

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРКАСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ БОГДАНА ХМЕЛЬНИЦЬКОГО
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ,
СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ І МИСТЕЦТВА**

Кафедра дошкільної освіти

Магістерська робота

**ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ У
ДІТЕЙ МОТИВАЦІЙНОЇ ГОТОВНОСТІ ДО ШКІЛЬНОГО НАВЧАННЯ**

Виконала: студентка II курсу ОС «магістр»

Галузь знань: 01 – Освіта/Педагогіка

Спеціальність: 012 – «Дошкільна освіта»

(заочна форма навчання)

Лук'яненко Оксана Борисівна

Керівник: кандидат пед. наук старший викладач

Нікітська Юлія Мирославівна

Рецензент: кандидат педа. наук доцент

Чичук Антоніна Петрівна

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ГОТОВНОСТІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ДО НАВЧАННЯ У ШКОЛІ.....	8
1.1. Теоретичний аналіз сутності поняття «готовність до школи»	
1.2. Сучасні підходи до вивчення готовності дітей дошкільного віку до навчання	
1.3. Компоненти та критерії готовності дитини дошкільного віку до навчання в школі	
Висновки до першого розділу	
РОЗДІЛ 2. МОТИВАЦІЯ ЯК СТРУКТУРНИЙ КОМПОНЕНТ ГОТОВНОСТІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ДО НАВЧАННЯ У ШКОЛІ.....	33
2.1. Особливості формування мотиваційної готовності дітей старшого дошкільного віку до шкільного навчання	
2.2. Організаційно-педагогічні умови формування у дітей старшого дошкільного віку мотиваційної готовності до навчання у школі	
Висновки до другого розділу	
РОЗДІЛ 3. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ФОРМУВАННЯ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО МОТИВАЦІЙНОЇ ГОТОВНОСТІ ДО НАВЧАННЯ В ШКОЛІ.....	79
3.1. Констатувальна діагностика мотиваційної готовності дітей старшого дошкільного віку до шкільного навчання	
3.2. Впровадження та експериментальна перевірка ефективності організаційно-педагогічних умов формування мотиваційної готовності дітей старшого дошкільного віку до навчання у школі	
3.3. Рекомендації батькам і педагогам щодо формування мотиваційної готовності дітей до навчання в школі	

Висновки до третього розділу

ВИСНОВКИ	95
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	100
ДОДАТКИ	109

ВСТУП

Актуальність дослідження. Відповідно до Державних стандартів початкової освіти метою навчання і виховання молодших школярів є розвиток всебічно і гармонійно розвиненої особистості. Ця мета визначена і у законодавстві України про школу, зокрема у Законі України «Про загальну середню освіту», лист Міністерства освіти і науки України № 1/9-510 від 18.12.2000 р. «Про організацію роботи з дітьми старшого дошкільного віку, які не відвідують дошкільні заклади», наказ № 1/9-157 від 13.04.2001 р. «Про зарахування дітей до 1 класу загальноосвітнього навчального закладу», наказ № 365 від 06.05.2001р. «Про прийом дітей до 1 класу загальноосвітніх навчальних закладів», а також у Національній доктрині розвитку освіти та Концепції загальної середньої освіти. Для забезпечення гармонійного розвитку особистості дитини необхідно правильно підготувати її до шкільного навчання.

Особистісний аспект готовності дитини до навчання у початковій школі визначається сформованістю психічних процесів та особистісних якостей, які необхідні для оволодіння навчальною діяльністю та навичками формального спілкування. В свою чергу готовність підростаючої особистості до шкільного навчання забезпечує її адаптованість до норм і правил колективного співжиття, формує та стимулює бажання вчитися, оволодівати соціальною роллю учня загалом. Вступ до школи є важливим етапом життя дитини. Бажання дитини навчатись відіграє особливу роль, адже така потреба гарантує позитивне ставлення до подальшого розвитку і вдосконалення та робить її гнучкою і чутливою до нових соціально-значущих впливів і змін. Проте, таке бажання у першокласників може мати поверховий і необґрунтований характер: дитина прагне оволодіти новою соціальною роллю школяра, яка приваблює своєю зовнішньою атрибутикою (форма, портфель, книжки, свій куточок для підготовки уроків) та традиційністю (в школу ідуть всі діти, там своє життя, захоплююче й цікаве), з роллю школяра пов'язане нове ставлення з боку батьків та однолітків тощо. Тому, перед тим, як дитина піде до школи,

потрібно обов'язково сформувати мотиваційну готовність до навчання в школі, адже саме від цього залежить її подальша успішність та якість формування освітніх компетентностей дитини.

Проблема мотиваційної готовності дитини до систематичного навчання в школі посідала центральне місце в роботах багатьох науковців, зокрема М. Безруких, Л. Божович, Т. Дуткевич, Д. Ельконіна, О. Запорожця, Г. Костюка, О. Кравцової, Н. Непомнящої, Н. Ніжегороднеца, Р. Павелків, М. Поддякова, В. Сухомлинського, О. Цигипало, В. Шадрікова та інших.

У зарубіжних дослідженнях до проблеми мотиваційної готовності дитини до школи зверталися у своїх роботах Л. Венгер, Г. Гетпер, Я. Йирасек, А. Керн, Й. Швайцар, С. Штребел.

Питання мотиваційної готовності до шкільного навчання є частиною більш загальної проблеми – проблеми психологічної готовності до шкільного навчання. Психологічна готовність до школи – це комплексний показник, що дозволяє прогнозувати успішність чи не успішність навчання першокласника. Психологічна готовність включає в декілька параметрів психічного розвитку і є багатоаспектним поняттям: охоплює фізіологічну, психологічну (особистісну, соціальну, інтелектуальну) та педагогічну зрілість дитини. Одним з основних компонентів психологічної готовності до школи є мотиваційна готовність. Мотиваційна готовність до навчання у школі передбачає розвинену потребу дитини в знаннях, уміннях, а також прагнення до їх удосконалення. Вона є передумовою успішної адаптації дитини до школи, прийняття нею «позиції школяра». У разі несформованості мотивів до навчання, дитині складно звикнути до нових умов, колективу і вчителя, сприймати навчальний матеріал, що може призвести до стану дезадаптації. Тому формування саме мотиваційної готовності є важливою умовою для подальшого успішного навчання та швидкої адаптації дитини до умов школи.

Поняття готовності до шкільного навчання науковці пояснюють як необхідний і достатній рівень розумового розвитку дитини для засвоєння шкільної програми за певних умов навчання. Готовність дитини до шкільного

навчання – це один з найважливіших підсумків особистісного розвитку в період дошкільного дитинства. Сучасна організація процесів виховання і навчання вимагає пошуку нових, більш ефективних психолого-педагогічних підходів, націлених на видозміну методів навчання відповідно до вимог. З вирішенням цієї проблеми пов'язано визначення цілей і принципів організації навчання і виховання в закладах дошкільної освіти. Основною метою у роботі з дітьми дошкільного віку є визначення рівня розвитку показників готовності, які (їх корекція, наявність або зв'язок) можуть слугувати засобом профілактики шкільної дезадаптації або можуть бути використані як чинники, що сприяють шкільній адаптації.

Враховуючи актуальність даної проблеми, було обрано тему дослідження: «Організаційно-педагогічні умови формування у дітей мотиваційної готовності до шкільного навчання».

Мета дослідження: теоретичне обґрунтування основних аспектів організаційно-педагогічних умов мотиваційної готовності дітей старшого дошкільного віку до навчання в школі.

Об'єкт дослідження – мотиваційна готовність дітей до навчання в школі.

Предмет дослідження – організаційно-педагогічні умови формування готовності дітей старшого дошкільного віку до навчання у школі.

Об'єкт, предмет і мета дослідження зумовили визначення таких **завдань:**

1. На основі аналізу психолого-педагогічної літератури виділити основні критерії мотиваційної готовності дітей дошкільного віку до навчання у школі.

2. Визначити й експериментально перевірити ефективність організаційно-педагогічних умов формування у дітей дошкільного віку мотиваційної готовності до школи.

3. Дослідити рівень мотиваційної готовності старших дошкільників до навчання у школі.

4. Розробити рекомендації для батьків і педагогів щодо формування мотиваційної готовності дітей до навчання в школі.

У роботі було використано *теоретичні* методи дослідження: аналіз, синтез, систематизація, класифікація та узагальнення теоретичних даних, представлених у педагогічній, психологічній та методичній літературі; *емпіричні* методи (констатувальний етап педагогічного експерименту щодо визначення рівня мотиваційної готовності дітей дошкільного віку до школи).

Теоретичне значення роботи полягає в узагальненні основних компонентів та критеріїв мотиваційної готовності дітей до шкільного навчання, розробці організаційно-педагогічних умов формування мотиваційної готовності дітей дошкільного віку до навчання у школі.

Практичне значення дослідження полягає у можливості використання отриманих результатів під час професійної діяльності, професійної підготовки фахівців закладів освіти – вихователів, вчителів, методистів, психологів, завідувачів тощо; у можливості застосування рекомендацій батьками у процесі формування мотиваційної готовності до навчання в школі у дітей дошкільного віку.

Результати й матеріали дослідження можуть бути використані в роботі закладів дошкільної освіти, центрах розвитку дитини, загальноосвітніх школах різних типів, у системі вищої педагогічної освіти під час підготовки вихователів закладів дошкільної освіти та вчителів початкових класів, у процесі підвищення кваліфікації педагогічних кадрів та в системі післядипломної педагогічної освіти.

Базою емпіричного дослідження є заклад дошкільної освіти «Світанок» с. Медведівка та Головківський НВК с. Головківка Черкаської області.

Структура роботи та обсяг магістерської роботи: Робота складається із вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел (107 джерел) та додатків. Загальний обсяг роботи - 144 сторінки, обсяг основного тексту – 96 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ГОТОВНОСТІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ДО НАВЧАННЯ У ШКОЛІ

1.1. Теоретичний аналіз сутності поняття «готовність до школи»

Перехід дитини з дошкільного закладу у школу є важливим етапом її життя, який пов'язаний не лише зі зміною середовища її розвитку, а й із відповідними процесами самоусвідомлення, із зіткненням з новими проблемами, відкриттям у собі нових можливостей тощо. Одним дітям це надає піднесеного настрою, відчуття виходу на новий життєвий щабель, іншим вселяє ностальгію за звичним життям у дитячому садку, часто породжує стресові стани [6, с. 24].

До завершення дошкільного віку дитина добре усвідомлює свою статеву приналежність, знаходить собі місце в просторі і часі. Вона вже орієнтується у сімейно-родинних стосунках і вміє будувати їх з дорослими і однолітками: має навички самовладання, вміє підпорядковувати свою поведінку вимогам ситуації, бути непохитною у своїх бажаннях. В якості важливого досягнення в розвитку особистості дитини виступає переважання почуття «Я повинний» над мотивом «Я хочу» [70, с. 141].

Виникнення позитивного ставлення дитини до школи часто пов'язане зі способом подання дорослими інформації про неї. Важливо, щоб відомості, які діти отримують зі слів дорослих про школу, були не тільки зрозумілими, а й доступними для усвідомлення ними. Особистісна та соціально-психологічна готовність до школи передбачає сформованість у дітей навиків спілкування і взаємодії з ровесниками та дорослими [17, с. 17]. Тому важливо, щоб у дошкільному закладі, в сім'ї допомогли дитині усвідомити, що дитячий садок і школа є ланками єдиної системи освіти і виховання, а все те, що чекає дитину у школі, є продовженням того, чим займалася, що опанувувала раніше. Не менш важливо, щоб із перших днів перебування в школі вона на конкретних реаліях переконувалася в цьому. Все це можливе за дотримання принципу наступності дошкільної і початкової освіти [78, с. 425]. Крім того, і батьки, і

педагоги дошкільних закладів мають допомогти дитині психологічно підготуватися до школи.

У сучасній психології і педагогіці, на жаль, поки що не існує єдиного і чіткого визначення поняття «готовності» чи «шкільної зрілості». Готовність до навчання у школі розглядається як комплексна характеристика дитини, яка розкриває рівні розвитку психологічних якостей, що є найважливішими передумовами для нормального включення до нового соціального середовища і для формування навчальної діяльності.

У роботі над проблемою готовності дітей до школи окреслились педагогічний і психологічний підходи. Прихильники педагогічного підходу визначають готовність до школи за сформованістю у дошкільників навичок читати, міркувати, писати, декламувати вірші тощо. За цього підходу відсутня інформація про те, за якою із програм початкової школи варто навчати дітей надалі. Констатуючи рівень освоєння навчальних навичок, педагогічний підхід не враховує проблеми актуального і потенційного психічного розвитку дитини, його відповідності психологічному віку, можливого відставання або випередження. Не забезпечується прогностичність підходу: не можна прогнозувати якість, темп і особливості засвоєння знань конкретною дитиною у молодших класах школи. Ці обмеження зумовили звернення педагогів за допомогою до психологів [14, с. 42].

Психологічний підхід не є однорідним або універсальним, оскільки існує багато тестів, методів і процедур визначення готовності до школи, заснованих на теоретичному уявленні про неї як результат загального психічного розвитку дитини упродовж дошкільного життя. Відмінності психологічних підходів у розв'язанні цієї проблеми зумовлені неоднозначним трактуванням факторів і характеристик психічної сфери дошкільника [27, с. 31].

Науковці Г. Кравцов, О. Кравцова виділяють показники психологічної готовності до школи, пов'язані з розвитком різних видів ставлень дитини до навколишнього світу [50, с. 21-22]. У цьому випадку основними сторонами

готовності дітей до школи є три сфери: ставлення до дорослого, ставлення до однолітка, ставлення до себе.

Найповніше поняття «готовність до школи» визначає Л. Венгер. Він вважає, що готовність до школи – це певний набір знань і вмінь, в якому повинні існувати всі інші елементи, хоча рівень їх розвитку може бути різний [75, с. 141].

Готовність до школи в сучасних умовах часто розглядається, насамперед, як готовність до шкільного навчання чи навчальної діяльності. Означений підхід обґрунтований поглядом на цю проблему з боку періодизації психічного розвитку дитини і зміни провідних видів діяльності. На думк О. Кравцової, проблема психологічної готовності до шкільного навчання отримує свою конкретизацію, як проблема зміни провідних видів діяльності, тобто це перехід від сюжетно-рольових ігор до навчальної діяльності [51, с. 165]. Такий підхід є актуальним, але готовність до навчальної діяльності не охоплює цілком феномена готовності до школи.

1.2. Сучасні підходи до вивчення готовності дітей дошкільного віку до навчання

Застосовуючи сучасні підходи в аналізі проблеми готовності дитини до шкільного навчання, слід зазначити, що така готовність – це не проста сума шкільних знань, умінь та навичок, а такий рівень її загального психічного розвитку, який дає змогу включитися в навчальний процес та успішно займатися навчальною діяльністю. Готовність до навчання передбачає певний рівень сформованості пізнавальних процесів і обсяг знань та уявлень про навколишній світ, на основі яких відбувається засвоєння знань з різних предметів. Не менш важливим є оволодіння дитиною певними соціальними зразками поведінки та сформованість емоційно-вольової сфери та довільної поведінки, що дає змогу дитині прийняти позицію учня, а отже, і вимоги, які з неї випливають. Всі ці надбання психологічного розвитку діти здобувають у процесі гри. Д. Ельконін вважає, що саме ігри в колективі формують довільну

поведінку дитини, що дозволяє їй піднятися на вищий ступінь розвитку, порівняно з грою наодинці, оскільки колектив в цьому випадку коректує порушення в наслідуванні передбачуваного зразка, тоді як самотійно здійснити такий контроль дитині буває ще важко. «Функція контролю ще дуже слабка, – пише Д. Ельконін, – і часто ще вимагає підтримки з боку ситуації, з боку учасників гри, в цьому слабкість цієї функції, що народжується, але значення гри в тому, що ця функція тут народжується. Саме тому гру можна вважати школою довільної поведінки» [34, с. 73 – 74]. Поза сумнівом, процес шкільного навчання з найперших кроків спирається на певний рівень розвитку довільної поведінки. Аналізуючи передумови, необхідні для успішного оволодіння освітньою діяльністю, Д. Ельконін і його однодумці виділили наступні параметри розвитку довільної поведінки:

- уміння дітей свідомо підпорядкувати свої дії правилу, що узагальнено визначає спосіб дії;
- уміння орієнтуватися на задану систему вимог;
- уміння уважно слухати що говорить дорослий і точно виконувати завдання, що запропоновані в усній формі;
- уміння самотійно виконати необхідне завдання за зразком [34, с. 89].

Більшість дітей, які не володіють цими параметрами не є готові до школи. Неготовність дитини до навчання у школі означає, що вона залишається більшою мірою дошкільником, ніж її ровесники, готові стати учнями.

Висвітлюючи питання готовності дітей старшого дошкільного віку до шкільного навчання, необхідно підкреслити, що вступ до школи – найважливіший етап у житті дитини. Він умовно розділяє дитинство з його імпульсивністю, безпосередністю, некерованістю бажань, із перевагою «хочу» над вимогою «треба» з її необхідністю підпорядкування дисципліні, плануванню і розпорядку навчального процесу. Щоб стрибок у нове життя був безболісним, а вимоги шкільного життя не викликали негативних емоцій,

необхідно до цього готувати дітей ще у дошкільний період, а саме у старшому дошкільному віці [6, с. 77].

Особливу увагу проблемі підготовки дитини до навчання в школі приділяв і видатний вітчизняний педагог В. Сухомлинський. Він наголошував: «Це велике щастя для батьків: готувати дитину до школи, потім спостерігати її перші кроки на великій стежці до знань. Але це не тільки радість і щастя. Це разом з тим багато турбот і праці. Бо виховання починається з сім'ї, з того часу, як дитина осмислено подивилася на світ і усвідомила себе як живу, активну, діяльну істоту» [91, с. 25].

Часто батьки вважають основними показниками готовності до школи знайомство дитини з літерами, вміння читати, рахувати, знання віршів і пісень. Однак, дослідження свідчать, що це недостатньою мірою впливає на успішність у навчанні. Відсутність цих умінь не потребує спеціальної індивідуальної роботи з дитиною, оскільки їх формування передбачається програмою та методикою навчання.

Спостереження за дітьми 6-річного віку, які почали навчатися за шкільними програмами, виявили низку складнощів в адаптації. Не беручи до уваги достатній запас знань, умінь і навичок, дитина не завжди досягає того рівня розвитку, який дозволив би їй успішно навчатися. У науковому словнику з'явилося нове поняття, яке відбиває здатність дитини здійснити успішний перехід від дошкільного навчання до шкільного – «шкільна зрілість». Шкільна зрілість – такий стан психіки й організму дитини, коли вона за своїми інтелектуальними, емоційними, соціальними і фізичними характеристиками стає здатною відвідувати школу та навчатися у ній. Шкільна зрілість – особливий ступінь морфофункціонального розвитку дітей, який здатен забезпечити комплексне пристосування їхнього організму без шкоди для здоров'я до систематичних навчальних занять [58, с. 35].

Науковець А. Анастасі трактує поняття шкільної зрілості як оволодіння уміннями, знаннями, здібностями, мотивацією та іншими необхідними для

оптимального рівня засвоєння шкільної програми поведінковими характеристиками [2, с. 19].

Дослідник І. Шванцара більш глибоко визначає шкільну зрілість як досягнення такого рівня розвитку, коли дитина «стає здатною брати участь у шкільному навчанні». Як компоненти готовності до навчання в школі автор виділяє розумовий, соціальний та емоціональний [2, с. 24].

Основною метою визначення мотиваційної готовності до шкільного навчання є профілактика шкільної дезадаптації [58, с. 34]. Для успішного проведення профілактики щодо шкільної дезадаптації останнім часом створюються класи, в основі роботи яких лежить здійснення індивідуального підходу в навчанні стосовно дітей як готових, так і не готових до школи.

Підготовка дітей до школи – завдання комплексне, що охоплює всі сфери життя дитини. Для підготовки дітей до школи Е. Кравцова [51] виділяє різні підходи:

1. Дослідження, спрямовані на формування у дітей дошкільного віку умінь і навичок, необхідних для навчання в школі.
2. Теоретичний аналіз новоутворень і змін у психіці дитини.
3. Дослідження генезису окремих компонентів навчальної діяльності й шляхів їхнього формування.
4. Вивчення умінь дитини свідомо підкоряти свої дії, при послідовному виконанні словесних указівок дорослого [51, с. 67].

Психолог В.Цияєв [100] виділяє наступні цілі, яких радить досягти при визначенні готовності дитини до школи:

1. Визначення особливостей психічного розвитку дітей для індивідуального підходу до них у навчально-виховному процесі.
2. Виявлення дітей, не готових до шкільного навчання та проведення з ними розвиваючої роботи, спрямованої на подолання шкільної неуспішності.
3. Розподіл майбутніх першокласників в класи відповідно до їх «зон найближчого розвитку», що дозволить кожній дитині розвиватися в оптимальному для неї режимі.

4. Відстрочка на один рік дітям, які не готові до шкільного навчання (можливо лише стосовно дітей шестирічного віку) [100, с. 24-25].

За підсумками психолого-медико-педагогічного обстеження можуть створюватися спеціальні групи й класи вирівнюючого розвитку, у яких дитина зможе підготуватися до початку систематичного навчання в початковій школі [17, с. 37].

Зі вступом дитини до школи змінюється вся структура її діяльності, знижується питома вага гри та зростає роль і місце в ній цілеспрямованої навчальної діяльності [95, с. 14]. Навчальною діяльністю дитина оволодіває поступово, в міру того, як у процесі співпраці з дорослим набуває потрібних умінь: приймати учбову задачу, здійснювати необхідні мислинні операції і практичні дії для виконання завдання, контролювати його хід та результати. Навчальна діяльність у її термінологічному значенні формується в контексті шкільного навчання. Водночас її становлення проходить ефективно лише тоді, коли передумови шкільного навчання були сформовані ще в дошкільному дитинстві.

Науковець Ю. Гільбух зазначає, що важливим станом готовності до оволодіння навчальною діяльністю є вміння виділяти спосіб дії [23, с. 21]. Акцентуючи увагу на важливості даного компонента готовності до школи, А. Усова підкреслює, що дошкільник повинен усвідомлювати вплив способу дії на результат виконання завдання [94, с. 12].

Психолог Л.А. Венгер до чинників усвідомленого прийняття учбової задачі і цілеспрямованої дії відносить достатньо високий рівень орієнтації на вчителя, який ставить задачу, формує вміння враховувати всю сукупність заданих умов, не фіксуючи своєї уваги на якійсь одній із них, розвиває здатність неухильно йти до мети аж до її досягнення [19, с. 29].

Попри різницю в підходах Ю. Гільбуха та Л. Венгера, щодо визначення стану готовності до оволодіння учбовою діяльністю, практично всі вітчизняні психологи й педагоги були одноставними в тому, що основою визначення шкільної готовності є концептуальні положення Л. Виготського про

«актуальний рівень розвитку дитини» та «зону її найближчого розвитку» [20, с. 136]. Згідно з цими положеннями, готовність дитини до школи забезпечує такий рівень її актуального розвитку, за якого «зона найближчого розвитку» (можливі досягнення дитини у співпраці з дорослими) перекриває програмні вимоги перших місяців навчання в школі.

1.3. Компоненти та критерії готовності дитини дошкільного віку до навчання в школі

Поняття готовності дитини до школи багатогранне. Воно охоплює фізіологічну, психологічну (особистісну, соціальну, інтелектуальну) та педагогічну зрілість дитини. Успішне розв'язання питань розвитку особистості дитини, підвищення ефективності процесу навчання, подальше професійне становлення та соціальну самореалізацію особистості багато в чому визначає те, наскільки враховують педагоги рівень фізіологічної, психологічної та педагогічної готовності дитини до шкільного навчання [28, с. 107].

Л. Божович [10] ще в 60-і роки вказувала, що готовність до навчання в школі складається з певного рівня розвитку уявної діяльності, пізнавальних інтересів, готовності до довільної регуляції своєї пізнавальної діяльності, до соціальної позиції школяра. Аналогічні погляди розвиває О. Запорожець [35], відзначаючи, що готовність до навчання в школі являє собою цілісну систему взаємозалежних якостей дитячої особистості, включаючи особливості її мотивації, рівня розвитку пізнавальної, аналітико-синтетичної діяльності, ступінь сформованості механізмів вольової регуляції.

На багатоаспектність розвитку дитини у процесі підготовки до школи звертає увагу й Л. Іщенко, яка визначає «готовність до школи як психологічний, емоційний, етично-вольовий та фізичний розвиток дитини, який забезпечує її легку адаптацію до нового етапу життя; це усунення (або хоча б суттєве зниження) негативного впливу на здоров'я й емоційне

благополуччя школяра, труднощів переходу до нових умов життя, соціальних відносин і нового виду провідної діяльності» [39, с. 47].

Функціональну характеристику поняттю готовності дитини до школи дає І. Любарська. Вона зазначає, що «готовність до навчання – це важливий підсумок виховання та навчання дошкільників у дошкільному навчальному закладі і сім'ї». Готовність дитини до школи, на думку вченої, визначається системою вимог, які висуває школа до дитини. Характер цих вимог обумовлено «особливостями нової соціально-психологічної позиції дитини-школяра з її новими обов'язками, до виконання яких вона повинна бути готовою» [59, с. 56].

До кінця дошкільного віку особливого значення набуває мотиваційна готовність до навчання в школі. Один з найважливіших підсумків психічного розвитку в період дошкільного дитинства – психологічна готовність дитини до шкільного навчання. Традиційно виділяються три аспекти шкільної готовності: інтелектуальний, емоційний і соціальний.

Під інтелектуальною зрілістю розуміють диференційоване сприйняття (перцептивна зрілість), що включає виділення фігури з фону; концентрацію уваги; аналітичне мислення, виражається в здатності збагнення основних зв'язків між явищами; можливість логічного запам'ятовування уміння відтворювати зразок, а також розвиток тонких рухів руки і сенсомоторна координація. Можна сказати, що інтелектуальна зрілість, що розуміється таким чином, в істотній мірі відображає функціональне дозрівання структур головного мозку. Емоційна зрілість в основному розуміється як зменшення імпульсивних реакцій і можливість тривалий час виконувати не дуже привабливе завдання. До соціальної зрілості відноситься потреба дитини в спілкуванні з однолітками і уміння підпорядковувати свою поведінку законам дитячих груп, а також здатність виконувати роль учня в ситуації шкільного навчання [63, с. 43 – 44].

Якщо зарубіжні дослідження шкільної зрілості здебільшого спрямовані на створення тестів і значно меншою мірою орієнтовані на теорію питання, то

в роботах вітчизняних психологів та педагогів міститься глибоке теоретичне пропрацювання проблеми психологічної готовності до школи, що виходить з праць Л. Виготського. Так Л. Божович виділяє кілька параметрів психологічного розвитку дитини, що найбільш істотно впливають на успішність навчання у школі. Серед них – певний рівень мотиваційного розвитку дитини, що включає пізнавальні і соціальні мотиви навчання, достатній розвиток довільної поведінки й інтелектуальність сфери. Найбільш важливим у психологічній готовності дитини до школи науковцем визнається наявність системи мотивів. Серед них виділено дві групи:

1. Широкі соціальні мотиви навчання, чи мотиви, пов'язані «з потребами дитини в спілкуванні з іншими людьми, в їх оцінці і схваленні, з бажаннями учня зайняти певне місце в системі доступних йому суспільних відносин» [10, с. 23 – 24];

2. Мотиви, пов'язані безпосередньо з навчальною діяльністю, чи «пізнавальні інтереси дітей, потреба в інтелектуальній активності й в оволодінні новими вміннями, навичками і знаннями» [10, с. 23 – 24].

Науковці Р. Павелків та О. Цигипало визначають особливості розвитку особистості у старшому дошкільному віці. Вчені зазначають, що у 6-річному віці помітно вдосконалюються пізнавальні процеси, поліпшуються гострота зору, розрізнення кольорів та їх відтінків, розвивається фонематичний слух, рука використовується як орган активного дотику і практичної дії. Підвищується чутливість аналізаторів, що є результатом засвоєння дітьми суспільного досвіду. У даний період активно розвивається наочно-дійове мислення. До завершення дошкільного віку формується образно-мовне мислення (спирається на образи уявлень і реалізується за допомогою слів), яке поступово набуває певної самостійності (відокремлюючись від практичних дій, переходить в розумовий процес, спрямований на розв'язування пізнавальних завдань). У зв'язку з цим підвищується роль мовлення, за допомогою якого діти починають мислити подумки, оперувати різними об'єктами, зіставляти їх, розкривати властивості і зв'язки, розмірковувати.

Основним у цей період є наочно-образне мислення, зароджується логічне. Інтенсивно збагачується словник 6-річної дитини, налічує 3000-5000 слів [75, с 39 – 40].

До 6-ти років помітно розширюються можливості пам'яті: збільшується її обсяг, тривалість збереження і точність відтворення інформації. У 6-7-річних дітей домінує смислова пам'ять, завдяки якій вони запам'ятовують більше, ніж раніше [50, с. 126]. Увага у дошкільників нестійка, незначна також і здатність зосереджуватися: вони часто відволікаються з будь-якого приводу. Попри це, у 6 років починає розвиватися довільна увага: дошкільники вже виокремлюють потрібні для їхньої діяльності об'єкти, вчаться бути уважними [3, с. 52]. Також удосконалюється психічна діяльність дитини, наприкінці дошкільного віку низка психічних процесів контролюються свідомістю. Дитина довільно регулює свої рухи і вчинки, що є істотним показником її загального розвитку, свідченням готовності до навчання у школі [4, с. 33].

У процесі пізнання навколишньої дійсності, участі у різних видах діяльності збагачується емоційне життя дошкільника, відбуваються зміни у сфері моральних почуттів, які поглиблюються і чіткіше проявляються. Дитина починає не лише розуміти моральний зміст дій, а й відповідно переживати їх. Діти старшого дошкільного віку вже переживають почуття патріотизму [26, с. 57].

Характерна особливість психіки дошкільників – висока емоційна збудливість, нестриманість, недостатня емоційна стійкість. Почуття, переживання дітей дошкільного віку швидко змінюються, набувають певної стійкості. Водночас діти нерідко старанно намагаються регулювати прояви своїх емоцій [54, с. 5].

Цікавими є положення Т. Дуткевич про самосвідомість старшого дошкільника. У дітей шостого року життя намічається диференціація двох аспектів самосвідомості – самопізнання і самоствавлення. Образ «Я» включає досить складну систему властивостей: зовнішніх, особистісних, статевих, з відображенням їх часової динаміки. Ускладнення образу «Я» відбувається

значною мірою завдяки розвитку у старшого дошкільника вміння розуміти себе, усвідомлювати свої внутрішні стани, переживання. Т. Дуткевич також зазначає, що розвиток самоставлення полягає у розвитку вмінь узгоджувати суперечності між «Я» реальним та «Я» ідеальним [32, с. 287 – 288].

Важливим аспектом розвитку дошкільників є провідна діяльність. На шостому році життя дитини провідною діяльністю залишається гра, зміст якої стає більш інтелектуальним. Розвиток гри на шостому році життя дитини характеризується тим, що в її центрі – роль. Дитина не тільки послідовно змінює ігрові ролі в рамках одного сюжету, але й використовує сполучені ролі (тато – водій, мама – лікар), більш гнучкими стають переходи від однієї ролі до іншої [5, с. 44].

На шостому році життя дитини в ігровій діяльності розвиваються такі уміння: виокремлювати цілісні сюжетні події, визначати їх для партнера по грі, комбінувати їх в різній смисловій послідовності.

У цьому віці гра визначається вже не змістом ігрового матеріалу, а задумом і намірами дитини. У дитини проявляється здатність підпорядковувати свої дії правилам гри. Дитина не лише дотримується прихованих правил правила, а й навпаки, чутливо реагує на будь-яке порушення логіки рольової поведінки [36, с. 105].

Практичний психолог О. Собакарь розкриває питання соціалізації дитини шостого року життя. Вона стверджує, що соціальна ситуація розвитку дитини старшого дошкільного віку суттєво змінюється порівняно з попередніми роками її життя. У зв'язку з необхідністю підготовки до шкільного навчання зростають вимоги до дитини дошкільного віку з боку дорослого як до суб'єкта різних видів предметно-практичної діяльності та спілкування.

Поступово дитина опановує комунікативну поведінку, що спрямована на партнерську взаємодію. Такій взаємодії властивий перехід від: сприймання до прийняття, відчуття до співчуття, дії до взаємодії, керування до спільного планування.

У процесі комунікативної діяльності в дитини шостого року життя формується здатність до рефлексії. Дитина починає оцінювати себе, аналізувати свої дії ніби збоку, самостійно приймати рішення. Із здатністю до рефлексії пов'язане й таке новоутворення дошкільного віку, як антиципація, тобто передбачення можливих дій та оцінок збоку інших, попередження тієї чи тієї ситуації [89, с 33].

Розглядаючи питання готовності дітей старшого дошкільного віку до шкільного навчання, ми вважаємо доречним надати психологічний портрет дитини шостого року життя, розроблений О. Кузнецовою [53, с. 5 – 9].

- Сенсорний розвиток – зорове сприйняття стає провідним у ознайомленні з навколишнім світом; засвоюються сенсорні еталони; зростає цілеспрямованість, планомірність, керованість, усвідомленість сприйняття; встановлюються взаємозв'язки між сприйняттям, мовленням і мисленням, і, як наслідок, сприйняття інтелектуалізується.

- Увага – значно зростають концентрація, обсяг і стійкість уваги; складаються елементи довільності в управлінні увагою на основі розвитку мови та пізнавальних процесів; увага стає опосередкованою; з'являються елементи післядовільної уваги.

- Пам'ять – переважає мимовільна образна пам'ять; пам'ять, усе більше об'єднуючись із мовою та мисленням, набуває інтелектуального характеру; словесно-смілова пам'ять забезпечує опосередковане пізнання і розширює сферу пізнавальної діяльності дитини; складаються елементи довільної пам'яті як здатності до регулювання цього процесу спочатку дорослим, а потім і самою дитиною; формуються передумови для перетворення процесу запам'ятовування в особливу розумову діяльність, спрямовану на оволодіння логічними прийомами запам'ятовування; у міру накопичення та узагальнення досвіду поведінки і спілкування дитини з дорослими й однолітками розвиток пам'яті включається у розвиток особистості [53, с. 5 – 9].

- Мислення – дитина вирішує розумові завдання, мислення стає поза-ситуативним; освоєння мови призводить до розвитку міркування як способу вирішення розумових завдань, виникає розуміння причинності явищ; дитячі запитання є показником розвитку допитливості та свідчать про проблемність мислення дитини; з'являється нове співвідношення розумової і практичної діяльності, коли практичні дії виникають на основі попереднього міркування; зростає планованість мислення; дитина переходить від використання готових зв'язків і відношень до «відкриття» складніших; з'являються спроби пояснення явищ і процесів; експериментування виникає як спосіб, що допомагає зрозуміти приховані зв'язки та відношення, застосувати наявні знання, спробувати свої сили; складаються передумови розвитку таких якостей розуму, як самостійність, гнучкість, допитливість [53, с. 5 – 9].

- Мова – мова відривається від конкретної ситуації, втрачає ситуативність, перетворюючись на універсальний засіб спілкування; зростає виразність мовлення; дитина вчиться висловлювати свої думки зв'язно, логічно, осягаючи закони мови; міркування перетворюється на спосіб вирішення інтелектуальних завдань, а мова стає знаряддям мислення і засобом пізнання, інтелектуалізації пізнавальних процесів; розвивається регулююча функція мови, що виражається в розумінні літературних творів, у підпорядкуванні інструкціям дорослого; мовлення стає особливим видом довільної діяльності; формується свідоме ставлення до мовлення; формується плануюча функція мови, що починає передувати розв'язанню практичних та інтелектуальних завдань; виникає звукова функція мови, виділення слова як абстрактної одиниці, що дає змогу зробити слово об'єктом пізнання й освоїти письмове мовлення; з'являються передумови для освоєння грамоти; мовлення перетворюється на особливу діяльність, що має свої форми: слухання, розмова, міркування і розповідь; завершується процес фонематичного розвитку: дитина правильно чує і вимовляє звуки.

- Уява – уява набуває довільного характеру: дитина вмє створити задум, спланувати його і реалізувати; уява стає особливою діяльністю,

перетворюючись на фантазування; дитина освоює прийоми і засоби створення образів; уява переходить у внутрішній план, зникає необхідність у наочній опорі для створення образів.

- Самосвідомість – виникає критичне ставлення до дорослих і однолітків; дошкільник усвідомлює свої фізичні можливості, вміння, моральні якості, переживання і деякі психічні процеси; з'являється здатність до оцінки власних досягнень у конкретних видах діяльності, своїх певних якостей; до кінця дошкільного віку складається правильна диференційована самооцінка, самокритичність; розвивається здатність мотивувати самооцінку; виникає усвідомлення себе в часі, особиста свідомість.

- Воля – у дітей формується ціле покладання, виникають боротьба і супідрядність мотивів, планування, з'являється самоконтроль у діяльності та поведінці; розвивається здатність до вольового зусилля; дитина здійснює мовленнєве планування, спонукає дорослих і однолітків робити так, як вона задумала; складається довільність у сфері рухів, дій, пізнавальних процесів і спілкування з дорослими [53, с. 5 – 9].

- Емоційний розвиток – дитина освоює соціальні норми вираження почуттів; змінюється роль емоцій у діяльності дитини, формується емоційне передбачення; почуття стають більш усвідомленими, узагальненими, розумними, довільними, поза ситуативними; формуються вищі почуття – моральні, інтелектуальні, естетичні.

- Моральний розвиток – у дітей складаються перші моральні судження й оцінки; початкове розуміння суспільного сенсу моральної норми; зростає дієвість моральних уявлень; виникає свідома моральність, тобто поведінка дитини стає опосередковано моральною нормою [53, с. 5 – 9].

Психолог К. Муліка [68, с. 13 – 14] виділяє наступну структуру компонентів готовності дитини 6 – 7 років до навчання у школі:

1. Фізична готовність:

- розвинута дрібна моторика пальців рук та долоні. Великий палець руки повинен мати прямий кут по відношенню до решти пальців;

- добре розвинуті м'язи спини, відсутність патології в розвитку хребта;

- вміння координувати рухи і зір;
- повноцінний зір;
- добре розвинуте слухове сприйняття;
- зрівноважені сили нервових процесів збудження та гальмування;
- вміння застосовувати вольові зусилля в різних ситуаціях.

2. Інтелектуальна готовність:

- наявність наочно-образного мислення (в початковій стадії розвитку);

- володіння системою уявлень про живу і неживу природу та соціальні явища, відповідно до вимог програми;

- наявність творчої уяви, як новоутворення дошкільного дитинства;
- розвиток монологічної і діалогічної мови. Уміння довільно вступати в діалог, складати прості, складносурядні та складнопідрядні речення, короткі оповідання;

- наявність словникового запасу, що відповідає даному віку. Добре розвинута звукова культура мови;

- визнання допитливості і пізнавальної активності. Вміння задавати питання і вимагання на них об'єктивної відповіді;

- вміння прийняти навчальне завдання і виконувати його, відповідно вимогам дорослого. Володіння різними способами виконання завдання.

3. Мотиваційна готовність:

- свідоме бажання ходити до школи. Наявність позитивних мотивів.

4. Соціальна готовність:

- відсутність негативного ставлення до школи;
- розуміння соціальної ролі вчителя, що відрізняється від функцій вихователя і мами;

- розуміння своєї соціальної ролі учня, для якого ведучою діяльністю є не гра, а навчання, що базується на праці і нових обов'язках.

5. Рівень розвитку спілкування:

- довільність спілкування з дорослими: вміння прийняти навчальне завдання і вказівки дорослого;

- відсутність безпосередності та імпульсивності в спілкуванні;
- розуміння іронічного та жартівливого тону та адекватна реакція на нього;

- вміння будувати взаєностосунки з ровесниками, приймати двійну позицію в процесі спільної діяльності;

- чітке дотримання правил гри;
- вміння самостійно організовувати спільну діяльність.

6. Особистісний розвиток:

- адекватність самооцінки і вміння об'єктивно оцінювати вчинки оточуючих;

- володіння нормами поведінки;
- глибина і стійкість у вияві почуттів. Довільність в управлінні емоціями і почуттями.

Пропонуємо розглянути ще одну структуру готовності дітей, яка складається з трьох компонентів (Л. Венгер, А. Венгер, Н. Гуткіна, І Дубровіна, Є. Рогов, В. Холмовська та ін.): інтелектуального, особистісного та соціально-психологічного. Ця структура передбачає особистісну, інтелектуальну та соціально-психологічну зрілість. Ці складові є важливими як для успішності навчальної діяльності дитини, так і для її швидкої адаптації до нових умов, а також безболісного входження у нову систему відносин [65, с. 102].

Зазвичай в літературі психологічна готовність до систематичного навчання у школі представлена наступними ознаками:

- а) в інтелектуальній сфері:

- наявність основних уявлень про природні і соціальні явища, загального запасу знань про оточуючий світ, про людей, про себе;
- диференційоване сприйняття (перцептивна зрілість);
- керована концентрація уваги;
- аналітичне мислення (здатність до виявлення основних ознак і зв'язків між явищами, здатність до відтворення зразка, сформованість мислинневих операцій (порівняння, аналогій, аналізу, синтезу, узагальнення, конкретизації, класифікації), розвинені форми мислення – наочно-образне, наочно-схематичне і т.ін.;
- раціональний підхід до дійсності (відносне ослаблення ролі фантазії);
- логічне запам'ятовування;
- інтерес до занять, де результат може бути досягнутий тільки ціною зусилля, інтерес до нових знань;
- оволодіння на слух розмовною мовою і здатність розуміння і застосування символів узагалі;
- розвиток дрібної моторики руки і сенсомоторних координацій (зорово-рухової, слухово-рухової та ін.);
- творча уява;
- б) в особистісній сфері:
  - сформованість позитивної Я-концепції дитини (позитивне емоційне ставлення до себе, прийняття себе, з власними перевагами і недоліками, самоповага; завищена самооцінка з тенденцією до адекватної);
  - мотиваційна готовність (розвиток навчальної мотивації: бажання ходити до школи, здобувати нові знання, бажання зайняти нову соціальну позицію – позицію школяра);
  - емоційно-вольова готовність: інтелектуалізація переживань, тобто свідомо орієнтація у власних емоціях і почуттях, їхня вербалізація; узагальнення і сталість афективних переживань, що призводить до

вибірковості у стосунках з однолітками; «раціональність» емоцій, їхня передбачуваність, здатність до програмування наслідків своїх та чужих вчинків за рахунок виникнення емоційної уяви; розвиток емоційної децентрації та емпатії, моральних почуттів; досягнення порівняно високої емоційної стійкості (зменшення імпульсивних реакцій); сформованість відповідного рівня довільності поведінки та діяльності, здатності до самоконтролю;

в) соціально-психологічна готовність:

– здатність виконувати соціальну роль учня в ситуації шкільного навчання; потреба спілкуватися з іншими (у системах «учень-учитель», «учень-учень», «учень-батьки»);

– сформованість у дитини ставлення до вчителя як до дорослого, що володіє особливими соціальними функціями;

– розвиненість необхідних форм спілкування з однолітками (уміння встановлювати рівноправні стосунки, бути доброзичливим і ін.), певних комунікативних здібностей;

– уміння підкорятися інтересам і звичаям дитячих груп, а також брати участь в їх установах; спроможність відстоювати власну точку зору [9, 10-11].

Окремої уваги заслуговує структура психологічної готовності, визначена Р. Павелків [76, с. 237]. Науковець виокремлює такі компоненти психологічної готовності дітей до навчання: інтелектуальна готовність, емоційно-вольова готовність, мотиваційна (особистісна) готовність.

Інтелектуальна готовність до шкільного навчання пов'язана з розвитком розумових процесів – уміння узагальнювати порівнювати об'єкти, класифікувати їх, визначати істотні ознаки, робити висновки. У дитини має бути певний обсяг уявлень, зокрема образних і просторових, адекватний мовленнєвий розвиток та пізнавальна активність [105, с. 112]. Інтелектуальна готовність проявляється у загальному рівні розумового розвитку дитини, важливим показником якого є системність уявлень, знань про довкілля, життя

природи, деякі соціальні явища. Інтелектуальна готовність визначається за рівнем розвитку пізнавальної діяльності дитини (уваги, сприймання, пам'яті, мислення, мовлення) [49, с. 8].

З розвитком допитливості та пізнавальних процесів, мислення дедалі ширше використовується дітьми для освоєння навколишнього світу, що виходить за межі завдань, висунутих їх власною практичною діяльністю. Дитина починає ставити перед собою пізнавальні завдання, шукає пояснення поміченим явищам. Вона вдається до, свого роду, експериментів для з'ясування цікавих їй питань, спостерігає явища, міркує і робить висновки [37, с. 7].

У дошкільному віці увага має довільний характер. Переломний момент у розвитку уваги зв'язаний з тим, що діти вперше починають свідомо керувати своєю увагою, направляючи й утримуючи її на визначених предметах. Для цієї мети старший дошкільник користується певними способами, які він переймає в дорослих. Таким чином, можливості цієї нової форми уваги – довільної уваги до 6 – 7 років вже досить потужні. Подібні вікові закономірності відзначаються й у процесі розвитку пам'яті. Перед дитиною може бути поставлена мета, спрямована на запам'ятовування матеріалу. Вона починає використовувати прийоми, спрямовані на підвищення ефективності запам'ятовування: повторення, значеннєве й асоціативне зв'язування матеріалу. Таким чином, до 6 – 7 років структура пам'яті зазнає істотних змін, пов'язаних з інтенсивним розвитком довільних форм запам'ятовування і пригадування [83, с. 32].

Школа і навчання вимагають від дитини розуміння, усвідомлення необхідності дотримання певних правил на уроці, під час виконання навчальних завдань у школі і вдома, у роздягальні, їдальні, спортивному залі, а також у свій вільний час – на вулиці, у театрі, парку тощо. У зв'язку з цим надзвичайно важливою є готовність емоційно-вольової сфери дитини, яка зумовлює вміння регулювати свою поведінку у складних ситуаціях, мобілізуватися у стані втоми, завершувати справу до кінця [33, с. 34].

Основними показниками емоційно-вольової готовності є певний ступінь сформованості довільних психічних процесів (цілеспрямованого сприймання, запам'ятовування, уваги), уміння долати посильні труднощі, навички самостійності, організованості, швидкий темп роботи, що вимагає зібраності, зосередженості (на противагу імпульсивності, схильності відволікатись), опанування основними правилами поведінки у навчальних та інших ситуаціях, уміння правильно реагувати на оцінку виконаного завдання, оцінювати свою роботу [75, с. 114].

Видатний психолог Л. Виготський [22, с. 245] вважає вольову поведінку соціальною, а джерело розвитку дитячої волі убачає у взаєминах дитини з навколишнім світом. При цьому провідну роль у соціальній обумовленості волі відводить її мовному спілкуванню з дорослими. У генетичному плані Л. Виготський розглядає волю, як стадію оволодіння власними процесами поведінки. Спочатку дорослі за допомогою слова регулюють поведінку дитини, потім, засвоюючи практично зміст вимог дорослих, дитина поступово вчиться регулювати свою поведінку, роблячи тим самим істотний крок уперед шляхом вольового розвитку. Після оволодіння мовою слово стає для школярів не тільки засобом спілкування, але і засобом організації поведінки.

Протягом дитинства ускладнюється характер вольової сфери особистості і змінюється її питома вага в загальній структурі поведінки, що проявляється у зростаючому прагненні до подолання труднощів. Поява визначеної вольової спрямованості, висування на перший план групи мотивів, які стають для дитини найбільш важливими, веде до того, що, керуючись своєю поведінкою та цими мотивами, дитина свідомо домагається поставленої мети, не піддаючись відволікаючому впливу навколишнього середовища. Вона поступово опановує умінням підкоряти свої дії мотивам, що значно віддалені від заповітної мети. [56, с. 9].

Мотивація до навчання в школі формується у дитини наприкінці дошкільного віку. Психологи Л. Божович і Л. Славіна визначають це нове особистісне утворення як «внутрішню позицію школяра». Л. Божович

пояснює поняття внутрішньої позиції як центрального особистісного позиціонування, що характеризує особистість дитини загалом. Саме внутрішня позиція визначає поведінку і діяльність дитини, і всю систему її ставлення до дійсності, до самої себе і оточуючих. Спосіб життя школяра усвідомлюється дитиною, як адекватний для неї шлях до дорослості – він відповідає сформованій в грі мотивації «стати дорослим і реально здійснювати його функції»[10, с. 44].

Наявність внутрішньої позиції дошкільника виявляється в тому, що він рішуче відмовляється від дошкільно-ігрового, індивідуально-безпосереднього способу існування і виявляє яскраво позитивне ставлення до шкільно-навчальної діяльності загалом, особливо до тих її сторін, які безпосередньо пов'язані з навчанням. Така позитивна спрямованість дитини на школу, як на навчальний заклад – найважливіша передумова благополучного входження її в шкільно-навчальну дійсність, тобто прийняття дитиною відповідних шкільних вимог і повноцінного включення в навчальний процес. Крім відношення до навчального процесу загалом, для дитини, яка приходить до школи, важливе ставлення до вчителя, однолітків і самого себе. До кінця дошкільного віку повинна скластися така форма спілкування дитини з дорослим, як позаситуативно-особистісне спілкування. Дорослий стає незаперечним авторитетом, прикладом для наслідування. Полегшується спілкування в ситуації уроку, коли виключені безпосередні емоційні контакти, коли не можна поговорити на сторонні теми, поділитися своїми переживаннями, а можна тільки відповідати на поставлені питання і самому задавати питання по темі уроку, попередньо піднявши руку [102, с. 87].

На нашу думку, мотиваційна готовність полягає в потребі дитини відвідувати школу, носити форму, портфель, мати статус учня, залучатися до нової для неї діяльності – навчання, займати нове становище серед оточення.

До сприятливих ознак мотивації відносять загальне позитивне ставлення дитини до школи, широту її інтересів, допитливість. Широта інтересів дошкільників виявляється у тому, що їх цікавить багато явищ навколишнього

світу, які не входять до програми навіть середньої школи. Допитливість є формою прояву широкої розумової активності дошкільників. Безпосередність, відвертість, довірливість молодших школярів, їхня віра в непохитний авторитет учителя і готовність виконувати будь-які його вказівки є сприятливими умовами для зміцнення у цьому віці широких соціальних мотивів обов'язку, відповідальності [82, с. 112].

Мотивація дошкільників має і деякі негативні характеристики, які перешкоджають навчанню, а саме:

– недостатня дієвість мотивів, оскільки вони нездатні тривалий час підтримувати навчальну діяльність;

– нестійкість або ситуативність: мотиви швидко задовольняються і без підтримки вчителя можуть згаснути та не відновитися (навчальний матеріал і завдання швидко набридають і стомлюють учня);

– недостатня усвідомленість, що виявляється у неспроможності школяра дати відповідь на запитання, що і чому йому подобається в цьому предметі;

– слабка узагальненість, тобто охоплюється один або кілька навчальних предметів, об'єднаних за їх зовнішніми ознаками;

– орієнтування школяра частіше на результат навчання (знання, причому з їх фактичного, ілюстративного боку, і лише потім закономірності), а не на способи навчальної діяльності; до кінця першого класу, а інколи й початкової школи в учня не виникає інтерес до подолання труднощів у навчальній роботі [77, с. 41-42].

Висновки до першого розділу

Дошкільний вік – один з найскладніших періодів навчання, виховання і розвитку дитини. Він характеризується новою соціальною ситуацією розвитку, коли значно розширюється сфера взаємодії та коло спілкування дитини. Одним з важливих педагогічних завдань ЗДО була і залишається підготовка дітей до школи. Готовність до навчання в школі передбачає здатність дитини до прийняття нової «соціальної позиції» – статусу школяра, вміння керувати своєю поведінкою та розумовою діяльністю, сформованість світогляду,

готовність до оволодіння провідною в молодшому шкільному віці діяльністю – навчальною. Як найважливіше досягнення в розвитку особистості дитини виступає переважання почуття «Я повинен» над мотивом «Я хочу», що є підґрунтям для формування готовності до шкільного навчання. У сучасній науці поняття «готовність до навчання у школі» розглядається як цілісне структурне утворення, що включає мотиваційні, розумові, емоційно-вольові та соціальні компоненти. Рівнем сформованості цих компонентів визначаються особливості включення дитини у навчальну діяльність, її ставлення до школи, взаємини з учителем і учнями.

Перехід із закладу дошкільної освіти до школи – важливий етап у житті кожної дитини. Опинившись у нових соціальних умовах, діти часто бувають не готовими до них. Така ситуація негативно позначається не лише на емоційному стані першокласників, а й на їхній успішності. Тому важливо, щоб дошкільники мали правильні уявлення про школу ще до того, як переступлять її поріг. Цього можна досягти правильною підготовкою дітей до школи. Результатом такої підготовки дітей дошкільного віку до навчання в школі – є психологічна готовність, яка охоплює компоненти, що забезпечують успішну адаптацію до умов і вимог школи (мотиваційну готовність, емоційно-вольову готовність, розумову, психологічну готовність до спілкування та спільної діяльності) та аспекти зрілості (розумової, соціальної, емоційної). Проаналізувавши науково-педагогічну літературу ми визначили, що більшість науковців вважають мотиваційну готовність важливою передумовою психологічної готовності до навчання в школі. Мотиваційна готовність припускає наявність у дітей бажання не просто піти в школу, але вчитися, виконувати певні обов'язки, пов'язані з новим статусом, з новою позицією в системі соціальних відносин – позицією школяра. Сформування цієї внутрішньої позиції – одна з головних складових мотиваційної готовності до школи. Внутрішня позиція школяра виявляється в тому, що він рішуче відмовляється від дошкільно-ігрового, індивідуально-безпосереднього способу існування і виявляє яскраво позитивне ставлення до шкільної та

навчальної діяльності загалом. Така позитивна спрямованість дитини на школу, як на навчальний заклад – найважливіша передумова благополучного входження її в шкільно-навчальну дійсність та повноцінного включення в навчальний процес.

РОЗДІЛ 2

МОТИВАЦІЯ ЯК ВАЖЛИВИЙ КОМПОНЕНТ ГОТОВНОСТІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ДО НАВЧАННЯ В ШКОЛІ

2.1. Особливості формування мотиваційної готовності дітей старшого дошкільного віку до шкільного навчання

Проблема підготовки дитини до шкільного життя ніколи не виходила з рангу актуальних, особливо тепер, у епоху кардинальних змін в суспільстві. Поняття готовності дитини до школи багатоаспектне. Воно охоплює фізіологічну, психологічну (особистісну, соціальну, інтелектуальну) та педагогічну зрілість дитини. Одним з основних компонентів психологічної готовності до школи є мотиваційна готовність. Мотиваційна готовність до навчання у школі включає в себе розвинену потребу дитини в знаннях, уміннях, а також прагнення до їх удосконалення. Вона є передумовою успішної адаптації дитини до школи, прийняття нею «позиції школяра». У разі несформованості мотивів до навчання, дитина складно звикає до нових умов, колективу і вчителя, важко сприймає навчальний матеріал, що може привести до дезадаптації. Тому саме формування мотиваційної готовності є важливою умовою для подальшого успішного навчання та безболісної адаптації дитини до умов школи [99, с. 1].

Сьогодні значимість підготовки дитини до навчання в школі підсилюється ще й особливим розумінням ролі дошкільного дитинства у становленні особистості. Науковцями доведено, що дошкільний вік – період, який забезпечує загальний розвиток дитини, що є фундаментом для надбання надалі будь-яких спеціальних знань, умінь, навичок і оволодіння різними видами діяльності. Звідси і відповідна значимість повноцінної реалізації завдання дошкільної освіти – всебічне сприяння розвитку дитячої індивідуальності, забезпечення розвитку тих психічних новоутворень, які є основою саморозвитку дитячої особистості. Саме вони і забезпечують їй нормальне входження у наступний – тривалий, важливий і складний – період шкільного навчання [45, с. 7 – 8].

Ми підтримуємо думку В. Гальченко та І. Грузинської про те, що одним з найважливіших критеріїв готовності дитини до школи є мотивація. Розвиток мотивації до шкільного навчання передбачає формування уявлень дошкільника про те, яким буде навчання в школі, знань про те, яким буде його завтрашній день і підготовку дитини до нього як до радісної події. Тому дорослим потрібно з'ясувати зміст і характер стихійних уявлень дитини про школу та коригувати їх. Ось характеристика першокласника з недостатнім рівнем мотиваційної готовності: «Дитина на уроках неухважна, часто відволікається. Її інтереси суто дитячі: любить гратись і шукає для цього найменшу можливість. Навіть під час уроку хоче погратися з ручкою чи пензликом, лінійкою. Часто приносить на уроки різні іграшки: лялечки, картинки, іграшковий посуд та одяг. Вона ще не розуміє, що навчання в школі вимагає іншого ставлення, порівняно з дитячим садком. Не розуміє всієї складності і відповідальності шкільного життя. Замість того щоб писати в зошиті – малює. На зауваження не реагує. Загалом, на уроках робить не те, що потрібно робити, а те, що їй захочеться. Коли в неї щось не виходить, ставиться до цього безвідповідально. Якщо не встигає закінчити завдання, не хвилюється. Вчиться посередньо.»[67] Отже, наведений образ дозволяє сформулювати припущення про майбутню неуспішність дитини. Тож розвиток мотивації до навчання є запорукою успішності у школі.

Багато відомих психологів і педагогів (Л. Божович, Н. Гуткіна, Н. Ніжегородцева, В. Шадриков та ін) теж підкреслюють значущість саме мотиваційного компонента в структурі готовності до навчання. Важливо, що мотиви, будучи структурно початковою ланкою діяльності, здійснюють вплив і проявляються на всіх етапах і у всіх структурних одиницях діяльності. Так, від характеру мотивів залежить і вибір засобів досягнення результатів діяльності, і характер дій, з мотивами пов'язані і операції контролю, і оцінки отриманого результату діяльності [57, с. 12].

Мотиваційно готовою до шкільного навчання є дитина, яку школа приваблює не зовнішньою стороною (атрибути шкільного життя – портфель,

підручники, зошити), а можливістю отримувати нові знання, що передбачає розвиток пізнавальних інтересів. Майбутній школяр має довільно керувати своєю поведінкою, пізнавальною діяльністю, що стає можливим за умови сформованої ієрархічної системи мотивів. Таким чином, дитина повинна мати розвинену навчальну мотивацію. Мотиваційна готовність також передбачає певний рівень розвитку емоційної сфери дитини. До початку шкільного навчання дитина повинна володіти емоційною стійкістю, на тлі якої і можливий розвиток та перебіг навчальної діяльності. Д. Ельконін підкреслює значення мотивів навчання, які дозволяють визначити послідовність у формуванні позиції школяра і формують його мотиваційну готовність до шкільного навчання. Виходячи з теоретичних поглядів феномен мотиваційної готовності до навчання в школі визначається основоположним аспектом, що впливає на успішний початок навчання і адаптацію дитини до школи. У зв'язку з цим мотиваційну готовність пояснюють, як наявність пізнавальної активності дитини, бажання зайняти нову позицію – позицію школяра [90, с. 77-78].

Говорячи про мотиваційну готовність, Л. Божович зазначає, що у дитини до семирічного віку з'являється усвідомлення свого соціального «Я», прагнення до нового положення в системі доступних їй суспільних відносин і до нової суспільно-значущої діяльності – навчання [12, с. 40]. На думку Л. Божович, до кінця дошкільного віку у дитини вперше формується «внутрішня позиція» – цілісне ставлення дитини до навколишньої дійсності і до самої себе. Гра, як провідна діяльність у дошкільному віці – перестає задовольняти дитину. Л. Божович розглядає мотиви навчання як «те, заради чого навчається дитина ..., те, що спонукає її вчитися» [10, с. 62], при цьому вона виділяє дві групи мотивів навчання:

- 1) широкі соціальні мотиви, пов'язані зі ставленням школяра до оточуючої соціальної дійсності;

- 2) навчальні мотиви, зумовлені безпосереднім інтересом до діяльності [10, с. 62].

Науковці Н. Ніжегородцева і В. Шадріков виділяють шість основних мотивів, що сягають максимального розвитку до кінця дошкільного віку:

- соціальні («Я хочу в школу, тому що всі діти повинні вчитися, що потрібно і важливо»);
- навчально-пізнавальні (бажання навчитися чомусь новому);
- оцінні («Я хочу в школу, тому що там я одержуватиму тільки п'ятірки»);
- позиційні («Я хочу в школу, тому що там великі, а в дитячому садку маленькі, мені куплять зошити портфель і пенал»);
- зовнішні по відношенню до школи і навчання («Я піду в школу, тому що мама так сказала»);
- ігровий мотив, неадекватно перенесений в навчальну діяльність – («Я хочу в школу, бо там можна грати з друзями»).

Учням з домінуючим соціальним мотивом, але недостатньо розвиненою пізнавальною мотивацією властиве поєднання добросовісного виконання завдань і відсутність прагнення до самостійного добування знань, вони, як правило, не виходять за рамки завдання, не шукають нових способів рішення навчальних задач, головне для них – точне відтворення інструкцій вчителя. Враховуючи те, що соціальні мотиви навчання формуються в старшому дошкільному віці на основі потреби бути дорослим, виконувати дорослі види діяльності і відтворювати дорослі зразки поведінки, необхідно надати маленькому школяреві можливість реалізовувати цю потребу саме під час діяльності [106, с. 67].

Для учнів з домінуючим пізнавальним мотивом властива навчальна активність, вони, як правило, не обмежуються рамками навчальної задачі, прагнуть дізнатися більше, задають багато питань. Якщо при цьому недостатньо розвинений соціальний мотив навчання, то можливі спади активності; темп і продуктивність навчання, в цьому випадку, мають нерівний, фрагментарний характер: учень уважний і активний лише тоді, коли

навчальний матеріал для нього незнайомий і цікавий. Часто учні з домінуючим пізнавальним мотивом вчаться в початковій школі на середньому рівні або нижче середнього, а їхні знання можуть мати прогалини. Пізнавальний мотив є одним з базових у розвитку мотиваційної сфери дитини, він починає формуватися в перші місяці життя. Розвиток пізнавального мотиву залежить від низки чинників біологічного (нормальний розвиток ЦНС) і соціального характеру (стиль сімейного виховання, характер спілкування з батьками, навчання і виховання в дошкільній установі). Один з основних шляхів розвитку пізнавальної активності дитини – розширення і збагачення її досвіду (в дошкільному віці – чуттєвого, емоційного, практичного досвіду), розвиток інтересів. Ефективними методиками можуть слугувати екскурсії, поїздки, дитяче експериментування [106, с. 67].

Оцінний мотив навчання заснований на властивій дітям потребі в соціальному визнанні і схваленні дорослого. Дитина реагує на настрій значущого дорослого: осуд, знехтування, відмова від спілкування як покарання за провину провокують відчуття емоційного дискомфорту, прагнення налагодити відносини з дорослим, заслужити його прихильність. Схвалення, позитивна оцінка дорослого – більш ефективні стимули активності дитини. Орієнтація на оцінку дорослого під час навчального процесу – ключова умова формування самооцінки і самоконтролю. Недостатній рівень розвитку оцінного мотиву виявляється в тому, що учень не звертає увагу на оцінку і зауваження педагога. Оцінка (словесна або бальна) в цьому випадку не стимулює учбову активність учня. В учнів з домінуючою оцінною мотивацією і недостатньо розвиненими пізнавальними і соціальними мотивами можуть формуватися негативні способи учбової діяльності: низький рівень самостійності під час виконання завдання, невміння оцінити правильність своїх дій. Такі учні уточнюють у педагога правильність дій, під час відповіді не стільки міркують про те, що вони говорять або роблять, скільки намагаються відчути емоційну реакцію вчителя (схвалення або

несхвалення). Деколи виникають конфліктні ситуації з однокласниками, навчальні успіхи яких вищі, ніж у них [106, с. 68].

Основу позиційних мотивів навчання складає інтерес до нової ситуації і нової соціальної ролі, при цьому дитину захоплює зовнішня атрибутика шкільного життя. Позиційний мотив тією чи іншою мірою властивий кожному майбутньому школяреві. Як правило, вже до кінця першого місяця навчання в школі цей мотив згасає й істотного впливу на успішність засвоєння не здійснює. Особливу увагу варто звернути на дітей, в структурі мотивів яких позиційний мотив займає домінуюче положення за слабого розвитку пізнавального і соціального мотивів. У таких учнів інтерес до школи згасає швидко і через відсутність інших стимулів до навчання (зовнішній і ігровий мотив цю функцію не виконують) формується стійке небажання вчитися. З цими дітьми роботу щодо формування мотивів навчання необхідно розпочинати задовго до вступу в школу [106, с. 68].

Зовнішні мотиви не мають відношення до змісту навчальної діяльності і не впливають на навчальну активність і успішність засвоєння знань. У разі домінування зовнішніх мотивів за умови низького рівня розвитку пізнавальної і соціальної мотивації, так само як і у вище наведеному випадку, висока ймовірність формування негативного ставлення до школи і процесу навчання [106, с. 69].

Ігровий мотив за своїм походженням несумісний з учбовою діяльністю. Під час гри дитина самостійно визначає порядок дій. Під час навчальної діяльності учень діє відповідно до учбової задачі, поставленої педагогом, при цьому успішність його діяльності залежить від того, наскільки він прийняв і зрозумів задачу педагога, наскільки правильно виконує його інструкції. У навчанні молодших школярів досить обґрунтовано використовуються ігрові методи роботи, але це особливий вид гри – дидактична гра, в основі якої лежать навчальна задача і пізнавальний мотив. Домінування ігрових мотивів негативно позначається на успішності засвоєння учбового матеріалу і формування учбової діяльності. Школярі з домінуючими ігровими мотивами

не виконують завдання, а роблять те, що їм хочеться: в зошиті пишуть не букви і слова, а малюють; приносять з дому іграшки і граються ними на уроці; не розуміють специфічної функції вчителя, будують своє спілкування з ним виключно на емоційній основі; не приймають шкільних правил поведінки, на уроці можуть ходити класом, коментувати дії вчителя і однокласників; не розуміють обов'язковості виконання навчальних завдань, у тому числі і домашніх [106, с. 69].

Психолог Н. Гуткіна аналізує мотиви навчальної діяльності на початковому етапі навчання першокласників. Серед мотивів навчальної діяльності вона виділяє пізнавальні мотиви, соціальні та мотиви досягнень. Ці мотиви Н. Гуткіна характеризує наступним чином.

Пізнавальні мотиви пов'язані зі змістовними або структурними характеристиками самої навчальної діяльності: прагнення здобувати знання; прагнення оволодіти способами самостійного оволодіння знаннями;

Соціальні мотиви пов'язані з чинниками, що впливають на мотиви навчання, але не пов'язані з навчальною діяльністю (змінюються соціальні установки в суспільстві, отже, змінюються соціальні мотиви навчання): прагнення бути грамотною людиною, бути корисним суспільству; прагнення отримати схвалення старших товаришів, домогтися успіху, престижу; прагнення оволодіти способами взаємодії з оточуючими людьми, однокласниками.

Мотивація досягнень у початкових класах часто стає домінуючою. У дітей з високою успішністю яскраво виражена мотивація досягнення успіху – бажання добре, правильно виконати завдання, отримати потрібний результат. Діти, що володіють вираженою мотивацією уникнення невдачі, намагаються уникнути "двійки" і тих наслідків, які тягне за собою найнижча оцінка – невдоволення вчителя, санкції батьків (будуть лаяти, заборонять гуляти, дивитися телевізор тощо) [29, с. 107].

Проблема формування системи мотивації навчання найбільш детально розроблена А. Марковою. Вчена виділяє п'ять основних рівнів навчальної мотивації

Перший рівень – високий рівень шкільної мотивації, навчальної активності. У таких дітей присутній пізнавальний мотив, прагнення успішно задовольняти всі пред'явлені шкільні вимоги. Учні чітко дотримуються всіх інструкцій вчителя, сумлінні та відповідальні, хвилюються, якщо отримують незадовільні оцінки.

Другий рівень – яскраво виражена шкільна мотивація. Учні успішно справляються з навчальною діяльністю.) Подібний рівень мотивації є усередненою нормою.

Третій рівень – позитивне ставлення до школи, що формується привабливістю позанавчальної діяльності. Такі діти досить комфортно почувуються в школі, спілкуються з друзями і вчителями. Їм подобається відчувати себе учнями, мати гарний портфель, ручки, пенал, зошити. Пізнавальні мотиви у цих дітей сформовані меншою мірою, і навчальний процес їх приваблює недостатньо.

Четвертий рівень – низька шкільна мотивація. Ці діти відвідують школу неохоче, прагнуть пропустити заняття, на уроках займаються сторонніми справами, іграми, деколи зазнають серйозних під час навчальної діяльності, складно адаптуються до школи.

П'ятий рівень – негативне ставлення до школи, шкільна дезадаптація. Такі діти відчувають серйозні труднощі у навчанні: вони не справляються з навчальною діяльністю, мають проблеми у спілкуванні з однокласниками, у взаєминах з учителем. Школа сприймається як вороже середовище, перебування в ній для дітей нестерпне. Деколи учні можуть проявляти агресію, відмовлятися виконувати завдання, слідувати тим чи іншим нормам і правилам. Інколи відзначаються випадки нервово-психічних порушень у дітей [64, с. 53].

Мотиваційна готовність до навчання в школі включає в себе розвинену потребу дитини в знаннях, уміннях, а також прагнення до їх вдосконалення. Навчальна діяльність першокласників враховує в себе не один, а цілу систему різноманітних мотивів. Кожен з перерахованих мотивів тією чи іншою мірою властивий мотиваційній структурі школяра, кожен з них здійснює вплив на формування і характер дитячої навчальної діяльності. Поряд з усвідомленням суспільної значимості шкільного навчання, умінням підкоряти своє «хочу» слову «треба», бажанням працювати і доводити розпочату справу до кінця, прагненням до успіху і адекватною самооцінкою, мотиви навчальної діяльності будуть впливати на особливості навчання учня [8, с. 120].

Сьогодні більшість учнів є невстигаючими у навчанні, і річ не в складних програмах викладання навчального матеріалу, чи занадто вимогливих вчителів, а в тому, що діти психологічно не підготовані до навчання в школі. У першу чергу, проблема криється в слабкій мотивації, нерозумінні своєї нової, внутрішньої позиції школяра. Саме тому необхідно звернути увагу на розвиток мотиваційної готовності ще в закладах дошкільної освіти. Адже, доведено, що в дітей, які не готові до систематичного навчання, важче і довше проходить період адаптації, в них частіше проявляються різноманітні труднощі в навчанні, оскільки дошкільний період є сенситивним для формування багатьох здібностей і якостей дитини [13, с. 52].

Готовність до навчання дитини дошкільного віку на думку ряду вчених (Б. Ананьєв, Дж. Аткінсон, Л. Божович та ін) перш за все залежить від сформованої мотиваційної готовності, що включає в себе достатньо розвинену потребу в знаннях, вміннях і бажання дитини їх вдосконалювати. Саме відсутність мотиваційної готовності тягне за собою величезну кількість труднощів, які будуть суперечити успішності систематичного навчання дитини в школі. Під мотиваційною готовністю розуміють бажання вчитися, ставлення до школи і навчання як до серйозної діяльності [79, с. 429-430]. Йдучи до школи дитина володіє певною мотивацією. Розвиток мотивації шкільного навчання передбачає формування уявлень дошкільника про те,

яким буде навчання в школі, знань про те, яким буде його завтрашній день і підготовку дитини до нього як до радісної події [25, с. 58].

Формування мотиваційної готовності до школи забезпечується спільними зусиллями вчителів, батьків, вихователів. Завдання дитсадка – розкрити батькам значення дошкільного періоду в загальному розвитку дитини. Кожна родина в міру своїх можливостей знайомить дитину з навколишнім світом, дає певні знання, уявлення. Тому з'являється ще одна проблема, яка на сьогоднішній день є досить глобальною. Це проблема сім'ї. Психологічна підготовка дітей до школи в родині абсолютно необхідна. Науковцями виділяються наступні умови повноцінного психічного розвитку дитини і її підготовки до навчальної праці. Головна умова – це постійна співпраця дитини з іншими членами сім'ї. Наступною умовою успішного виховання і розвитку є вироблення у дитини вміння долати труднощі [31, с. 73]. Важливо привчити дітей розпочату справу доводити до кінця. Багато батьків розуміють значення сформованого бажання вчитися, тому вони розповідають дитині про школу, про вчителів і про знання, що здобувають у школі. Все це викликає бажання вчитися, створює позитивне ставлення до школи. Далі потрібно підготувати дошкільника до неминучих труднощів у навчанні. Усвідомлення потреби долати ці труднощі допомагає дитині правильно ставитися до своїх можливих невдач. Батьки повинні розуміти, що основне значення в підготовці дитини до школи належить її власній діяльності. Тому їх роль у підготовці дошкільника до шкільного навчання не повинна зводитися до словесних вказівок; дорослі повинні керувати, заохочувати, організовувати заняття, ігри, посильну працю дитини [62, с. 25].

Ще одна необхідна умова підготовки до школи та всебічного розвитку дитини (фізичного, розумового, морального) – переживання успіху. Дорослим потрібно створити дитині такі умови діяльності, в яких вона обов'язково досягне успіху. Але успіх обов'язково повинен бути реальним, а похвала – заслуженою.

Особливе значення в психологічному розвитку школяра має збагачення емоційно-вольової сфери, виховання почуттів, вміння поводитися в суспільному оточенні. Зростання самосвідомості найяскравіше проявляється в самооцінці, в тому, як дитина починає оцінювати свої досягнення і невдачі, орієнтуючись на те, як оцінюють її поведінку інші. Це є одним з показників психологічної готовності до шкільного навчання. На основі правильної самооцінки напрацьовується адекватна реакція на осуд і схвалення [24, с. 17].

Формування пізнавальних інтересів, збагачення діяльності й емоційно-вольової сфери – передумови успішного оволодіння дошкільниками певними знаннями, вміннями, навичками. У свою чергу розвиток сприйняття, мислення, пам'яті залежить від спрямованості інтересів дитини, від довільності її поведінки, тобто вольових зусиль [30, с. 82].

При підготовці до школи батьки вчать дитину порівнювати, зіставляти, робити висновки і узагальнення. Для цього дошкільник повинен навчитися уважно слухати книгу, розповідь дорослого, правильно і послідовно викладати свої думки, грамотно будувати речення. Батьки повинні пам'ятати, що потреба дитини в тому, щоб їй читали, навіть якщо вона вже навчилася самостійно читати. Після читання важливо з'ясувати, що і як зрозуміла дитина. Це привчає її аналізувати суть прочитаного, виховуватися морально, а крім того, вчить зв'язній, послідовній мові, закріплює у словнику нові слова. Адже чим досконаліше мовлення дитини, тим успішніше буде її навчання в школі. Також у формуванні культури мовлення дітей має велике значення приклад батьків, з їх допомогою дитина вчиться правильно говорити, а значить, вона готова до оволодіння читанням в школі [55, с. 8].

У дитини, яка йде до школи, повинен бути розвинений на належному рівні естетичний смак, і тут теж першочергова роль належить сім'ї. Естетичний смак розвивається в процесі залучення уваги дошкільника до явищ повсякденного життя, до предметів, до оточуючого побуту. Вагоме значення для розвитку естетичного смаку належить вмінню малювати, ліпити, вирізати, клеїти, конструювати. Роблячи це дитина переживає радість

творчості, відображує свої враження, свій емоційний стан. Малювання, конструювання, ліплення відкривають перед нами можливість навчити дитину бачити, аналізувати навколишні предмети, правильно сприймати їхній колір, форму, величину, співвідношення частин, їх просторове співвідношення. Одночасно це дає можливість навчити дитину діяти послідовно, планувати свої дії, порівнювати результати з тим, що задано, задумано. І всі ці вміння теж виявляться надзвичайно важливими в школі [61, с. 65].

Виховуючи і навчаючи дитину, варто пам'ятати про ризик перетворення занять в нудні, нецікаві, нав'язані дорослими і не потрібні самій дитині. Спілкування з батьками, у тому числі і спільні заняття, повинні приносити дитині задоволення і радість.

Варто зазначити, що успішному формуванню мотиваційної готовності дитини до навчання в школі сприяє постійна співпраця родини, дошкільного закладу та школи. В. Сухомлинський зазначає що робота з підготовки дітей до школи повинна розпочатися зі створення єдиного колективу батьків, тісно пов'язаного з учительським. Це забезпечить єдність у виховних діях. «Відсутність батьківського колективу призводить і до відсутності єдиної громадської думки батьків при здійсненні єдиних вимог школи і сім'ї у вихованні дітей», – зауважує В. Сухомлинський [91, с. 25]. Для реалізації завдань щодо підготовки дитини до школи вітчизняний педагог вважає доцільним застосовувати найрізноманітніші форми роботи з сім'єю – колективні батьківські збори, індивідуальні бесіди, консультації з батьками та дітьми, тематичні виставки, різноманітні шкільні заходи тощо. На думку В. Сухомлинського, якщо налаштувати батьків до роботи з дітьми щодо їх підготовки до школи, надати необхідні консультації, то вони зможуть позитивно вплинути на своїх дітей та допомогти їм у підготовці до навчального процесу.

Роль батьків у підготовці дітей до школи неоціненна: дорослі члени сім'ї виконують функції і батьків, і вихователів, і вчителів. Однак, не всі батьки в умовах відірваності від дошкільної установи можуть забезпечити повну,

всебічну підготовку дитини до шкільного навчання, засвоєнню шкільної програми. Тому велику роль в забезпеченні психологічної готовності відіграє співпраця батьків та дошкільного закладу [72, с. 10].

Серед функцій, які виконує дитячий заклад в системі народної освіти, крім всебічного розвитку дитини, значне місце займає підготовка дітей до школи. Від того, наскільки якісно і вчасно буде підготований дошкільник залежить успішність його подальшого навчання.

Підготовка дітей до школи в закладах дошкільної освіти включає два основні завдання: всебічне виховання (фізичне, розумове, моральне, естетичне) і спеціальну підготовку до засвоєння шкільних предметів [91, с. 46].

Робота вихователя на заняттях з формування готовності до школи передбачає:

- вироблення у дітей уявлення про заняття як важливу діяльність для придбання знань. На основі цього у дитини виробляється активна поведінка на заняттях (ретельне виконання завдань, увага до слів вихователя);
- розвиток наполегливості, відповідальності, самостійності, старанності. Їх сформованість проявляється у прагненні дитини оволодіти знаннями, вміннями, докладати для цього достатньо зусиль;
- виховання у дошкільника досвіду діяльності в колективі і позитивного ставлення до однолітків; засвоєння способів активного впливу на однолітків як учасників спільної діяльності (вміння надати допомогу, справедливо оцінювати результати роботи однолітків, тактовно відзначати недоліки);
- формування у дітей навичок організованого поведінки, навчальної діяльності в умовах колективу. Наявність цих навичок здійснює істотний вплив на загальний процес морального становлення особистості дитини, робить дошкільника більш самостійним у виборі занять, ігор, діяльності за інтересами [106, с. 67].

Виховання і навчання дітей у дитячому саду носить освітній характер і враховує два напрями отримання дітьми знань та умінь: широке спілкування дитини з дорослими й однолітками і організований навчальний процес. У процесі спілкування з дорослими й однолітками дитина отримує різноманітні відомості, серед яких виділяють дві групи знань і вмінь. Перша передбачає знання та вміння, якими діти можуть оволодіти в повсякденному спілкуванні. Друга категорія включає знання і вміння, що засвоюються дітьми на заняттях. На заняттях вихователь враховує як діти засвоюють програмовий матеріал, виконують завдання; перевіряє швидкість, ірраціональність їх дій, наявність різних вмінь і, нарешті, визначає у них здатність дотримуватися правильного поведіння [98, с. 53].

Сучасні психологи (А. Венгер, С. Проскура та ін.) вважають, що 80% інтелекту формується до 8 років. Це ставить високі вимоги до організації виховання і навчання старших дошкільнят. Пізнавальні завдання поєднуються із завданнями формування морально-вольових якостей і рішення їх здійснюється в тісному взаємозв'язку: пізнавальний інтерес спонукає дитину до активності, сприяє розвитку допитливості, а вміння виявляти наполегливість, старанність – впливає на якість діяльності, в результаті чого дошкільнята досить міцно засвоюють навчальний матеріал.

Ще важливо виховати в дитині допитливість, довільну увагу, потребу в самостійному пошуці відповідей. Адже дошкільник, у якого недостатньо сформований інтерес до знань пасивно поводитиметься на уроці, йому буде складно спрямувати зусилля і волю на виконання завдань, опанувати знання, досягти позитивних результатів у навчанні [97, с. 15].

Важливе значення в підготовці дітей до школи має виховання в них громадянських якостей, вміння жити і трудитись в колективі, тому однією з умов формування дитячих позитивних взаємин є підтримка вихователем природної потреби дітей у спілкуванні. Спілкування повинне мати добровільний і доброзичливий характер. Спілкування дітей – необхідний

елемент підготовки до школи, реалізація якого забезпечується, в першу чергу, закладами дошкільної освіти

Робота вихователя дитячого саду щодо формування у дітей мотивів навчання і позитивного ставлення до школи також спрямована на розв'язання трьох основних задач:

1. Формування у дітей позитивних уявлень про школу і навчання.
2. Формування позитивного емоційного ставлення до школи.
3. Формування досвіду освітньої діяльності.

Для вирішення цих задач в освітньому процесі використовуються різні форми і методи роботи: екскурсії в школу, бесіди про школу, читання розповідей і розучування віршів шкільної тематики, розгляд картинок, що відображають шкільне життя, і бесіди по них, малювання школи (малюнок школи після екскурсії, малюнок школи майбутнього, малюнок «В якій школі я хочу вчитися»), гра в школу. Розповіді і вірші про школу необхідно підібрати так, щоб показати дітям різні сторони шкільного життя: радість дітей, що йдуть в школу; важливість і значущість шкільних знань; зміст шкільного навчання; шкільна дружба і необхідність допомагати шкільним товаришам; правила поведінки на уроці і в школі. При цьому важливо показати дітям образ «хорошого учня» і «поганого учня»; будувати бесіду з дітьми на порівнянні зразків правильної і неправильної поведінки. Діти старшого дошкільного віку з цікавістю сприймають і краще запам'ятовують тексти з гумористичним змістом. Під час організації гри в школу можна використовувати сюжети різного змісту: гра в школу після екскурсії на урок в 1 класі (закріплення одержаних знань і уявлень), моделювання школи майбутнього (формування емоційного ставлення до школи, розвиток творчої уяви і свободи мислення). У сюжет гри можна ввести роль Незнайки – учня, який не хоче вчитися, всім заважає, порушує встановлені правила [74, с. 138-139].

Для формування у дошкільників реального уявлення про школу в розпорядженні вихователів і батьків безліч простих і доступних засобів:

читання книг про школу, ознайомлення з деякими правилами поведінки учня, відвідування школи. Можна розповісти дітям про те, як зміниться їхнє життя, коли вони стануть школярами: учень повинен щодня ходити в школу, виконувати в класі і вдома ті завдання, що задає вчитель. Щоб добре вчитися, потрібно бути уважними, дисциплінованими, акуратними. У роботі з дітьми застосовується і прийом аналізу дитячих робіт. Не слід обмежуватися загальною оцінкою «добре» — «недобре». Особливу увагу потрібно приділяти тому, як виконане завдання, діти повинні знати, за якими критеріями дорослий оцінює їх. Наприклад: акуратність, своєчасність, творчий підхід, засвоєння необхідних технічних навичок, умінь; старанність, цілеспрямованість, наполегливість, самостійність, уважність тощо. Будь-яке досягнення чи промах дитини не повинні залишатися непоміченими. Формуванню позитивного ставлення до школи допомагають і різні режимні процеси, що привчають дитину до самостійності, дисциплінованості. Під час екскурсій, прогулянок можна підкреслити, що вести себе потрібно, як майбутнім учням. Варто домагатися того, щоб дитина все встигала робити вчасно, мала постійний режим дня. Таким чином, вихователь або батьки під час роботи з дітьми, у спілкуванні з ними проводять аналогію між школою та дитячим садком, добиваючись при цьому, щоб знання дітей були пронизані світлим почуттям очікування зустрічі зі школою. Під час екскурсій у школу важливо познайомити дітей не тільки зі шкільним обладнанням, але й розкрити режим життя учнів. За домовленістю з учителем можна побувати на шкільному уроці, познайомитися з черговими, класним куточком, газетою [41, с. 167-168].

Як зазначалося вище, у формуванні у дошкільників мотивів навчання і власне учбових мотивів вирішальну роль відіграє сім'я. Тому при плануванні роботи дитячого саду щодо підготовки дітей до школи особливу увагу варто приділити роботі з батьками. Потрібно підібрати такі форми роботи з батьками, які сприяли б формуванню у них відповідальності, бажання брати активну участь у процесі емоційного, інтелектуального та вольового життя дитини. Спільними зусиллями треба сформувати у дітей почуття радості від

очікування вступу до школи, зміни статусу, задоволення від подолання перших труднощів.

Традиційною формою роботи з батьками вважають батьківські збори. Але в системі впровадження та реалізації наступності між дошкільною та початковою ланкою освіти така форма не завжди виправдовує себе. Нині доречніше й ефективніше використовувати такі форми роботи, як:

- час спілкування,
- дискусійний клуб,
- бесіда,
- круглий стіл,
- групова дискусія,
- збори-студія,
- запитуйте-відповімо,
- ділова гра,
- педагогічний консиліум тощо.

Практика свідчить, що спілкування з батьками саме у такий спосіб допомагає розвинути їхні педагогічні уміння. Під час проведення таких заходів вихователі активно залучають кожного із батьків до спільної діяльності з обговорення різноманітних проблем, які виникають при підготовці дитини до школи. Це сприяє переосмисленню особистих поглядів батьків на проблеми розвитку, виховання, навчання, соціалізації дитини та формує педагогічну рефлексію у батьків. При цьому вони мають змогу порівняти власну позицію з думками інших [59, с. 28].

Для забезпечення наступності процесу формування мотиваційної готовності дитини до навчання у школі доречні зусилля психологічної служби ЗДО та ЗНЗ, вихователів та вчителів початкової школи. Психологам дитячих садків варто:

- провести діагностування щодо мотиваційної готовності старших дошкільників до навчання та ознайомити з результатами вихователів і батьків;

- консультувати вихователів і батьків з питання мотиваційної готовності до навчання;
- проводити індивідуальну роботу з дітьми, які її потребують;
- проводити тренінгові вправи для груп дітей з подібними проблемами для їх корекції (наприклад: тривожність).

Вихователям дитячих установ рекомендовано:

- бути обізнаними щодо понять «мотиваційна готовність дитини до школи», «внутрішня позиція школяра»;
- проводити бесіди, розповідаючи про школу, власний позитивний досвід шкільного життя;
- організовувати екскурсії до школи спільно з вчителями початкової школи чи на шкільне подвір'я, визначаючи різницю між дитячим садком та школою;
- читати невеликі за обсягом твори «шкільної» тематики, що доступні сприйняттю дошкільника;
- стимулювати прагнення дітей організовувати сюжетно-рольові ігри шкільної тематики;
- моделювати та обговорювати життєві ситуації, які можуть трапитися у школі;
- стимулювати допитливість, пізнавальну активність дошкільників у процесі дослідницької діяльності, під час дидактичних ігор тощо;
- виховувати впевненість у собі, самостійність, наполегливість, розсудливість, відповідальність;
- роз'яснювати батькам необхідність підтримувати бажання дитини йти до школи;
- інформувати батьків щодо зміни ставлення до майбутньої навчальної діяльності у школі тощо [89, с. 33].

Варто також пам'ятати про сприятливі чинники, які відіграють позитивну роль у адаптації дитини до школи:

- адекватна самооцінка дитини;
- повна сім'я;
- високий рівень освіти батька і матері;
- правильні методи виховання в родині;
- відсутність у родині конфліктних ситуацій;
- дружні взаємовідносини у групі однолітків;
- шкільна зрілість;
- позитивне ставлення педагогів у дошкільному навчальному закладі та у школі;
- позитивне спілкування з дорослими тощо [40, с. 105].

Одне з найголовніших питань у роботі практичного психолога і вихователя закладу дошкільної освіти – психологічна просвіта батьків – набуває особливого значення під час роботи з батьками дітей старшого дошкільного віку. Завдання практичного психолога і вихователя полягає у формуванні відповідного рівня психолого-педагогічної грамотності батьків щодо психологічних особливостей розвитку старшого дошкільника та молодшого школяра, а також у формуванні в них уміння налагоджувати партнерську взаємодію з дитиною – майбутнім першокласником [69, с. 31 – 32].

Готувати дітей до школи варто цілеспрямовано, враховуючи індивідуальні особливості характеру, темпераменту кожної дитини, без примушувань і покарань. Значно результативніше готувати дітей до школи разом із батьками. За допомогою цікавих розвивальних ігрових вправ батькам зовсім не складно підвищити рівень психологічної готовності до навчання у цілому та її компонентів зокрема. Завдання вихователя та практичного психолога – мотивувати батьків до занять з дітьми, зацікавити їх до співпраці [59, с. 7].

Під час підготовки дитини до школи бажано забезпечити умови для її загального розвитку, зокрема:

- дбати про фізичне здоров'я дитини;
- збагачувати життєвий досвід дитини;
- закріплювати побутові навички та розширювати межі самообслуговування і самостійності дитини;
- розвивати мовлення дитини;
- навчати дитину спостерігати, думати, осмислювати побачене та почуте;
- учити дитину висловлювати свою думку та поважати думку інших;
- поступово формувати зацікавленість до навчання і позитивне ставлення до школи.

Варто пам'ятати, що дитина не народжується школярем, готовність до школи – це комплекс здібностей, які піддаються корекції. Процес формування цих здібностей потребує дбайливого ставлення дорослих до дитини, і насамперед батьків [1, с. 42].

Особливо важливою для майбутніх учнів є постать першого вчителя, якого вони сприймають як надзвичайну людину. Він повинен розуміти дітей, виявляти душевну турботу про них, зацікавленість у їхніх успіхах; повинен створювати оптимістичний настрій, дружелюбну, доброзичливу атмосферу.

Сьомий рік життя важливий в психічному розвитку дитини: саме в цьому віці формується довільність поведінки, інтенсивно розвивається наочно-образне мислення, дитина засвоює соціальні норми. Вельми поширені, на жаль, невдачі в навчанні шестирічних першокласників в більшості випадків зв'язані з тим, що школа абсолютно не стурбована формуванням цих нових психологічних якостей дитини, більш того, мовчазно вважається, що молодший школяр повинен вже всім цим володіти. Тому вчитель сердиться на шестирічну дитину, яка неправильно виконує його інструкцію, вважаючи що вона не хоче слідувати шкільним правилам. Але річ не в тому, що дитина не

хоче, вона просто не здатна до наслідування правил, психічні процеси ще не довірливі, вона поки не вміє керувати своєю поведінкою [86, с. 3-4].

Труднощі адаптації дитини до шкільного навчання зумовлені нерівномірністю розвитку пізнавальної сфери та довірливої регуляції поведінки. Діти, які не встигають за шкільним ритмом, потребують особливої уваги, індивідуальної роботи вчителя. Складно адаптуються також діти з недорозвиненою дрібною моторикою. Нерідко вони відзначаються достатнім, навіть високим рівнем мовленнєво-мислительних операцій, тому дорослі не відразу звертають увагу на їх труднощі в оволодінні письмом. Особливо важко першокласникам, які мають проблеми розвитку мовлення, мислительних операцій (порівняння, узагальнення, аналіз, синтез, умовисновки, розмірковування) [102, с. 8 – 9].

Завдання вчителя – знайти можливості заохочувати слабких учнів за досягнення (за поліпшення), діти повинні одержувати позитивні емоції від школи, повинні відчувати потребу в навчанні, відповідальність. Інтерес до навчання й успіхів дитини (а не контроль за навчанням) з боку вчителів і батьків поліпшує успішність [71, с. 5].

Для формування мотиваційної готовності і залучення дітей до навчального процесу, і як наслідок успішності в навчанні, є ефективний спосіб – ігри за правилами. Ці ігри організують, регулюють дії дитини, обмежують її спонтанну, імпульсну активність. Усвідомлюючи правила гри, діти починають підпорядковувати їм свої дії, внаслідок чого формується волява і емоційна саморегуляція. Велике значення в житті дошкільників надається рольовим іграм. У шість років, коли дитині потрібно засвоїти соціальні норми, доцільно сприяти цьому впровадженням етичних бесід, цікавих рольових ігор. Саме в іграх діти засвоять і специфіку соціальних відносин, і норми поведінки в різних ситуаціях, навчаться бачити себе зі сторони, коректувати свою поведінку відповідно до вимог ситуації і оточуючих людей. Від гри значною мірою залежить розвиток мислення і мови. У грі вдосконалюється процес заміщення, з яким дитина зіткнеться в школі під час вивчення математики,

мови. Дитина граючись вчиться планувати свої дії і це вміння допоможе їй в майбутньому перейти до планування навчальної діяльності. Вчитель повинен всіляко спонукати батьків до того, щоб діти багато грали і удома. Часто вчитель вимагає, щоб шестирічна дитина і удома залишалася школярем, більше займалася, читала, а не грала. В результаті – найважливіший компонент повноцінного психічного розвитку дитини виявляється викинутим з її життя при переході від дошкільного до шкільного віку. Таким чином, шестирічний першокласник знаходиться на перехідній сходинці від дошкільного віку, де всі нові особистісні психологічні якості формуються легше і краще в ігровій діяльності, до молодшого шкільного, де провідною діяльністю стає навчальна. Але навчальна діяльність стає провідною, лише тоді, коли сформуються психічні новоутворення притаманні дошкільному віку [80, с. 87-88].

Вчителям початкової школи рекомендується:

- ознайомитися з розділом «Старший дошкільний вік» та «Портрет дошкільника напередодні його вступу до школи» Базової програми розвитку дитини дошкільного віку «Я у світі», щоб мати уявлення про дошкільну освітню систему, у якій виховувався шестирічний першокласник;
- бути обізнаними щодо понять «мотиваційна готовність дитини до школи»; «внутрішня позиція школяра» та підтримувати дітей, у яких низькі показники мотиваційної готовності;
- знати методи та прийоми формування пізнавального мотиву навчання та використовувати їх у педагогічній практиці;
- активно співпрацювати з психологом та батьками під час адаптаційного періоду.

Корисними також будуть спільні заходи вихователів та вчителів: круглі столи на спільно організованих засіданнях методичних об'єднань; презентації досвіду навчальних закладів щодо роботи із шестирічками, взаємовідвідування різних виховних заходів, уроків; консультації тощо. Таким чином, наступність у роботі дитячих садків та початкової школи щодо

формування мотиваційної готовності дитини до школи забезпечується: по-перше, розумінням педагогами–дошкільниками особливостей мотивації дітей сьомого року життя, необхідності формування мотиваційної готовності до навчання у школі та відповідної роботи у цьому напрямку; по-друге, готовністю вчителів початкової школи продовжувати розвиток зачатків пізнавальної мотивації навчання, з урахуванням особливості мотиваційної сфери першокласника та рівні її розвитку. Робота у цьому напрямі потребує зусиль двох освітянських ланок – дитячих садків та початкових шкіл, і повинна бути конструктивною та систематичною [101, с. 54-55].

З метою формування в дітей мотиваційної готовності до школи, враховуючи здобутки видатних психологів і науковців, ми можемо запропонувати такі ігри та методики: ігри з формування навичок навчальної діяльності; використання діагностичних методик для виявлення позитивного ставлення до школи: «Навчальна мотивація» (автор М. Гінзбург); «Малюнок школи», «Бесіда», «Бесіда про школу» (автор Т. Нежнова); методика вивчення домінування пізнавального чи ігрового мотивів (розроблена Н. Гуткіною); бесіда щодо виявлення внутрішньої позиції школяра (розроблено Н. Гуткіною); бесіда «Школа»; гра на прийняття «позиції школяра», зменшення рівня тривожності, страхів, пов'язаних зі школою; методика «Уяви собі...» (за Н. Гуткіною); гра «Ланцюжок», гра «Школа-казка», Гра «Пантоміма»; «Графічний диктант»; ігри для активізації відомостей і формування відповідного уявлення дитини про школу, «Я йду до школи» (За програмою С. Буцкіної) [3, с. 49-51].

Формування мотивів навчання і позитивного відношення до школи є однією з найважливіших задач педагогічного колективу ЗДО, сім'ї та школи в підготовці дітей до шкільного навчання. Адже, як зауважує Л. Божович, найбільш значущим для успішності у навчанні є розвиток мотиваційної сфери дитини, яку потрібно формувати і вдосконалювати спільними зусиллями з батьками, педагогами та вихователями [11, с. 46]. Тож важливо підтримувати в дитині її прагнення стати школярем. Щира зацікавленість дорослих у її

шкільних справах і турботах, серйозне ставлення до перших досягнень і можливих труднощів допоможуть першокласникові підтвердити значимість його нового статусу й діяльності.

2.2. Організаційно-педагогічні умови формування у дітей старшого дошкільного віку мотиваційної готовності до навчання у школі

У концепції загальної середньої освіти в основу чинників, що визначають якість навчального процесу, покладено принцип урахування індивідуальних, вікових і типологічних особливостей кожної дитини. Зокрема, там визначено параметри, дотичні до освіти дошкільнят. Так, до перших класів вступають діти, яким на 1 вересня поточного року виповнилося 6 років, і які за результатами медичного та психологічного обстеження не мають протипоказань до систематичного шкільного навчання [46]. Отже, початок навчання з шести років передбачає вдосконалення системи дитячих дошкільних установ, оптимізації освітнього процесу, органічною частиною якого є створення передумов для систематичної навчальної діяльності дитини, що ґрунтується на ідеї її всебічного і гармонійного розвитку. Зміни в освіті вимагають нових підходів у вирішенні питання наступності й перспективності взаємодії дошкільної і початкової ланок, у яких забезпечення «шкільної зрілості» дитини стає одним із головних завдань закладів дошкільної освіти. Мотиваційна готовність дитини до систематичного навчання є підґрунтям, від якого залежать її подальші успіхи в навчальній діяльності, здатність до довільної діяльності, самодостатність і самопочуття, яке значною мірою впливає на її психічне та соматичне здоров'я. Ефективність процесу формування мотиваційної готовності дітей до систематичного навчання в школі суттєво підвищиться за наявності сукупності організаційно-педагогічних умов [21, с. 12]. Проаналізувавши наукову літературу ми виділили основні організаційно-педагогічні умови формування у дітей шестирічного віку мотиваційної готовності до шкільного навчання:

1. Створення сприятливого психологічного клімату у групі.

2. Забезпечення підвищення рівня пізнавального інтересу.
3. Дотримання ключових принципів планування і організованого формування мотиваційної готовності дітей дошкільного віку до навчання.
4. Забезпечення педагогічної компетентності сімейних вихователів засобами просвітницької і профілактичної діяльності.

Система роботи з упровадження організаційно-педагогічних умов підготовки дітей до навчання в школі складається з декількох етапів. На першому (діагностико-прогностичному) етапі проводиться визначення реальних психофізіологічних характеристик дітей, фактичного рівня їх шкільної зрілості за показниками інтелектуального, фізичного, емоційно-вольового і соціального компонентів готовності, а також здійснюється індивідуальне проектування шляхів і способів виховних педагогічних впливів на процес підготовки кожної дитини до школи. Виконуваний фахівцями-педагогами цей етап передбачає безпосередню участь і допомогу батьків дітей респондентів. Батькам пояснюється мета діагностування, процедура, зміст одержаних результатів та їх прогностична роль. На цьому ж етапі разом з батьками визначаються шляхи і засоби підтримки дитини в процесі розвитку її мотиваційної готовності до школи, завдання, що необхідно вирішувати [38, с. 59].

На другому (діяльнісно-формувавальному) етапі під керівництвом педагогів і за участю батьків здійснюється розширення кола знань і вмінь дошкільників, розвиток у них основних фізичних якостей і утворень, знаково-символічної та комунікативної функцій, навичок спілкування, формування позитивного ставлення до занять, становлення довільної поведінки, уміння усвідомлено керувати власними діями, оволодіння елементами навчальних навичок, розвиток логічного мислення. Вирішення цих завдань здійснюється на відкритих заняттях з дошкільниками, до яких залучаються батьки, вихователі закладів дошкільної освіти, учителі початкових класів, і продовжується надалі в умовах сім'ї [38, с. 59].

Реалізація навчально-виховних завдань другого етапу базується на створенні спеціальних ситуацій, що стимулюють розвиток специфічних для дошкільного віку дітей типу взаємин з дорослими, а також з особистісно значущим партнером (вихователь, няня, батьки, знайомі). У процесі таких штучно створюваних ситуацій діти усвідомлюють суспільні функції людей, правила поведінки і діяльності.

Уміння підпорядковуватися певним правилам формується в групових іграх, під час яких здійснюється двобічний контроль: діти добровільно стають носіями певних умовностей і вимог та стежать за їх виконанням. Особливе місце в системі роботи з дошкільниками відводиться засвоєнню правил поведінки в товаристві однолітків, що забезпечує гуманістичну спрямованість малюка, уміння співвідносити власні інтереси з інтересами інших, установлювати партнерські стосунки.

Значне місце на діяльнісно-формувальному етапі відведено розвитку самосвідомості, тобто розумінню дитиною того, що вона собою являє, які здібності має, як до неї ставляться інші люди. Найяскравіше це виявляється в самооцінці, тобто в тому, як дитина оцінює свої успіхи та невдачі, особисті якості та можливості. Розвиток у дітей упевненості в собі, становлення почуття особистої гідності досягаються створенням для них «ситуації успіху», методами заохочення, стимулювання ініціативності, самостійності [38, с. 60].

Успішність навчання першокласника безпосередньо залежить від його мовленнєвого розвитку. Базовий компонент дошкільної освіти визначає мінімально необхідний та достатній рівень мовної і мовленнєвої компетентності дітей дошкільного віку. З урахуванням цього, зміст, організаційні форми і методи мовленнєвої освіченості дітей спрямовано на розвиток лексичних, фонетичних, граматичних та комунікативних аспектів. Збагачується активний словник дитини: узагальнювальні слова, абстрактні поняття, синоніми, антоніми, образні вирази, прислів'я, загадки, скоромовки, приказки, уміння вживати формули мовленнєвого етикету в ситуаціях вітання, знайомства, подяки. У процесі навчання створюються умови для розвитку

зв'язного мовлення, розмов з іншими дітьми, дорослими, підтримання діалогу в межах ситуації на запропоновану тему, полілогу і бесіди. Широко використовуються переказування художнього тексту, складання розповіді за зразком (описові, сюжетні, з власного досвіду), перекази знайомих оповідань і казок, заучування напам'ять віршів, забавлянок, пісень, інсценування, виразне читання та ін.

Розвиток мислення, кругозору та оволодіння навичками навчальної діяльності здійснюються засобами логічно побудованої системи знань з використанням дидактичних, сюжетно-рольових ігор, телепередач з відповідним обговоренням, вправ, включення дошкільника в проблемні ситуації, розучування пісень, прослуховування казок, розповідей, складання переказів за малюнками, про побачене на вулиці, по телебаченню. Оволодіваючи мовою, дитина набуває здатності до мислення, узагальнення, усвідомлення своїх дій.

Важливою реакцією дитини на успіх чи невдачу в діяльності є її увага, зосередженість, бажання залучити інших дітей до улюбленої справи, поділитися з ними результатами своїх спостережень. Формування позитивного ставлення до навчальної діяльності, прагнення до самоствердження досягається через створення і включення дошкільника у відповідне предметно-ігрове середовище з необхідним дидактичним і методичним забезпеченням. Саме вони є основними носіями інформації про природу, культуру, соціум, базою для творчої самореалізації дошкільників.

Третій (прикінцево-оцінний) етап забезпечує активізацію освітніх компетенцій дошкільника в умовах ігрової діяльності, закріплення позитивних навичок взаємин, розширення активного тезауруса, завершення формування довільної поведінки, сфери самосвідомості і самооцінки, розвиток пізнавальної сфери і здатності до вольових дій та комплексне оцінювання рівня шкільної зрілості дитини відповідно до норм Базового компонента дошкільної освіти [38, с. 61].

Для реалізації цих трьох етапів необхідно створити правильне і якісне освітнє середовище. Поняття освітнього середовища – одне з ключових для освітніх психологічних і педагогічних понять. У цьому контексті особливо важливо виявлені психологами основні потреби і можливості розвитку, які забезпечують дітям особистісне орієнтоване освітнє середовище. Це можливість задоволення (і розвитку): фізіологічних потреб; потреби в безпеці; потреби в засвоєнні групових норм і ідеалів; потреб в любові, пошані, визнанні, суспільному схваленні; потреби в праці, значущій діяльності; потреби в збереженні і підвищенні самооцінки: пізнавальної потреби в особливій галузі інтересів; потреби в естетичному оформленні навколишнього оточення; потреби в самостійному впорядкуванні індивідуальної картини світу; потреби в оволодінні все більш високим рівнем майстерності; потребі в самоактуалізації особистості.

Дослідниця М. Братко аналізуючи наукові підходи до тлумачення поняття «освітнє середовище», прийшла до висновку, що «під освітнім середовищем розуміють багаторівневу систему умов можливостей, яка забезпечує оптимальні параметри освітньої діяльності певного освітнього суб'єкту в усіх аспектах – цільовому, змістовому, процесуальному, результативному, ресурсному». На її думку, «освітнє середовище варто розглядати як загальний, сукупний, об'єднаний, інтегральний, цілісний чинник розвитку і становлення особистості, що відіграє значну роль у модифікації її поведінки, впливає на розвиток і формування здібностей, потреб, інтересів, свідомості» [15, с. 7] Узагальнюючи наукові підходи до тлумачення поняття «освітнє середовище», можемо констатувати, що більшість науковців під середовищем розуміють оточення, яке складається із сукупності природних, матеріальних, соціальних чинників, які прямо чи опосередковано впливають на особистість. Визначають його як процес діалектичної взаємодії соціального, просторово-предметного та психодідактичного компонентів, що утворюють систему умов і впливів, яка

забезпечує оптимальні параметри освітньої діяльності певного освітнього суб'єкту.

Першою, виділеною нами, організаційно-педагогічною умовою формування мотиваційної готовності до навчання в школі є створення сприятливого психологічного клімату у групі.

Сприятливий психологічний клімат означає, що дитина перебуває у стані духовного комфорту: рівноваги, спокою, захищеності; вона задоволена своїм буттям, оптимістична. У стані емоційного комфорту дитина характеризується оптимістичним світосприйняттям, вона вірить у прихильність до неї оточуючих, відкрита для контактів. Це позитивно позначається на всіх сферах життєдіяльності, підвищує працездатність, посилює активність, упевненість, віру у свої можливості, сили.

Психологічний комфорт залежить від того, як педагог підтримує дітей, забезпечує їх успіхи в різних видах діяльності. Про стан емоційного комфорту, захищеності, зручності свідчить те, як дитина переживає задоволення успіху, безпеки, свою значимість для інших, унікальність. Усе це є фундаментом для позитивного особистісного зростання, активізації саморозвитку, підтримки самооцінки [21, с. 45].

Емоційні стани в колективі виконують важливі функції: об'єднують, згуртовують його членів; допомагають установлювати контакти. В емоційних станах завжди відображається світ дитячих потреб, ставлення до себе та інших людей, до загальнолюдських цінностей. Крім того, у практиці педагогічної діяльності нерідким є факт, коли саме настрої, емоційний стан дитячого колективу вирішують ефективність тієї чи іншої справи.

Не менш важливим для формування позитивного психологічного клімату є гуманізація системи взаємовідносин, що склалася в колективі: доброзичливість, симпатії, взаємодопомога, довіра тощо. Психологічний комфорт у процесі навчальної діяльності залежить від того, як складаються відносини між педагогами і дітьми, дітей між собою, педагогом і батьками, між різними суб'єктами та об'єктами. Безперечно, без гуманізації взаємин між

педагогами та вихованцями неможливо сформувати позитивний психологічний клімат.

Для поліпшення психологічного клімату в дитячому колективі психолог Є Кравцова радить:

- звертатися до дітей на ім'я;
- допомагати дітям відчувати свою значущість;
- частіше використовувати виховні та методичні можливості гумору;
- поганий настрій педагога не повинен впливати на дітей;
- оптимістична установка, віра в дитину – запорука позитивного психологічного комфорту в колективі;
- бути щедрим на похвалу;
- педагогічний такт – засіб гармонізації спілкування;
- невимушено розмовляти з учнями про їх інтереси;
- забезпечувати педагогічну підтримку;
- спиратися на сильні сторони дитини ;
- контролювати свої відносини з «проблемними» дітьми [51, с. 75-75];

Крім того слід звернути увагу на матеріальну базу групових кімнат. Наявність комфортного, зручного, безпечного та цікавого предметного середовища відіграє важливу роль у створенні сприятливого психологічного клімату у групі.

Вивчаючи спадщину Софії Русової, можна стверджувати, що в працях видатного педагога, фундатора системи дошкільної освіти в Україні, простежується проблема прямого та опосередкованого впливу психологічного клімату на розвиток і становлення особистості. С. Русова зазначає, що «...наука про виховання вимагає, щоб утворена була навкруги така атмосфера, в якій могли б вільно розвиватися усі здібності дитини, усі її добрі почуття й нахили...» [81, с. 34]. На думку дослідниці, сприятливий психологічний клімат

дитячого садка, необхідно проектувати базуючись на принципах гуманізму, демократизму, народності, історизму, природовідповідності, зв'язку навчання з життям. Треба зазначити, що психологічний клімат входить в більш широке поняття освітнього простору. Відома вітчизняна дослідниця К. Крутій, ґрунтовно досліджуючи проблему освітнього простору ЗДО, основними критеріями освітнього середовища вважає наступні: змістові (рівень і якість культурного змісту), процесуальні (стиль спілкування, рівень активності), результативні (розвивальний ефект) [52, с. 10].

Дослідник В. Ясвін визначає освітнє середовище як систему впливів та умов формування особистості, а також можливостей для її розвитку, які містяться в соціальному і просторово-предметному оточенні [107, с. 76]. Педагог Г. Ковальов виділяє такі структурні компоненти освітнього середовища:

1) фізичне оточення – шкільне приміщення, його дизайн, розмір та просторова структура навчальних приміщень, умови для переміщення і розміщення учнів;

2) людський фактор – добір учнів, наповнення класів та його вплив на соціальну поведінку учнів, особливості й успішність учнів, етичні особливості, якість підготовки вчителів, статево-вікова структура шкільного контингенту;

3) програма навчання – новаторський характер змісту програм навчання, технології навчання, форми навчальної діяльності, характер контролю [42, с. 53].

Видатний педагог і дослідник Я. Корчак виділяв такі основні типи освітнього середовища:

1) догматичне освітнє середовище – сприяє розвитку пасивності та залежності дитини;

2) кар'єрне освітнє середовище – сприяє розвитку активності та залежності дитини;

3) безтурботне освітнє середовище – сприяє вільному розвитку і зумовлює пасивну життєву позицію дитини;

4) творче освітнє середовище – сприяє вільному розвитку активної дитини. У першу чергу це стосується авторського бачення форми організації навчального процесу, методів викладання основ наук [48, с. 97].

Отже, виходячи з усього вище зазначеного, можна визначити, що створення сприятливого психологічного клімату, в якому повсякчас перебуває дитина сприяє її розвитку у всіх напрямках та становленню особистості.

Другою організаційно-педагогічною умовою визначеною нами є забезпечення підвищення рівня рівня пізнавального інтересу. Окрім створення сприятливого психологічного клімату для успішного різнобічного розвитку дитини сучасна система освіти передбачає навчання дітей в умовах наявності в них високого рівня пізнавального інтересу. У такому випадку гарантується повноцінне засвоєння знань, формування вмінь і навичок, відкривається шлях до творчості. Також і безпосереднім показником рівня мотиваційної готовності дитини до систематичного навчання є її бажання йти до школи, наявність пізнавального інтересу, який знаходиться в прямій залежності від кількості, якості і характеру інформації, знань одержаних дитиною, а також від способу їх подачі.

Проблема розвитку пізнавального інтересу учнів не є новою в психології і педагогії. Цю тему розробляли відомі класики педагогічної науки: Я. Коменський, А. Макаренко, К. Ушинський та ін. Вже на початку ХХ ст. у педагогії сформувалася думка про те, що пізнавальний інтерес і є тією основою навчання, яка забезпечує високу результативність навчального процесу. Видатний чеський педагог Я. Коменський категорію інтересу відносить до педагогічної науки. Він надає пізнавальному інтересу у навчанні великого значення. Я. Коменський вважає, що тільки завдяки інтересу, учень «горітиме бажанням навчатися, не лякаючись ніяких труднощів, аби опанувати науку... мало того, що він не уникатиме праці, він навіть шукатиме її і не лякатиметься напруження і зусиль. Він поставить собі за мету не щось

посереднє, а найвище, постійно намагатиметься чогось навчитися, коли відчуватиме, що йому чогось бракує, та постійно шукатиме у кого йому навчитися, в усьому змагаючись із своїми товаришами» [43, с. 52].

Важливим чинником формування пізнавального інтересу виступає особистість вчителя, який організовує пізнавальну діяльність школярів, рівень його педагогічної майстерності. Зацікавленість вчителя, емоційність викладення, ораторська обдарованість педагога, вміння організувати диференційоване навчання та обрати адекватну рівню розвитку учнів його модель є важливими умовами розвитку пізнавального інтересу. Вчитель має не тільки створювати умови для засвоєння учнями певної системи знань, але й навчати прийомів їх застосування і пошуку. Тільки тоді можливий перехід від одного етапу розвитку пізнавального інтересу до іншого [80, с. 52].

Пізнавальний інтерес впливає і на вирішення виховних завдань навчального процесу. Допитливість, емоційна причетність до подій, що виявляються під час навчання, – все це пов'язано з зацікавленістю дитини, яка сприяє формуванню емоційно-ціннісних орієнтацій та спрямованості на цінності суспільства. Отже, пізнавальний інтерес, зазнаючи індивідуальних змін і розвиваючись, сам впливає на розвиток навчальної діяльності дитини. Таким чином, спостерігається певна залежність рівня сформованості пізнавальних інтересів учнів від усієї системи чинників, від яких залежить ефективність навчання [80, с. 52].

Враховуючи досвід минулого, спеціальні дослідження і практику сучасного досвіду, можна говорити про умови, дотримання яких, сприяє формуванню, розвитку та зміцненню пізнавального інтересу учнів.

По-перше, максимальною має бути опора на активну мисленнєву діяльність учнів. Підґрунтям для розвитку пізнавальних сил і можливостей учнів, як і для розвитку дійсно пізнавального інтересу, є ситуація розв'язування пізнавальних задач, ситуація активного напруження, протиріччя суджень, зіткнення різних позицій, в яких необхідно розібратися самому, прийняти рішення, визначити певну точку зору.

Друга умова, що забезпечує формування пізнавальних інтересів і особистості в цілому, полягає у проведенні навчального процесу на оптимальному рівні розвитку учнів. Шлях узагальнення, відшукування закономірностей, яким підлягають очевидні явища і процеси, – це шлях, що у висвітленні багатьох питань і розділів науки сприяє більш високому рівню вивчення і засвоєння, оскільки спирається на максимальний рівень розвитку дитини. Саме ця умова забезпечує зміцнення і поглиблення пізнавального інтересу на підставі того, що навчання систематично і оптимально удосконалює діяльність пізнання. У реальному процесі навчання, вчителю доводиться мати справу з постійним навчанням учнів багатьох умінь і навичок. З усього різноманіття предметних умінь виділяються загальні, якими учіння може керуватися незалежно від змісту навчання, наприклад, такі, як вміння читати книгу (робота з книгою), аналізувати й узагальнювати, вміння систематизувати навчальний матеріал, виділяти одиничне, головне, логічно будувати відповідь, наводити докази тощо. Ці узагальнені вміння ґрунтуються на комплексі емоційних регулярних процесів. Вони складають ті способи пізнавальної діяльності, що дозволяють легко, мобільно, в різних умовах користуватися знаннями і за рахунок попередніх набувати нові.

Третя важлива умова – це емоційна атмосфера навчання, позитивний емоційний тонус навчального процесу. Благополучна емоційна атмосфера навчання і учіння пов'язана з двома головними джерелами розвитку школяра: з діяльністю і спілкуванням, які створюють різноманітні стосунки і створюють тонус особистого настрою учня. Сприятлива атмосфера учіння, прагнення учня не зупинятися на досягнутому, утверджує почуття власної гідності, гарний настрій, з яким працюється краще і швидше [80, с. 53].

Четверта важлива умова, що забезпечує сприятливий вплив на інтерес та особистість в цілому – доброзичливе спілкування в навчальному процесі.

Умовно можна визначити стадії розвитку пізнавального інтересу: цікавість; допитливість; власне пізнавальний інтерес; теоретичний інтерес.

На стадії «цікавості» дитина орієнтується лише на зовнішню привабливість об'єкта, цікавиться певним питанням щодо нього, а одержавши відповідь, залишає спробу пізнавати його далі. Ця стадія є першим поштовхом до істинного пізнання [80, с. 54].

Допитливість характеризується прагненням дитини не тільки ззовні сприймати об'єкт, а й зрозуміти його внутрішній стан, структуру тощо. Пізнавальний інтерес, який виникає надалі, характеризується пізнавальною активністю, вибірковістю, здатністю охоплювати причино-наслідкові зв'язки, закономірності, відносини того, що пізнається. Теоретичний інтерес пов'язаний з прагненням до пізнання складних теоретичних питань чи проблем конкретної науки.

Діти старшого дошкільного віку можуть залишатися на першій чи другій стадії розвитку пізнавального інтересу (цікавість чи допитливість), оскільки це притаманно для їхнього віку, і тільки цілеспрямована робота вихователя щодо формування пізнавального інтересу може підняти його на вищий щабель. У дітей однієї групи зазвичай різні рівні пізнавального інтересу, це обумовлено різним досвідом, особливостями індивідуального розвитку [80, с. 55-56].

Окреслимо рівні пізнавального інтересу старших дошкільників:

- репродуктивно-фактологічний (дитина володіє інформацією про об'єкт, що пізнається);
- описово-пошуковий (дитина може назвати ознаки та властивості об'єкту пізнання, налаштована на пошук нової інформації про нього, встановлення причино-наслідкових зв'язків між цим об'єктом та іншими);
- творчий (дитина використовує об'єкт пізнання для розв'язування творчих задач).

Для розвитку пізнавальних інтересів важливим є рівень сформованості пізнавальної активності дитини. Тому педагоги мають знати, що є рівні пізнавальної активності дитини: низький рівень; середній; високий.

Дітям з високим рівнем розвитку пізнавальної активності притаманна яскраво виражена пізнавальна потреба. У цих дітей завжди виникають

запитання, про що б з ними не розмовляли, причому вони ставлять їх не з метою звернути на себе увагу, а саме прагнучи дізнатися про щось нове. Ці діти завжди радіють успіху й засмучуються через невдачі. Діти з високим рівнем розвитку пізнавальної активності невгамовні у своєму інтересі до будь-яких змін у навколишньому середовищі, постійно діляться своїми враженнями з дорослими та дітьми. Вони прагнуть бути першими, самостійно розв'язати завдання. Ці дошкільники винахідливі в іграх, люблять імпровізувати, часто вносять зміни в правила гри, не лякаються помилок і труднощів у роботі [80, с. 59-60].

Група дітей із середнім рівнем розвитку пізнавальної активності найчисленніша. Це дошкільники, як можуть виявляти зацікавленість та активність лише в певних ситуаціях. Їх зацікавленість здебільшого зумовлена змістом діяльності, її емоційною привабливістю. Вони легко включаються в нові види роботи, однак в разі виникнення труднощів втрачають інтерес. Вони не прагнуть бути першими і за готовністю до занять, і під час спостережень та виконання завдання. Головна особливість цих дошкільників – вони майже ніколи самі ні в чому не проявляють активності й навіть знаючи правильну відповідь, не скажуть її з власної ініціативи.

Діти з низьким рівнем пізнавальної активності завжди пасивні і байдужі і на заняттях, і у спілкуванні, і під час спільної діяльності з дорослими або однолітками. Вони майже ніколи не розпочинають виконувати завдання без підказки, нагадування дорослого чи однолітків, важко включаються в роботу: очікують звичного тиску від вихователя у вигляді зауважень. Дошкільники з низьким рівнем розвитку пізнавальної активності не виявляють інтересу до завдання, готовності включитися в роботу, та, власне, й не можуть (і не прагнуть) самостійно його виконати. Пізнавальна діяльність пов'язана для них з негативними емоціями, викликає пригніченість, нудьгу. Ці діти байдужі до результатів своєї діяльності – ніколи не радіють успіхам і не сумують з приводу невдач [80, с. 60].

Розвиток дітей з високим рівнем пізнавальної активності зазвичай не турбує ні батьків, ні педагогів. Адже такі діти гарно засвоюють нові знання, завжди активні, жваві і допитливі. Діти з середнім рівнем розвитку пізнавальної активності потребують більшої уваги дорослих. Насамперед для цих дітей важливою є емоційна підтримка. До прийомів емоційної активації зокрема, можна віднести: незвичайний початок занять – наприклад, прихід у гості до дітей казкового персонажа; музичний або віршований уривок як привітання (на музичне заняття діти входять під музичний супровід), ігровий прийом тощо; індивідуальне заохочення, похвала, позитивна оцінка. Отже, стратегія педагога в роботі з дітьми середнього рівня розвитку пізнавальної активності – не лише допомогти їм включитися в діяльність, а й підтримувати позитивну емоційно-інтелектуальну атмосферу протягом усього заняття. Це дасть дитині змогу відчувати радість, піднесення не лише під час сприймання завдання, а й у ході його виконання. Дитина захоче повторити й закріпити свої досягнення. Працюючи з пасивними дітьми, слід ураховувати, що вони не можуть негайно включитися в роботу, оскільки їхня активність зростає поступово і повільно. Педагог має подбати про налагодження доброзичливих стосунків з такими дітьми, оскільки погрози, докори, негативні оцінки відразу пригнічують у них бажання щось пізнати, гасять стимул для подальшого зростання. К. Ушинський, який розглядає пізнавальний інтерес, як засіб успішного навчання, наголошуючи на його ролі в моральному розвитку особистості, пише: «Збудіть у людині щиросердний інтерес до всього корисного, вищого і морального, і ви можете бути певні, що вона збереже людську гідність» [96, с. 68].

Умови, за яких можливий повноцінний розвиток пізнавальних інтересів дошкільників:

- по-перше, наявність розвивального середовища для організації пізнавальної діяльності – це розумно створене місце для пізнавальної діяльності дитини з добром «правильних за віком» іграшок чи необхідного обладнання і матеріалів (наприклад, для експериментування). Середовищем

для пізнання є і природа, тому об'єкти природи, що спостерігаються під час екскурсій у природу, прогулянок стають джерелом виникнення пізнавального інтересу;

- по-друге, створення безризикового середовища для пізнання – це середовище, у якому наявна позитивна, емоційно тепла атмосфера спілкування без негативного оцінювання дій дитини та критичних зауважень щодо вибору нею об'єктів пізнання чи відповідних цьому дій;

- по-третє, розширення інформаційного поля – допитливість старших дошкільників вже стосується подій, які відбуваються у соціальній сфері (стосунки між дітьми, дорослими, родичами), звичаїв українського народу, моральних категорій (добро, справедливість тощо), інтересу щодо подій, які відбуваються в країні, просторових і часових зв'язків. Для розвитку пізнавальних інтересів педагоги мають створити систему накопичування початкової інформації про об'єкти пізнання в різних видах життєдіяльності: проводити інтегровані заняття, заохочувати до пригадування інформації про об'єкти пізнання;

- по-четверте, стимулювання пізнавальної активності та мислення (тільки активна дитина може пізнавати світ) [80, с. 61-62].

Шляхи активізації пізнавальної діяльності дітей постійно вдосконалюються. Отже, найефективніші з них: самостійна робота дітей; поєднання індивідуальних і колективних форм діяльності дошкільнят; диференційований підхід у навчанні; використання нових форм контролю навчальної діяльності; дослідницько-пошукова діяльність.

Дитина активна тоді, коли діяльність задовольняє її потреби у визнанні, тоді виникає почуття компетентності, що супроводжується відчуттям радості та задоволення від діяльності. Успіх у діяльності – потужне джерело внутрішніх сил дитини, що народжує енергію для подолання труднощів та стимулює бажання пізнавати оточення, сприяє формуванню мотиву досягнення успіху у навчальній та пізнавальній діяльності.

Третьою організаційно-педагогічною умовою у є дотримання ключових принципів планування і організованого формування мотиваційної готовності дітей дошкільного віку до навчання. Ефективне планування, організаційне формування мотиваційної готовності дітей до навчання в школі неможливі без опори на принцип науковості і доступності, регулювальна функція якого виявляється в тому, що будь-який зміст, методи і форми освоєння навчального матеріалу не повинні суперечити науковому розумінню понять і явищ дійсності [87, с. 84].

Принцип науковості і доступності вимагає включення у зміст дошкільної освіти встановленого наукою навчального матеріалу, що враховується при складанні програм і підручників, а також при доборі матеріалу до кожного уроку в ході озброєння дітей доступними для їхнього віку науковими поняттями і термінами. У програмах і підручниках визначається порядок і послідовність оволодіння термінологією. Введення і дотримання цього принципу зумовлює використання наукової термінології, трансформованої до рівня вікових можливостей дітей. Це допомагає запобігати перевантаженням, психологічним стресам, нерозумінню матеріалу, що вивчається. Дослідник Г. Ващенко підкреслює: «Принцип науковості стосується не тільки змісту навчання, а й тих властивостей інтелекту, що їх маємо виховати в молоді. Це, перш за все, цікавість до знання, любов до правди і науки. По-друге, це опанування методами наукового мислення й найважливішими методами наукового дослідження...» [16, с. 42].

Виключно важлива роль у побудові процесу формування мотиваційної готовності дитини до навчання в школі належить принципу наочності. Я. Коменський називав наочність «золотим правилом» дидактики. Треба, писав він, «... все, що тільки можна, давати для сприймання чуттям, а саме: видиме – для сприймання зором, чутне – слухом, запахи – нюхом, те, що підлягає смаку, – смаком, доступне дотикові – через дотик» [44, с. 302–303]. У свою чергу К. Ушинський стверджує, «Ніщо не може бути важливішим у житті, як уміти бачити предмет з усіх боків і серед тих відносин, в які він

поставлений. Якщо ми вникнемо глибше в те, що звичайно називається в людях визначним або навіть великим розумом, то побачимо, що це головним чином, що це є здатність бачити предмети в їх дійсності, всебічно, з усіма відносинами, в які вони поставлені. Якщо навчання має претензію на розвиток розуму у дітей, то воно повинно вправляти їх здатність спостереження [96, с. 68].

У процесі формування мотиваційної готовності дітей до школи наочні приладдя використовуються не тільки для кращого сприйняття конкретних предметів, але й як вихідний матеріал для формування понять. Продуктивне використання наочності у навчанні завжди стимулює активну розумову діяльність. Тому в будь-якому акті наочне сприйняття повинне бути злите з абстрактним мисленням. Не рекомендується перевантажувати заняття наочним матеріалом. Перенасичення вражень затрудняє розумову переробку і наносить збиток якості знань.

Принцип природовідповідності передбачає підпорядкування режиму змісту, методів навчання і виховання дитини, орієнтацію педагогів на сенситивні періоди для розвитку тих чи інших психічних особистісних утворень дитини (мовлення, етики, уяви, організованості та ін.) Застосування принципу пов'язується зі створенням у виховному закладі відповідного середовища, з використанням фольклору, народних звичаїв, традицій. Невід'ємною складовою є забезпечення співпраці із сім'єю, формування шани до рідного краю, нації, поваги до старших поколінь. С. Русова вважає, що виховання дітей з раннього віку має будуватися на національному ґрунті, «щоб воно було міцно зв'язано з тими враженнями, що їх заклала в душу дитини рідна сім'я, рідна хата» [85, с. 185]. Науковець Я. Чепіга теж надає важливого значення принципу природовідповідності у навчанні і вихованні, що підтверджує його теза про збереження людської природи та її удосконалення: «Завдання школи збігаються з завданнями людськості, а саме – зберегти людську природу і удосконалювати її, принатурюючи до

соціальних і економічних умов життя певного народу, згідно з вимогами людської моралі» [103, с. 31].

Четвертою педагогічною умовою формування мотиваційної готовності до навчання ми виділили умову забезпечення педагогічної компетентності сімейних вихователів засобами просвітницької та профілактичної діяльності.

Ефективність формування мотиваційної готовності дитини до школи багато в чому залежить від виконання єдиних вимог. Йдеться про принцип єдності педагогічних вимог школи, сім'ї та ЗДО. Видатний педагог А. Макаренко зазначає: «Жоден вихователь не має права діяти в одиночку. Там, де вихователі не поєднані в колектив і колектив не має єдиного плану роботи, єдиного тону, єдиного точного підходу до дитини, там не може бути ніякого виховного процесу» [60, с. 68]. Отже, єдність педагогічних вимог є однією з суттєвих умов поступової інтеграції дитини у шкільне життя. Чітка координація згаданих соціальних інститутів, як показують дані вітчизняних дослідників (Т. Назаренко, Н. Сайко, Л. Федорович [97] та ін.) сприяє реалізації особистісно орієнтованої підготовки, забезпечує неперервність і наступність дошкільної і початкової освітніх ланок, створює єдиний соціально-педагогічний простір для успішного формування цілісної особистості дошкільника і першокласника. Взаємодія передбачає усвідомлення батьками, вихователями і вчителями нагальної необхідності запровадження ділового співробітництва, принаймні, за такими напрямками, як інформаційно-просвітницький, методичний і практичний.

У педагогічній практиці накопичений значний досвід організації співпраці з родиною з метою підвищення ефективності виховання та розвитку дітей, що вимагає постійного вдосконалення змісту і форм роботи, органічного сполучення виховних впливів на дитину. Актуальним залишається роз'яснення батькам тих завдань, що висуває реформа школи до всебічного розвитку дітей у дошкільний період їхнього життя. Від того, як заклад дошкільної освіти і родина спільними зусиллями будуть зміцнювати здоров'я малюка, формувати в нього пізнавальні інтереси, розвивати морально

й естетично, залежить його успішне навчання у школі з шестирічного віку [35, с. 245].

Узагальнення й поширення досвіду сімейного виховання – одна з ефективних форм підвищення педагогічної культури батьків. Вимоги до змісту педагогічної інформації, до форм спілкування педагогів і батьків у сучасних умовах постійно підвищуються. Тому предметом обговорення в педагогічних колективах має бути не тільки те, якими знаннями варто озброїти батьків, але й як це зробити, яким повинне бути повідомлення педагога на зборах, як будувати бесіду з батьками, в якій формі ставити питання, як викликати інтерес до обговорюваної проблеми, як оформити стенд, щоби він відповідав педагогічним і естетичним вимогам тощо. Практика роботи дошкільних навчальних закладів засвідчує, що роботу з родиною доцільно вести у двох напрямках: індивідуально і з колективом батьків. Встановленню тісного зв'язку і постійного контакту з родиною сприяють індивідуальні бесіди вихователів та інших співробітників, а також групові консультації, виготовлення наочності (стендів, виставок тощо). Як показує досвід, основною формою роботи з родиною є збори батьків, де останніх систематично знайомлять із цілями й завданнями, формами й методами виховання в дитячому садку і родині; педагогічний колектив разом з батьками виробляє єдину лінію впливу на дитину. З цією метою обирають батьківський актив, що надає дієву допомогу педагогічному колективу ЗДО, а спільна думка, висловлена в рішеннях групових зборів, допомагає вихователям у позитивному впливі на окремі родини [92, с. 48].

Формування мотиваційної готовності дитини до навчання у школі є одним із обов'язків сім'ї і дошкільних установ, від цього залежатимуть успіхи дітей в навчанні та подальший їхній розвиток. Зрозуміло, що родина має вирішальний вплив на розвиток основних рис особистості малюка, на формування в нього морально-позитивного потенціалу. Але обов'язковою умовою для цього є правильно організований уклад життя в родині, педагогічна компетентність сімейних вихователів. Пропаганда педагогічних

знань серед батьків завжди була складовою частиною роботи дошкільних закладів. У цілому ж діапазон родинного виховного поля створює умови для ознайомлення дитини з різноманітними ситуаціями, чим впливає на формування її життєвих компетентностей. Сім'я протягом усього життя лишається тим тлом, на якому відбувається особистісне зростання людини. Батьки завжди лишаються для своєї дитини найавторитетнішими, найзначущими людьми [105, с. 95].

Висновки до другого розділу

Проаналізувавши наукову літературу стосовно формування мотиваційної готовності у дітей до навчання ми дійшли наступних висновків: мотиваційна готовність полягає у бажанні дитини вчитися, її ставленні до школи і навчання як до серйозної діяльності; основними компонентами структури мотиваційної готовності є пізнавальні й соціальні мотиви при провідній ролі останніх; розвиток мотиваційної готовності дитини до шкільного навчання передбачає формування правильних та різнобічних уявлень і знань дитини про школу, про шкільні вимоги; емоційно-позитивного ставлення до майбутнього навчання та розвиток пізнавальної активності дітей.

Формування мотивів навчання і позитивного відношення до школи є однією з найважливіших задач педагогічного колективу ЗДО, сім'ї та школи в підготовці дітей до шкільного навчання. Робота вихователя дитячого саду щодо формування у дітей мотивів навчання і позитивного ставлення до школи також спрямована на розв'язання трьох основних задач: формування у дітей позитивних уявлень про школу і навчання, формування позитивного емоційного ставлення до школи, формування досвіду освітньої діяльності.

Для успішного формування у дітей старшого дошкільного віку мотиваційної готовності нами було виокремлені основні організаційно-педагогічні умови формування мотиваційної готовності до навчання дитини у школі:

1. Створення сприятливого психологічного клімату у групі.

Сприятливий психологічний клімат передбачає перебування дитини у стані духовного комфорту: рівноваги, спокою, захищеності; задоволеності своїм буттям, оптимістичності. Сприятливий психологічний клімат позитивно впливає на всі сфери життєдіяльності, підвищує працездатність, посилює активність, упевненість, віру у свої можливості, сили.

2. Забезпечення підвищення рівня пізнавального інтересу.

Основні умови, за яких можливе підвищення рівня пізнавального інтересу дошкільників: наявність розвивального середовища для організації пізнавальної діяльності; створення середовища, у якому наявна позитивна, емоційно тепла атмосфера спілкування без негативного оцінювання дій дитини та критичних зауважень; розширення інформаційного; стимулювання пізнавальної активності та мислення; самостійна робота дітей; поєднання індивідуальних і колективних форм діяльності дошкільнят; диференційований підхід у навчанні; використання нових форм контролю навчальної діяльності; дослідницько-пошукова діяльність.

3. Дотримання ключових принципів планування і організованого формування мотиваційної готовності дітей дошкільного віку до навчання.

Ефективне планування, організаційне формування мотиваційної готовності дітей до навчання в школі мають опиратися на принципи науковості, доступності, наочності та природовідповідності. Принцип науковості і доступності вимагає включення у зміст дошкільної освіти встановленого наукою навчального матеріалу, що враховується при складанні програм і підручників, а також при доборі матеріалу до кожного уроку в ході озброєння дітей доступними для їхнього віку науковими поняттями і термінами. Для забезпечення принципу наочності у процесі формування мотиваційної готовності дітей до школи наочні приладдя використовуються не тільки для кращого сприйняття конкретних предметів, але й як вихідний матеріал для формування понять. Продуктивне використання наочності у навчанні стимулює активну розумову діяльність. Принцип природовідповідності передбачає підпорядкування режиму змісту, методів навчання і виховання дитини, орієнтацію педагогів на сенситивні періоди для розвитку тих чи інших психічних особистісних утворень дитини (мовлення, етики, уяви, організованості та ін.) Застосування принципу пов'язується з використанням у освітній діяльності фольклору, народних звичаїв, традицій.

4. Забезпечення педагогічної компетентності сімейних вихователів засобами просвітницької і профілактичної діяльності.

У педагогічній практиці накопичений значний досвід організації співпраці з родиною з метою підвищення ефективності виховання та розвитку дітей. Узагальнення й поширення досвіду сімейного виховання – одна з ефективних форм підвищення педагогічної культури батьків. Основною формою роботи з родиною є збори батьків, бесіди, консультації, під час яких останніх систематично знайомлять із цілями й завданнями, формами й методами виховання в дитячому садку і родині; педагогічний колектив разом з батьками виробляє єдину лінію впливу на дитину. Формування мотиваційної готовності дитини до навчання у школі є одним із обов'язків сім'ї і дошкільних установ, від цього залежатимуть успіхи дітей в навчанні та подальший їхній розвиток. Пропаганда педагогічних знань серед батьків завжди була складовою частиною роботи дошкільних закладів.

Підсумовуючи розгляд вихідних положень організації процесу формування мотиваційної готовності дитини до школи, цілком слушно підкреслити, що тільки їх сукупність, цілісне застосування забезпечує успішне визначення мети, конструювання змісту, а також раціональний підбір дієвих методів навчання і виховання. Гіперболізація того або іншого принципу не є доцільною, оскільки підвищує ефективність одних компонентів готовності за рахунок інших. У свою чергу недооцінка окремих із них спричиняє зниження цілісності виховного процесу.

РОЗДІЛ 3

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ФОРМУВАННЯ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО МОТИВАЦІЙНОЇ ГОТОВНОСТІ ДО НАВЧАННЯ В ШКОЛІ

3.1. Констатувальна діагностика мотиваційної готовності дітей старшого дошкільного віку до шкільного навчання

Дитина, яка вступає до школи, має бути зрілою у фізіологічному і соціальному відношенні, досягти певного рівня розумового та емоційно-вольового розвитку. Навчальна діяльність потребує певного запасу знань про навколишній світ, сформованості елементарних понять. Старший дошкільник повинен володіти розумовими операціями, вміти узагальнювати й диференціювати предмети та явища довкілля, уміти планувати свою діяльність. Важливим показником для дошкільника старшого віку є позитивне ставлення до навчання, здатність до саморегуляції поведінки і виявлення вольових зусиль [7, с. 48]. Ці показники не можуть бути розвинені у дитини без сформованої мотиваційної готовності до навчання.

Для перевірки ефективності організаційно-педагогічних умов формування мотиваційної готовності дітей до шкільного навчання ми провели експериментальне дослідження на базі ЗДО «Світанок» с. Медведівка та Голоківського НВК с. Голоківка Черкаської області. Група дітей з ЗДО «Світанок» визначена нами, як контрольна група, а група дітей Голоківського НВК – експериментальна. Перший етап дослідження проводився на початку вересня поточного року. Тривалість дослідження розрахована на шість тижнів. В експерименті взяли участь діти старшого дошкільного віку у кількості вісімнадцяти осіб. ЗДО «Світанок» – 10 осіб, Голоківський НВК – 8 осіб. Експеримент включав три етапи: констатувальний, формувальний і контрольний. Метою констатувального експерименту було визначення мотиваційної готовності дітей до шкільного навчання.

Робота з дітьми проводилася у звичайній для них обстановці – груповій кімнаті закладу дошкільної освіти. Діагностування здійснювалося індивідуально з фіксуванням відповідей. Відповіді фіксувались у індивідуальних картках. Робота проводилася так, щоб відповіді дитини не чули її однолітки. Загальна тривалість індивідуального обстеження не перевищувала 20-25 хвилин.

Результати проведеного обстеження повідомлялись батькам під час індивідуальних консультацій. Результатом обстеження дітей є висновок про рівень мотиваційної готовності дитини до шкільного навчання.

Відтак, констатувальна діагностика складається з чотирьох методик (Додаток А), а саме:

1. Методика «Бесіда про школу» (Т. Нежнова) [66].
2. Методика «Бесіда» (Т. Нежнова) [73, с. 97].
3. Тест М. Гінзбурга «Мотивація навчання» [93].
4. Тест Л. Венгера «Мотиваційна готовність» [18, с. 75].

У методиках визначення мотиваційної готовності Т. Нежнovoї ми оцінювали результати дітей за трьома рівнями: високий, середній, низький.

У методиці М. Гінзбурга ми визначали домінуючу мотивацію навчання, яка діагностується за найбільшою кількістю балів. Про несформованість мотивації навчання свідчить відсутність переваг, тобто різні підходи у всіх ситуаціях.

Згідно тесту Л. Венгера внутрішня сформованість мотивації до навчання визначається балами, і вважається сформованою, якщо дитина набрала 5 балів і більше.

На початку дослідження ми провели тестування обох груп дітей (18 чоловік). Результати обстеження ми відобразили у таблицях 1 і 2 (Додаток Б). За результатами дослідження ми отримали такі дані:

Контрольна група:

високий рівень – 2 дітей;

середній рівень – 6 дітей;

низький рівень – 2 дітей.

Експериментальна група:

високий рівень – 2 дітей;

середній рівень – 4 дітей;

низький рівень – 2 дітей.

Ці дані ми перевели у відсоткове вираження (таблиця 3 і 4) та представили у вигляді діаграм (рис. 1 і 2).

Таблиця 3.

Показники мотиваційної готовності дітей шостого року життя до навчання у школі; контрольна група (%)

Кількість	Високий	Середній	Низький
10	20%	60%	20%

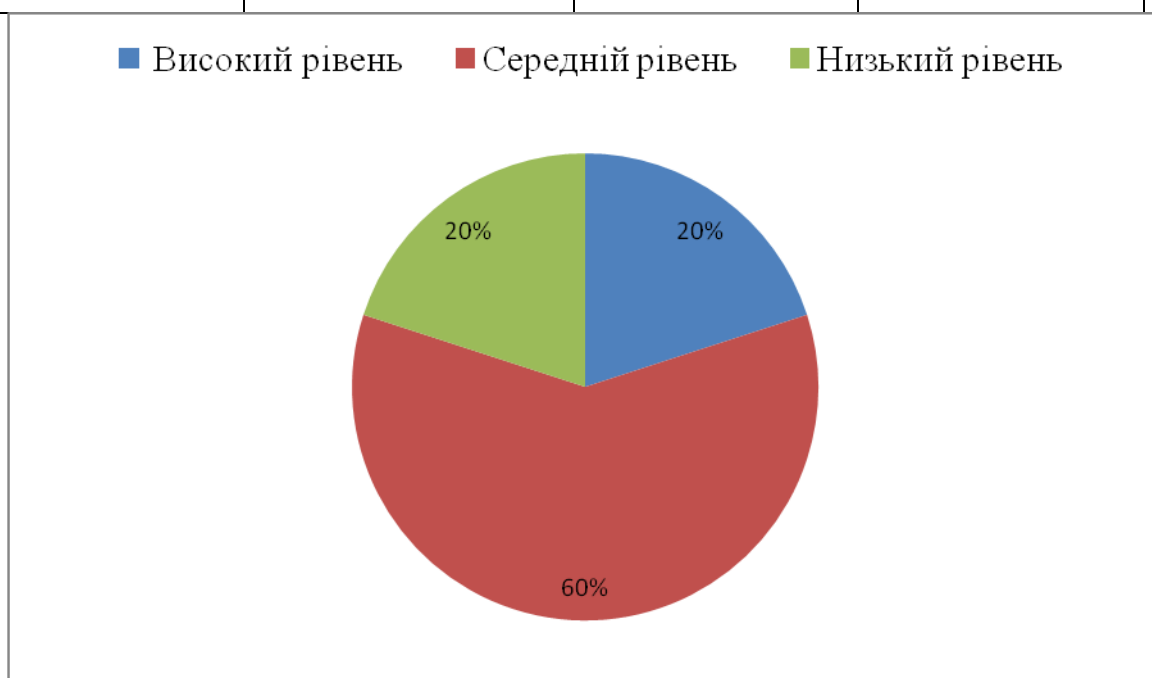

Рис 1. Рівневий розподіл показників мотиваційної готовності дітей старшої дошкільної групи шостого року життя; ЗДО «Світанок» (контрольна група)

Таблиця 4.

Показники мотиваційної готовності дітей шостого року життя до навчання у школі; експериментальна група (%)

Кількість дітей	Високий рівень	Середній рівень	Низький рівень
8	25%	50%	25%

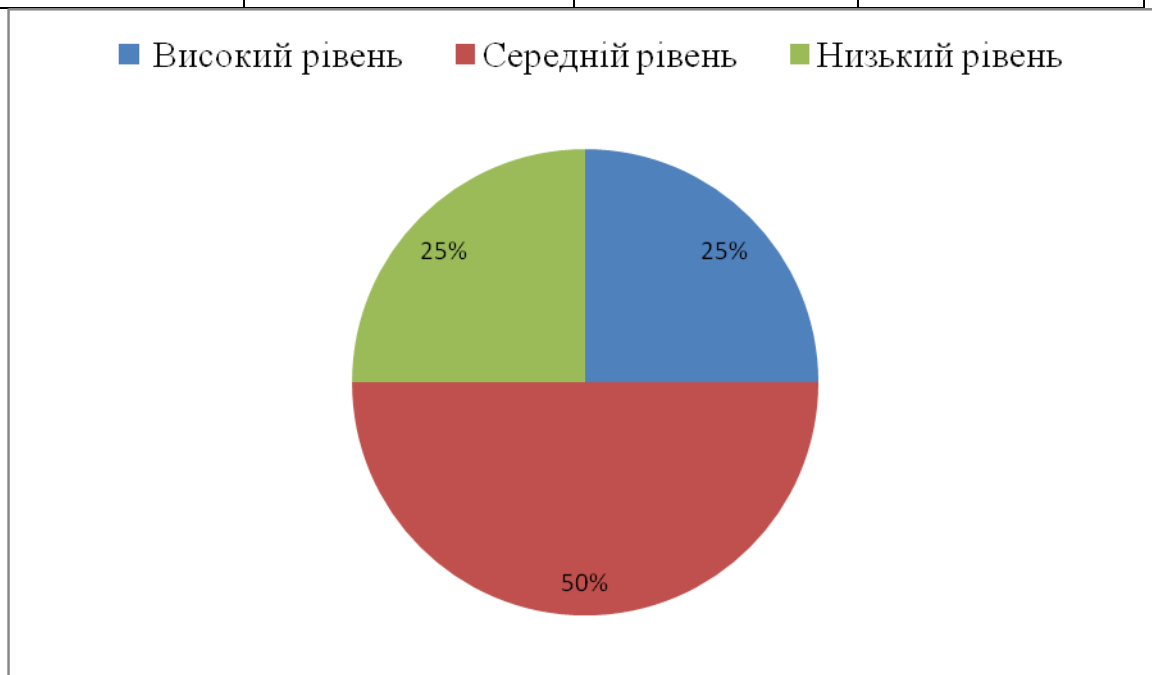

Рис 2. Рівневий розподіл показників мотиваційної готовності дітей старшої дошкільної групи шостого року життя; Голоківський НВК (експериментальна група)

Отже, дослідження показало, що 20% (контрольна група) і 25% (експериментальна група) дітей мають високі показники мотиваційної готовності до навчання в школі, 60% і 50% знаходяться на середньому рівні, 20% і 25% дітей мають низький рівень мотивації до навчання.

Проаналізуємо результати дослідження більш докладніше.

20% (контрольна група) і 25% (експериментальна група) дітей, які мають високий рівень мотиваційної готовності до навчання у школі під час виконання роботи працювали старанно, уважно, у пам'яті утримували всі запитання, які були їм поставлені. Діти з високим рівнем мотиваційної готовності мають адекватне уявлення про школу, бажають вчитися і пізнавати щось нове. Діти готові до зміни соціальної позиції, до прийняття позиції учня.

Дітей приваблює не лише зовнішня сторона ситуації, вони виявляють бажання змінити соціальний статус дошкільника на школяра.

У 60% (контрольна група) і 50% (експериментальна група) дітей констатовано середню мотиваційну готовність до навчання у школі. Про це свідчить інтерес дитини переважно до зовнішньої атрибутики шкільного життя, що означає початкову стадію формування внутрішньої позиції школяра. Про школу та шкільні вимоги мають поверхове уявлення. Разом з тим, виражають велике бажання іти до школи. Під час тестування діти не завжди уважно слухали поставлені запитання, швидко стомлювалися.

У 20% (контрольна група) і 25% (експериментальна група) дітей – низький рівень мотиваційної готовності до школи. Виконання вправ засвідчило, що у дітей недостатньо розвинена пам'ять, тестові запитання доводилося декілька раз повторювати та роз'яснювати їх зміст. Дитина не проявляє інтерес до навчання. Уявлення про школу має тільки як про місце де багато дітей з якими можна гратися. Під час виконання роботи швидко стомлювалися, були не уважні.

3.2. Впровадження та експериментальна перевірка ефективності організаційно-педагогічних умов формування мотиваційної готовності дітей старшого дошкільного віку до навчання у школі

Для проведення формувального експерименту ми обрали – групу дітей (8 чоловік) Голоківського НВК з високим, середнім та низьким рівнем мотиваційної готовності. Метою формувального експерименту було впровадження організаційно-педагогічних умов формування мотиваційної готовності дітей старшого дошкільного віку до навчання в школі. Ми визначили, що до організаційно-педагогічних умов для формування мотиваційної готовності до навчання дитини у школі належать:

1. Створення сприятливого психологічного клімату у групі.
2. Забезпечення підвищення рівня пізнавального інтересу.

3. Дотримання ключових принципів планування і організованого формування мотиваційної готовності дітей дошкільного віку до навчання.

4. Забезпечення педагогічної компетентності сімейних вихователів засобами просвітницької і профілактичної діяльності.

Для забезпечення першої умови ми максимально дотримувалися правил створення сприятливого психологічного клімату у групі: зверталися до дітей тільки на ім'я; використовували виховні та методичні можливості гумору; щедро хвалили дітей; невимушено розмовляли з учнями про їх інтереси; спиралися на сильні сторони дитини ; контролювати свої відносини з «проблемними» дітьми.

Для забезпечення матеріальної складової у групових кімнатах було створено зручне, комфортне та безпечне середовище. Столи для занять було розставлено таким чином, щоб діти сиділи групами відповідно до віку (група різновікова). Частково оновлені меблі у ігрових зонах. Придбані нові іграшки переважно розвивального та творчого спрямування. Наново облаштовані куточки відпочинку у групових кімнатах. Придбані нові роздаткові та демонстраційні матеріали. Постійно велася робота з налагодження в дитячому колективі дружніх стосунків.

Для забезпечення підвищення рівня розвитку пізнавального інтересу використовувалося розв'язування пізнавальних задач, проведення дослідів. Проводилися пізнавальні бесіди, задавалися запитання по них. Навчальний процес проводився на оптимальному рівні до розвитку учнів. Позитивний вплив на розвиток пізнавального інтересу створювався завдяки доброзичливому спілкуванню в навчальному процесі.

Для забезпечення дотримання ключових принципів планування і організованого формування мотиваційної готовності дітей дошкільного віку до навчання було виконано ряд вимог. Для функціонування принципу науковості при доборі занять та матеріалів до них включено встановлений наукою навчальний матеріал для озброєння дітей доступними для їхнього віку науковими поняттями і термінами. Для забезпечення принципу наочності

систематично використовувалися наочні матеріали. Використання наочності у навчанні стимулювало активну розумову діяльність. Для впровадження принципу природовідповідності в садочку проводилося створення відповідного середовища, з акцентом на використання фольклору, народних звичаїв, традицій (оновлено куточок народознавства; куточок книги представлений не тільки народними казками, а й літературою з народними приказками, прислів'ями та легендами; проводилися розваги та свята народної тематики). Для формування мотиваційної готовності з дітьми проводилися ігри та заняття за матеріалами колекційно-розвивальної програми [47]

Для функціонування четвертої організаційно-педагогічної умови формування мотиваційної готовності до навчання – забезпечення педагогічної компетентності сімейних вихователів засобами просвітницької і професійної діяльності була організована безперервна взаємодія між ЗДО та батьками та школою. Взаємодія виражалася в запровадженні ділового співробітництва за інформаційно-просвітницьким, методичним і практичним напрямками.

Було проведено роботу з роз'яснення батькам тих завдань, що висуває реформа школи до всебічного розвитку дітей у дошкільний період їхнього життя. Для формування позитивного ставлення до навчання проводилися екскурсії у школу. Діти запрошувалися на шкільні свята, а також приймали у них участь. Відповідно на свята ЗДО запрошувалися вчителі та школярі. Робота з родинами велася у двох напрямках: індивідуальному і з колективом батьків.

Індивідуальні бесіди вихователів та інших співробітників, а також групові консультації, виготовлення наочності (стендів, виставок тощо) забезпечило тісний зв'язок з родинами. Проводилися також тематичні виставки творчих робіт дітей, батьків та співробітників ЗДО. Основною формою роботи з родиною були збори батьків, де останніх систематично знайомили з цілями й завданнями, формами й методами виховання та формування мотиваційної готовності до школи в дитячому садку і родині; педагогічний колектив разом з батьками виробив єдину лінію впливу на

дитину. З цією метою був обраний батьківський актив, що надавав дієву допомогу педагогічному колективу ЗДО, а спільна думка, висловлена в рішеннях групових зборів, допомагала вихователям у позитивному впливі на окремі родини.

Як зазначалося вище з експериментальною групою дітей проводилися заняття та ігри які входять у корекційно-розвивальну програму формування мотиваційної готовності дітей до навчання в школі (Додаток В).

Для перевірки ефективності впроваджених нами організаційно-педагогічних умов формування мотиваційної готовності дітей до шкільного навчання ми провели контрольний етап експериментального дослідження. Для цього дітям обох груп (контрольної та експериментальної) було повторно запропоновано діагностичні методики визначення мотиваційної готовності до навчання у школі: методика «Бесіда про школу» (Т. Нежнова), методика «Бесіда» (Т. Нежнова), тест М. Гінзбурга «Мотивація навчання», тест Л. Венгера «Мотиваційна готовність».

Результати обстеження ми відобразили у таблицях 5 і 6 (Додаток Б). За результатами дослідження ми отримали такі дані:

Контрольна група:

високий рівень – 2 дітей;

середній рівень – 6 дітей;

низький рівень – 2 дітей.

Експериментальна група:

високий рівень – 6 дітей;

середній рівень – 0 дітей;

низький рівень – 2 дітей.

Ці дані ми перевели у відсоткове вираження (таблиця 7 і 8) та представили у вигляді діаграм (рис. 3 і 4).

Таблиця 7.

Показники мотиваційної готовності дітей шостого року життя до навчання у школі; контрольна група (%)

Кількість	Високий	Середній	Низький
10	20%	60%	20%

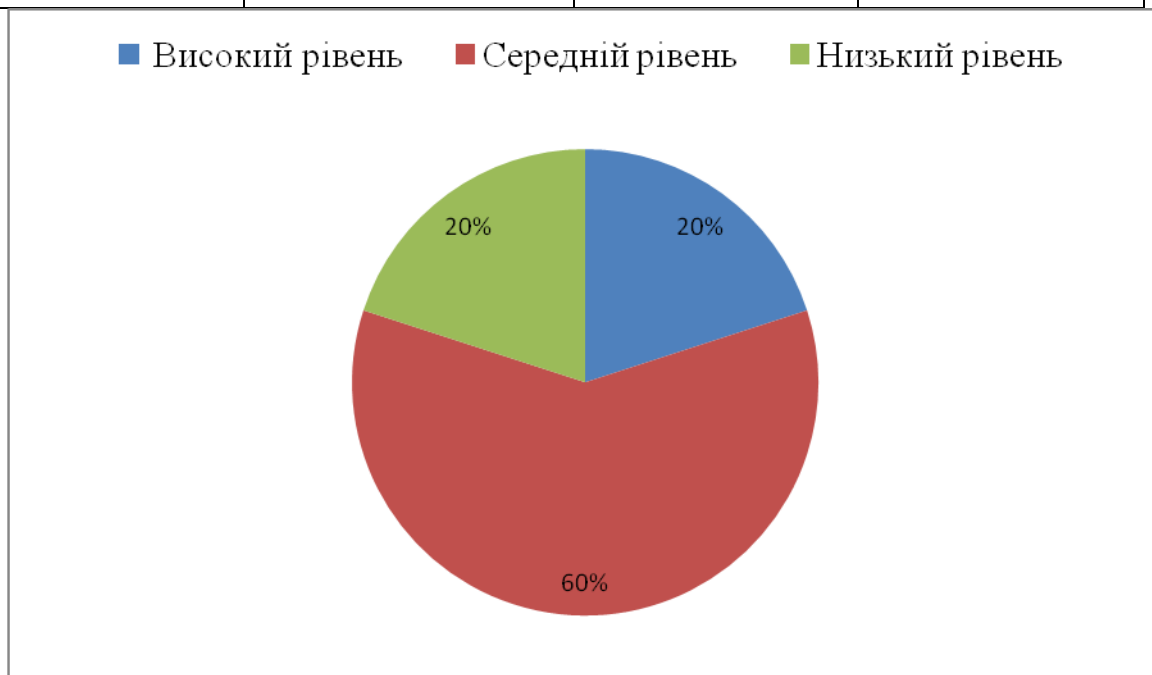

Рис 4. Рівневий розподіл показників мотиваційної готовності дітей старшої дошкільної групи шостого року життя; ЗДО «Світанок» (контрольна група)

Таблиця 8.

Показники мотиваційної готовності дітей шостого року життя до навчання у школі; експериментальна група (%)

Кількість	Високий	Середній	Низький
8	75%	0%	25%

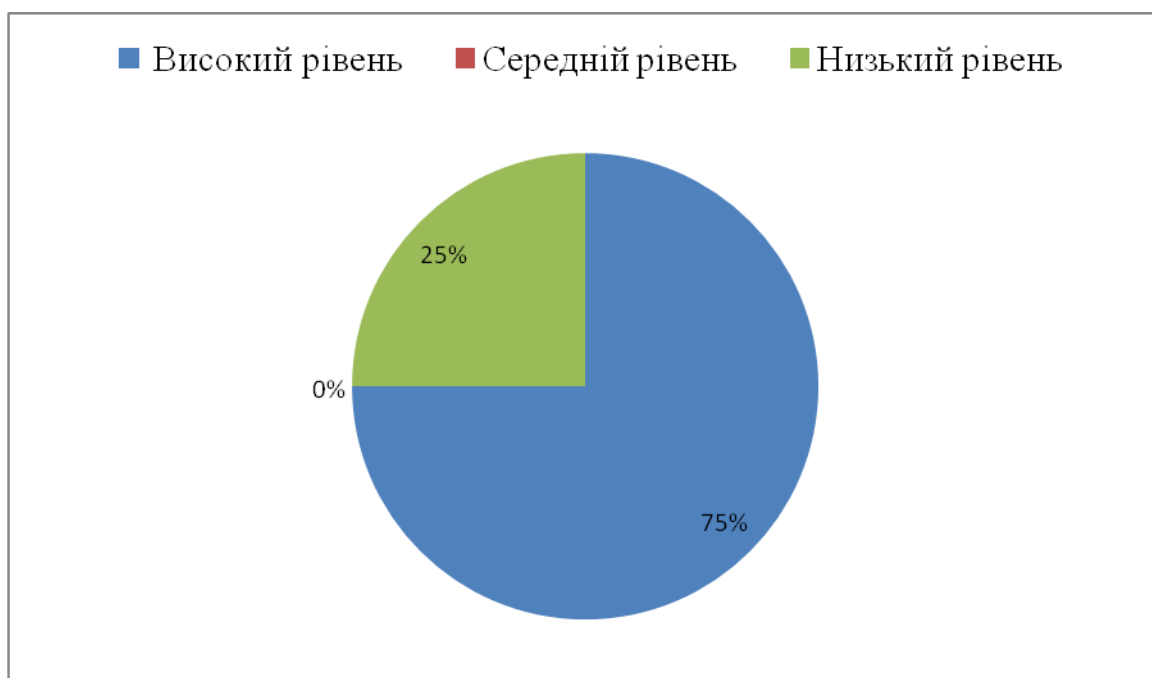

Рис 4. Рівневий розподіл показників мотиваційної готовності дітей старшої дошкільної групи шостого року життя; Головківський НВК (експериментальна група)

Отже, контрольне дослідження показало, що відсоткове співвідношення у контрольній групі (ЗДО «Світанок») залишилося без змін: високий рівень мотиваційної готовності – 20%, середній рівень – 60%, низький рівень – 20%. Зазначимо, що діти з високим та середнім рівнем мотиваційної готовності покращили свої результати за деякими тестами, хоча і залишилися на тих самих рівнях. Експериментальна група дітей значно покращила відсоткове співвідношення рівнів мотиваційної готовності. Високий рівень мотиваційної готовності збільшився з 25% до 75%. За даними дослідження середній рівень мотиваційної готовності становить 0%, тобто повністю відсутній. Що стосується низького рівня мотиваційної готовності, то він залишився незмінним – 25%.

Безперечно, впровадження організаційно-педагогічних умов для формування мотиваційної готовності до навчання в школі дало результати. З таблиць і діаграм ми бачимо, що в експериментальній групі дітей зріс відсоток високого рівня мотивації. Крім того, діти які на початку дослідження показали високий рівень мотивації за деякими тестами покращили свої результати. Це

стосується і дітей з середнім рівнем. Щодо дітей з низьким рівнем мотивації, то вони теж покращили деякі свої результати, але напри великий жаль так і залишилися з низьким рівнем мотиваційної готовності до навчання в школі.

Ми вважаємо, що мета дослідження досягнута і ефективність розглянутих умов доведена.

3.3. Рекомендації батькам і педагогам щодо формування мотиваційної готовності дітей до навчання в школі

Батьки першокласників часто переживають підготовку до навчання складніше, ніж самі хлопчики і дівчатка, адже вони знають (як у теорії, так і на власному досвіді), що протягом цього часу будуть закладені основи академічної і особистої успішності дитини: уміння трудитися, підпорядковувати свою поведінку вимогам учбового процесу, відношення до навчання, відносини з однокласниками і педагогами, а також базова самооцінка і рівень домагань, до якого прагнучиме дитина надалі. Якщо з розумовою та фізичною готовністю до школи, найчастіше, і батькам, і педагогам все зрозуміло, то щодо мотиваційної готовності дитини – залишаються питання. Саме для отримання відповіді на ці питання покликане наше дослідження.

Отримані дані контрольного етапу експерименту спонукали нас до висунення рекомендацій щодо подальшого формування мотиваційної готовності дітей до навчання у школі.

Варто ознайомити з результатами діагностичної роботи батьків і педагогів закладів дошкільної освіти де проводилося дослідження. Для батьків, діти яких мають низьку мотиваційну готовність, провести консультації з метою надання інформації стосовно проблем, що виникають у дітей із низькою мотивацією до навчання. Рекомендувати: Віку О., Наташу Д. (Головківський НВК) залишити ще на один рік у закладі дошкільної освіти з метою подальшого формування мотиваційної готовності та кращої підготовки дітей до шкільного навчання. Під час консультування надати батькам

практичні рекомендації стосовно розвитку пізнавальної сфери, вольової регуляції, мотиваційної сфери.

Вихователям закладу дошкільної освіти проводити бесіди з дітьми про школу, організовувати сюжетно-рольові ігри на тему «Школа», проводити екскурсії до загальноосвітньої школи з метою формування мотиваційної готовності. Систематично включати у роботу з дітьми матеріали корекційно-розвивальної програми для формування мотиваційної готовності до навчання.

Безумовно, найкращим засобом для формування мотиваційної готовності до школи є належне і уважне ставлення батьків до дітей, розуміння їхнього внутрішнього світу, проблем, переживань. Дотримання наших рекомендацій з покращення процесу формування мотивації до навчання у дітей зможуть дати значні результати і забезпечити високий рівень мотиваційної готовності дітей до шкільного навчання.

Мотиваційна готовність дітей до шкільного навчання – найактуальніша проблема вікової та педагогічної психології. Мотиваційна готовність дитини до навчання є підсумком психологічного розвитку в дошкільному віці. Підготовка до шкільного навчання має бути систематичною, планомірною та цілеспрямованою. Тому, ми пропонуємо педагогам дошкільних навчальних закладів фрагмент комплексу занять та вправ, мета яких формування мотиваційної готовності дітей до навчання в школі (Додаток В).

Заняття проводяться в рамках психолого-педагогічної підготовки дітей старшого дошкільного віку до навчання у школі. Заняття проводиться з групою дітей – до 15 осіб.

Психологічна підготовка дітей 6-річного віку до школи, відповідно до даної програми, передбачає використання наступних видів роботи: робота із зошитом із друкованою основою; вправи, спрямовані на розвиток емоційно-вольової сфери дитини; вправи та заняття спрямовані на формування мотивації до навчання в школі; вправи, спрямовані на розвиток пізнавальних процесів (мислення, пам'яті, уваги, сприйняття, уяви); бесіди, спрямовані на профілактику шкільної дезадаптації.

Програма передбачає використання наступних прийомів розвиваючого навчання:

- початок занять повинен бути незвичайним;
- на занятті має панувати «дух відкриття» (нічого не повідомляти дітям у готовому вигляді);
- тримати паузу, сприяючи включенню розумових процесів у дітей;
- не залишати без уваги жодної відповіді дітей;
- пам'ятати про розвиток мовлення під час усіх видів діяльності;
- підтримувати відчуття успішності.

Загальна структура заняття:

- Розминка (коло вітання).
- Вправи на розвиток емоційно-вольової сфери.
- Вправи на розвиток пізнавальної сфери (уваги, мислення та пам'яті).
- Рефлексія (спрямована на формування вміння аналізувати свої емоції та враження).
- Психогімнастика (хвилинка руху).
- Робота із зошитом; міні-лекції (профілактика дезадаптації).
- Заключна частина (прощання).

Для формування мотиваційної готовності до навчання в школі ми пропонуємо заняття «Дуже скоро я іду до школи!», «Чарівний світ моїх емоцій», «Мої знання – то справжній скарб». Як окремі заняття, а також, як складові елементи занять рекомендуємо використовувати гру «Інтерв'ю», «Я готуюсь до школи», «Першокласник», бесіда-гра «Я йду до школи», бесіда «Школа», вправа «Я неможу – я зможу – я спробую».

Ми пропонуємо починати заняття з нескладних вправ. Прикладами таких вправ є «Знайомство» (кілька варіантів), «Мій настрій сьогодні» «Посмішка по колу», «Привітання», а також «Коло вітання», «Веселий м'яч», «Угадай емоцію», «Долоньки-компліменти», «Закінчи фразу». Метою даних вправ є розвиток емоційної сфери, формування вміння проявляти емоції,

впізнавати їх в інших людях. Такі вправи також передбачають формування вміння налагоджувати контакт з іншими дітьми, зниження тривожності, розвиток уміння будувати партнерські стосунки, формування відповідальності та зняття фізичного напруження.

Важливим етапом заняття є виконання вправ на розвиток пізнавальної сфери. Ми вважаємо, що на даному етапі доречно використати вправи «Казковий герой», «Відгадай слово», «Назви тваринку» які спрямовані на розвиток уваги, пам'яті, логічного мислення. Цікавою для дітей є вправа «Знайди відмінності», яка стимулює розвиток розумових операцій. Ігри «Знайди фігури» та «Збери матрешки» варто використовувати тоді, коли на меті є розвиток швидкості мислення та уваги. На етапі розвитку пізнавальної сфери ефективними є вправи «Назви сусідів» та «Не пропусти професію», які спрямовані на розвиток пам'яті, здатності до переключення уваги, розширення кругозору. З метою розвитку понятійного мислення, словесно-логічного мислення варто запропонувати дітям вправу «Закінчи фразу», «Об'єднай слова», «Назви протилежне».

Наступним етапом розвиваючого заняття є рефлексія. Її метою є формування вміння аналізувати свої емоції та враження на занятті. Важливо, щоб висловились кожна дитина.

Завершити заняття ми пропонуємо психогімнастикою, роботою в зошиті, що дозволить систематизувати і уточнити знання, підвести підсумки.

Отже, використання педагогами дошкільних навчальних закладів запропонованих нами розвиваючих занять сприятиме формуванню психологічної готовності дітей до навчання в школі, розвитку емоційної сфери, комунікативних навичок, формуванню правильних мотивів навчання.

Висновки до третього розділу

Потребу дитини в знаннях, уміннях та прагнення їх удосконалення забезпечує саме мотиваційна готовність до навчання в школі. І, саме, мотиваційна готовність є передумовою успішної адаптації дитини до школи, прийняття нею «позиції школяра». Якщо мотивація до навчання не сформована дитина складно звикає до нових умов, колективу і вчителя, важко сприймає навчальний матеріал, що може привести до дезадаптації та до відсутності успіху у навчанні. Тому саме формування мотиваційної готовності є важливою умовою для подальшого успішного навчання та безболісної адаптації дитини до умов школи.

У нашому дослідженні ми використали діагностичні методики для визначення рівня мотиваційної готовності дитини до шкільного навчання, що й було метою проведення емпіричного дослідження. Констатувальний етап діагностики здійснювався за допомогою чотирьох методик, а саме: методика «Бесіда про школу» (Т. Нежнова), методика «Бесіда» (Т. Нежнова), тест М. Гінзбурга «Мотивація навчання», тест Л. Венгера «Мотиваційна готовність».

За результатами дослідження нами визначено рівень сформованості мотиваційної готовності дитини до школи, а також, ознайомлено батьків дошкільників із результатами діагностичного обстеження та надали рекомендації.

Дослідження проводилося у закладі дошкільної освіти «Світанок» с. Медведівка на базі старшої групи (діти шостого року життя), у дослідженні брали участь 10 дітей (контрольна група). А також на базі Голоківського НВК с. Голоківка, у дослідження брали участь 8 дітей (експериментальна група).

Констатувальний експеримент показав, що у контрольної групи дітей з високим рівнем мотивації 20%, з середнім – 60%, з низьким – 20%. Констатувальний експеримент в експериментальній групі дав наступні результати: високий рівень – 25%, середній рівень – 50%, низький рівень – 25%. Після проведення констатувального експерименту і визначення

результатів, для експериментальної групи, було впроваджено низку організаційно-педагогічних умов для формування мотиваційної готовності дітей до шкільного навчання. А також з дітьми систематично поводитися заняття, ігри та бесіди, що забезпечують формування мотивації до навчання у школі. Робота велася з дітьми протягом шести тижнів. По закінченню формувального етапу експерименту нами було проведено контрольне дослідження, яке засвідчило збільшення відсотку дітей з високим рівнем мотиваційної готовності у експериментальній групі з 25% до 75%. Що ж до результатів контрольної групи дітей ЗДО «Світанок» – вони залишилися незмінними.

Спираючись на результати дослідження, ми вважаємо доречним запропонувати батькам і педагогам рекомендації щодо подальшого формування мотиваційної готовності дітей до навчання у школі, які сприятимуть також і покращенню процесу підготовки дітей до школи, попередять ранню шкільну дезадаптацію, зможуть забезпечити високий рівень готовності дітей до шкільного навчання.

Педагогам закладів дошкільної освіти ми пропонуємо фрагмент комплексу занять, ігор, бесід та вправ метою, якого є формування мотиваційної готовності дітей до навчання в школі.

ВИСНОВКИ

Мотиваційна готовність дитини до шкільного навчання – це один із найважливіших підсумків психічного розвитку в період дошкільного дитинства.

Мотиваційна готовність передбачає здатність дитини до прийняття нової «соціальної позиції» – статусу школяра, вміння керувати своєю поведінкою та розумовою діяльністю, сформованість певного світогляду, готовність до оволодіння провідною в молодшому шкільному віці учбовою діяльністю. У процесі нашого дослідження ми вирішили наступні завдання, зумовлені об'єктом, предметом та метою даної роботи:

1. Аналіз психолого-педагогічної літератури дав змогу виділити основні критерії мотиваційної готовності дітей до школи: сформованість мотиву навчання; сформованість правильного уявлення про школу, певного позитивно-емоційного ставлення до навчання, як серйозної і соціальнозначущої діяльності; бажання йти до школи вчитися, без тиску зовні; здатність узгоджувати мотиви поведінки; позитивне ставлення до вчителя, розуміння його професійної ролі і позиції; готовність взяти на себе роль учня.

Наприкінці дошкільного віку в дитини формується достатньо сильна мотивація до навчання у школі. Серед сприятливих ознак високого рівня мотивації вирізняють загальне позитивне ставлення дитини до школи, широту її інтересів, допитливість.

2. Нами виокремлено, теоретично обґрунтовано і експериментально перевірено низку організаційно-педагогічних умов формування у дітей дошкільного віку мотиваційної готовності до школи:

1. Створення сприятливого психологічного клімату у групі.
2. Забезпечення підвищення рівня пізнавального інтересу.
3. Дотримання ключових принципів планування і організованого формування мотиваційної готовності дітей дошкільного віку до навчання.
4. Забезпечення педагогічної компетентності сімейних вихователів засобами просвітницької і профілактичної діяльності.

Створення сприятливого психологічного клімату у групі. Сприятливий психологічний клімат передбачає перебування дитини у стані духовного комфорту: рівноваги, спокою, захищеності; задоволеності своїм буттям, оптимістичності. Сприятливий психологічний клімат позитивно впливає на всі сфери життєдіяльності, підвищує працездатність, посилює активність, упевненість, віру у свої можливості, сили.

Забезпечення підвищення рівня пізнавального інтересу. Основні умови, за яких можливе підвищення рівня пізнавального інтересу дошкільників: наявність розвивального середовища для організації пізнавальної діяльності; створення середовища, у якому наявна позитивна, емоційно тепла атмосфера спілкування без негативного оцінювання дій дитини та критичних зауважень; розширення інформаційного; стимулювання пізнавальної активності та мислення; самостійна робота дітей; поєднання індивідуальних і колективних форм діяльності дошкільнят; диференційований підхід у навчанні; використання нових форм контролю навчальної діяльності; дослідницько-пошукова діяльність.

Дотримання ключових принципів планування і організованого формування мотиваційної готовності дітей дошкільного віку до навчання. Ефективне планування, організаційне формування мотиваційної готовності дітей до навчання в школі мають опиратися на принципи науковості, доступності, наочності та природовідповідності. Принцип науковості і доступності вимагає включення у зміст дошкільної освіти встановленого наукою навчального матеріалу, що враховується при складанні програм і підручників, а також при доборі матеріалу до кожного уроку в ході озброєння дітей доступними для їхнього віку науковими поняттями і термінами. Для забезпечення принципу наочності у процесі формування мотиваційної готовності дітей до школи наочні приладдя використовуються не тільки для кращого сприйняття конкретних предметів, але й як вихідний матеріал для формування понять. Продуктивне використання наочності у навчанні стимулює активну розумову діяльність. Принцип природовідповідності

передбачає підпорядкування режиму змісту, методів навчання і виховання дитини, орієнтацію педагогів на сенситивні періоди для розвитку тих чи інших психічних особистісних утворень дитини (мовлення, етики, уяви, організованості та ін.) Застосування принципу пов'язується з використанням у освітній діяльності фольклору, народних звичаїв, традицій.

Забезпечення педагогічної компетентності сімейних вихователів засобами просвітницької і профілактичної діяльності. У педагогічній практиці накопичений значний досвід організації співпраці з родиною з метою підвищення ефективності виховання та розвитку дітей. Узагальнення й поширення досвіду сімейного виховання – одна з ефективних форм підвищення педагогічної культури батьків. Основною формою роботи з родиною є збори батьків, бесіди, консультації, під час яких останніх систематично знайомлять із цілями й завданнями, формами й методами виховання в дитячому садку і родині; педагогічний колектив разом з батьками виробляє єдину лінію впливу на дитину. Пропаганда педагогічних знань серед батьків завжди була складовою частиною роботи дошкільних закладів.

3. Шляхом констатувального етапу педагогічного експерименту досліджено рівень мотивації у дітей старшого дошкільного віку до навчання у школі. Діагностика послуговувалася чотирма методиками: методика «Бесіда про школу» (Т. Нежнова), методика «Бесіда» (Т. Нежнова), тест М. Гінзбурга «Мотивація навчання», тест Л. Венгера «Мотиваційна готовність». За результатами констатувального етапу дослідження ми визначили домінуючий рівень розвитку мотиваційної готовності дітей до школи, а після проведеного формувального етапу експерименту запропонували дітям ті ж самі завдання з даних методик. Контрольне дослідження показало збільшення відсотку високого рівня мотиваційної готовності у експериментальній групі і незмінні результати у контрольній. У експериментальній групі Голоківського НВК відсоток дітей з високим рівнем мотивації збільшився з 25% до 75%. Діти з низьким рівнем мотиваційної готовності так і залишилися на низькому рівні, хоча і покращили свої результати з деяких тестів. Дітей з середніми

показниками у експериментальній групі не залишилося. Що стосується дітей, які на початку дослідження мали високий рівень мотиваційної готовності до навчання, то вони залишилися на цьому ж рівні, але з покращеними показниками. Як зазначалося вище, у контрольній групі дітей змін не відбулося. Хоча, діти з високим і середнім рівнем мотиваційної готовності покращили свої результати.

Оскільки впровадженні нами організаційно-педагогічні умови для формування мотиваційної готовності до навчання в школі мали позитивні результати, то ми ознайомили батьків дошкільників із результатами діагностичного обстеження та надали рекомендації.

4. Згідно результатів діагностування ми визначили рекомендації для батьків і педагогів, що забезпечать більшу ефективність роботи з питань формування мотиваційної готовності до шкільного навчання. Педагогам закладів дошкільної освіти пропонуємо розробки занять, метою яких є формування мотиваційної готовності, а також психолого-педагогічна підготовка дітей до школи. Отримані дані контрольного етапу експерименту спонукали нас до висунення рекомендацій щодо подальшого формування мотиваційної готовності дітей до навчання у школі. Для батьків, діти яких мають низьку мотиваційну готовність, рекомендували провести консультації з метою надання інформації стосовно проблем, що виникають у дітей із низькою мотивацією до шкільного навчання. Також вихователям закладу дошкільної освіти рекомендували проводити бесіди з дітьми про школу, організувати сюжетно-рольові ігри на тему «Школа», проводити екскурсії до загальноосвітньої школи з метою формування мотиваційної готовності.

Ми переконані, що обов'язковим напрямом освітньої роботи закладу дошкільної освіти є діагностика рівня мотиваційної готовності, з метою попередження ранньої шкільної дезадаптації та забезпечення можливості здійснювати корекційну роботу і забезпечувати високий рівень мотивації до шкільного навчання серед дітей.

Проведення дослідження не вичерпує всі аспекти розглянутої тематики. Подальшого вивчення потребує підготовка майбутніх вихователів до роботи з дітьми шостого року життя і питання впливу сім'ї на мотиваційну сферу дітей дошкільного віку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авраменко Н. К. Подготовка ребёнка к школе / Н. К. Авраменко Москва. Просвещение, 1972 148 с.
2. Адаптація дитиня до школи / Упоряд. Максименко С.Д., Максименко К. С, Главник О.П. Київ : Мікрос-СВС, 2003. 96 с.
3. Архипова И. А. Подготовка ребенка к школе: Книга для родителей будущего первоклассника / И. А. Архипова. Екатеринбург : У-Фактория, 2004. 224 с.
4. Амонашвили Ш. А. Здравствуйте, дети!: пособ. для учителя / Ш. А. Амонашвили. Москва : Просвещение, 1988. 208 с.
5. Барташніков О. О. Развитие сенсорных способностей и памяти у детей 5–7 років / О. О. Барташніков. Тернопіль : Богдан, 1998. 72 с.
6. Барташніков О. О. Як визначити рівень розумового розвитку дитини. Діагностика готовності дітей до навчання у школі / О. О. Барташніков Тернопіль : Богдан, 1998. 84 с.
7. Безруких М. М. Готов ли ребенок к школе? / М. М. Безруких. Москва : Вентана-Граф, 2001. 86 с.
8. Битянова М. Р., Азарова Т.В. Афанасьева Е.И. Васильева Н.Л. Работа психолога в начальной школе. Москва : Ваклер, 1998. 224 с.
9. Богуславська Л. О. Готовність дитини до школи / Л. О. Богуславська. – Київ : Радянська школа, 1974. 180 с.
10. Божович Л.И. Изучение мотивации поведения детей и подростков. Л. И. Божович. Москва : МГУ, 1972. 144 с.
11. Божович Л.И. Проблема развития мотивационной среды ребенка // Изучение мотивации поведения детей и подростков. Москва : Педагогика, 1972. С.45-51.
12. Божович Л.И. Личность и ее формирование в детском возрасте. Москва : Просвещение, 1968. 456 с.
13. Бойко А.М. Оновлена парадигма виховання: шляхи реалізації. Київ, 1996. 146 с.

14. Боровська О. Готовність дитини до школи: співпраця з батьками / О. Боровська, Н. Стаценко // Практичний психолог : дитячий садок. 2014. №1. С. 42.
15. Братко М.В. Управління професійною підготовкою фахівців в умовах Університетського коледжу: теоретичний аспект [URL] М.В.Братко // ScienceRise: Pedagogical Education. 2016. № 7 (3). С.9-16. DOI: <http://dx.doi.org/10.15587/2016.74526> (Дата звернення 21.07.2019).
16. Ващенко Г. Загальні методи навчання: Підручник для педагогів. Видання перше. Київ, Українська Видавнича Спілка, 1997. 441 с.
17. Венгер Л. А. «Готов ли ваш ребёнок к школе?» Л. А. Венгер. Москва : 1994 189 с.
18. Венгер А.Л. Схема індивідуального обстеження дітей шкільного віку: для психологов-консультантів. Москва : МГУ, 1989. 96 с.
19. Венгер А.Л. Психологическая готовность ребенка к школе // Вопросы психологии. 1984. № 4. С. 24-33.
20. Выготский Л.С. Мышление и речь // Собр. соч. Т.2. Москва : Педагогика, 1982. 248 с.
21. Венгер Л.А. Психологическая готовность к обучению в школе // Подготовка детей к школе в детском саду. Москва : Просвещение, 1977. 265 с.
22. Выготский Л. С. Проблема возраста / Л. С. Выготский. Москва : Педагогика, 1984. Т. 4. 276 с.
23. Гильбух Ю., Кондратенко Л., Коробко С. Как не убить талант // Народное образование. 1991. № 4. С. 21-23.
24. Гильбух Ю.З., Коробко С.Л., Кондратенко Л.О. Визначення психологічної готовності дитини до шкільного навчання // Початкова школа. 1988. №7. С. 5-18.

25. Головань Н.О. Вікові особливості дітей шестирічного віку та їх діагностика // Навчання і виховання шестирічних першокласників. Київ : Освіта, 1990. 167 с.
26. Гончаренко Т. Я хочу, я можу, я буду добре вчитись / Т. Гончаренко. Київ : Бібліотека «Шкільного світу», 2003. 128с.
27. Гончаренко Т. Розвивальні та корекційні заняття психолога / Т. Гончаренко. – Київ : Бібліотека «Шкільного світу», 2004. 120 с.
28. Гуткина Н. И. Психологическая готовность к школе / Н. И. Гуткина. Москва : Восход, 2006. 107 с.
29. Гуткина И.И. Диагностическая программа по определению психологической готовности детей 6-7 лет к школьному обучению // Психологическая наука и образование. 1997. № 2. С. 21-27.
30. Давыдов В.В. Проблемы развивающего обучения. Москва : Педагогика, 1986. 368 с.
31. Дмитрієва О. А. Незабаром до школи. Психологічні особливості дітей дошкільного віку: шостий рік життя / О. А. Дмитрієва. Харків : Вид. група «Основа», 2008. 189 с.
32. Дуткевич Т. В. Дитяча психологія: навч. посібник / Т. В. Дуткевич. Київ : Центр учбової літератури, 2012. 424 с.
33. Дьякова В. Д. Програма роботи з майбутніми першокласниками / В. Д. Дьякова, А. В. Железняк. Харків : Веста, 2008. 80с.
34. Эльконин Д. Б. Особенности психологического развития детей / Д. Б. Эльконин, Л. А. Венгер. Москва : Просвещение, 1988 189 с.
35. Запорожец А. В. Подготовка детей к школе. Основы дошкольной педагогики / А. В. Запорожец, Г. А. Маркова. Москва : Прогресс, 1980 320 с.
36. Зацарний В. В. Основи охорони праці: підручник / В. В. Зацарний, Д. В. Зеркалов, В. С. Коз'яков, Л. О. Мітюк, О. І. Полукаров, Р. В. Сабарно, К. Н. Ткачук, М. О. Халімовський. Київ : Основа, 2006 448 с.
37. Зацепіна Н. Психологічна підготовка дітей шестирічного віку до школи / Н. Зацепіна // Психолог довкілля : вкладка. 2010. №3. С. 7–8.

38. Іллін Є. Мотивація і мотиви / Є. Іллін ; переклад з рос. мови, передмова та примітки Т. Тадеєвої. Тернопіль : Навчальна книга Богдан, 2013. 512 с.
39. Іщенко Л. В. Логіко-математичний розвиток дітей 5–7 років: навч. посіб. / Л. В. Іщенко. Бердянськ: БДПУ, 2010. 144 с.
40. Кашуба Л. І. Підготовка до школи дітей шестирічного віку / Л. І. Кашуба. Тернопіль : Мальва-ОСО, 2007. 128с.
41. Козлова С.А., Куликова Т.А. Дошкільня педагогіка / С. А. Козлова, Т. А. Куликова Москва : Академия, 2000. 270 с.
42. Коваєв А. Г. Самовоспитание школьников. Москва, 1977 198 с.
43. Коменский Я .А. Избранные педагогические сочинения. В 3х т. Москва, 1939. 200 с.
44. Коменский Я. А. Избранные педагогические сочинения / сост. А. А. Красновский / Я. А. Коменский. Москва : Учпедгиз, 1955. 651 с.
45. Копейкіна О. А. Керівникам дошкільного навчального закладу: Довідково-методичне видання / Упоряд. О. А. Копейкіна; Л. В. Гураш. Харків : Торсінг плюс, 2006. 512 с.
46. Концепція загальної середньої освіти (12 річна школа) // Педагогічна газета. 2002. №1 (91).
47. Корекційно-розвивальна програма формування мотиваційної готовності дітей до навчання в школі [URL] <https://psylist.net/pedagogika/00238.htm> (Дата звернення 15.09.2019).
48. Корчак Я. Педагогическое наследие / Я. Корчак. Москва : Педагогика, 1991 267 с.
49. Кочерга О. Коли дитина готова до школи? / О. Кочерга // Дошкільне виховання. 2012. №12. С. 8.
50. Кравцов Г.Г., Кравцова Е.Е. Шестилетний ребенок: Психологическая готовность к школе. Г. Г. Кравцов, Е. Е. Кравцова Москва : Просвещение, 1987. 160 с.

51. Кравцова Е. Е. Психологические проблемы готовности детей к учёбе в школе / Е. Е. Кравцова. Москва : Восход, 1991. 145 с.
52. Крутий К.Л. Концепція та методичні засади програми «Дитина в дошкільні роки». Запоріжжя : Тов.:»ЛПІС»ЛТД, 2000. 302 с.
53. Кузнєцова О. Дошкільна зрілість / О. Кузнєцова // Психолог довілля: вкладка. 2011. №12. С. 5 – 9.
54. Ладивір С. Дитина шостого року життя: психологічний портрет / С. Ладивір, Т. Піроженко // Практичний психолог: дитячий садок. 2013. №5. С. 5 – 6.
55. Ладивір С. Дошкільник напередодні шкільного життя / С. Ладивір // Вихователь–методист дошкільного закладу. 2010. №7. С. 7 – 8.
56. Ладивір С. Чому «гальмує» дошкільна зрілість / С. Ладивір, Т. Піроженко // Вихователь–методист дошкільного закладу. 2012. №8. С. 9.
57. Леонтьєв В.Г. Психолого-педагогічні проблеми мотивації навчальної і трудової діяльності // Питання психології 1986. № 5. С. 12 – 14.
58. Ломакіна О. Профілактика шкільної дезадаптації у дітей старшого дошкільного віку / О. Ломакіна // Вихователь–методист дошкільного закладу. 2012. №2. С. 34 – 35.
59. Любарська І. Співпраця дошкільного закладу і родини у контексті підготовки дитини до школи: [монографія] / І. Любарська. Київ : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2011. Вип. 17. 72 с. С 25
60. Макаренко А.С. Книга для батьків // Твори. Т.4. 250 с.
61. Максименко С. Д. Готовність дитини до навчання / Упоряд.: С. Максименко, К. Максименко, О. Главник. Київ : Мікрос-СВС., 2003. 112 с. (Психологічний інструментарій).
62. Максименко С. Д., Адаптація дитини до школи / Упоряд. Максименко С. Д., Максименко К. С, Главник О. П. – Київ : Мікрос-СВС, 2003. 96 с..
63. Маркова А. С. Формирование мотивации учения / А. С. Маркова. Москва : Просвещение, 1994. 192 с.

64. Маркова А.К., Лидерс А.Г., Яковлева Е.Л. Диагностика и коррекция умственного развития в школьном и дошкольном возрасте. Петрозаводск, 1992. 148 с.
65. Марцынковская Т. Д. Диагностика психического развития детей: пособ. по практической психологии / Т. Д. Марцынковская. Москва : ЛИНКА-ПРЕСС, 1997. 176 с.
66. Методика “Бесіда Про Школу” (Т.А. Нежнова) [URL] <https://dytpsyholog.com/2015/11/29/методика-бесіда-про-школу-т-а-нежнов/> (Дата звернення 10.09.2019).
67. Мотиваційна готовність дитини до шкільного навчання [URL] https://pidruchniki.com/14201126/psihologiya/motivatsiyna_gotovnist_ditini_shkilnogo_navchannya (Дата звернення 12.07.2019).
68. Муліка К. Психологічна готовність шестирічної дитини до школи / К. Муліка Полтава : ПОІППО, 2008. 84 с.
69. Мухина В. С. Психология детства и отрочества / В. С. Мухина. Москва : Просвещение, 1998 488 с.
70. Мухина В. С. Детская психология / В. С. Мухина. Москва: Просвещение, 1985 315 с.
71. Назаренко А. А. Ми прийшли до школи / А. А. Назаренко, З. М. Ольховська, І. М. Толмачова. Харків : Веста, 2004. 144 с.
72. Назаренко А. Сім'я і дошкільний заклад // Дошкільне виховання. 2001. №8. С. 10-11.
73. Нежнова Т. А. Психологические различия в отношении к школе и учению у шести- и семилетних школьников в начале и в конце первого года обучения / Т.А. Нежнова. Москва // Диагностика учебной деятельности и интеллектуального развития детей : сборник научных трудов / ред. Д.Б. Эльконин, А.Л. Венгер. Москва : НИИОП АПН СССР, 1981. С. 97.
74. Овчарова Р.В. Готовність дитини до шкільного навчання і адаптація до школи. / В книзі «Технології практичного психолога освіти». М. 2001. 155 с.

75. Павелків Р. В. Дитяча психологія: навч. посіб. / Р. В. Павелків, О. П. Цигипало. Київ. : Академвидав, 2010. 432 с.
76. Павелків Р. В. Вікова психологія: підруч. для студ. вищ. навч. закладів. / Р. В. Павелків Київ. : Кондор, 2011. 468 с.
77. Парфілова С. Л. Урахування вікових особливостей молодших школярів у процесі формування пізнавальної мотивації / С. Л. Парфілова // Вісник Глухівського держ. пед. ун-ту. Серія: Педагогічні науки. 2011. Вип. 17. С. 41-42.
78. Поніманська Т. І. Дошкільна педагогіка: підручник / Т. І. Поніманська. 2-ге вид., доповн. Київ : Академвидав (Серія «Альма-матер»), 2013. 464 с.
79. Поніманська.Т.І.Дошкільна педагогіка:навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Київ : «Академвидав», 2006. 456 с.
80. Проскура Е.В. Развитие познавательных способностей дошкольников. Київ : Знання, 1985. 156 с.
81. Проскура О.В. Психологічна підготовка вчителя до роботи з першокласниками. Київ : Основи, 1998. 224 с.
82. Реана А. А. Психология детства: Практикум. Тесты, методики для психологов, педагогов, родителей / А. А. Реана. Санкт-Петербург : Прайм ЕВРО-ЗНАК, 2003. 224 с.
83. Ригель О. Психологічна готовність дитини до систематичного шкільного навчання: організаційний аспект роботи / О. Ригель // Практичний психолог : дитячий садок. 2014. №1. С. 31 – 32.
84. Рогов Е.И. Визначення психологічної готовності дітей до шкільного навчання. / В кн.: «настільна книга практичного психолога в освіті». Москва : «Владос», 1995. 158 с.
85. Русова С. Вибрані педагогічні твори. Київ : «Освіта», 1996. 304 с.
86. Савченко О.Я. У пошуках нової концепції школи першого ступеня навчання // Початкова школа. 1990. №1. С. 2-8.

87. Сайко Н.О. Особливості соціалізації дітей дошкільного віку в процесі підготовки до школи: Збірник «Школа першого ступеня: теорія і практика». Переяслав-Хмельницького державного педагогічного інституту, Переяслав-Хмельницький, 2002. 200 с.

88. Середняцька А. Підготовка до школи дітей, які не відвідують дошкільних закладів // Дошк. вих. 2001. № 8. С 4-5.

89. Собакарь О. Співпраця з батьками у формуванні психологічної готовності старших дошкільників до школи / Собакарь О. // Практичний психолог : дитячий садок. 2013. №5. С. 33.

90. Стародубова Н.Г. Критерії готовності дитини до навчання в школі. Бійськ 2001. С.77-78;

91. Сухомлинський В. О. Батьківська педагогіка / Василь Олександрович Сухомлинський. Київ : Рад. школа, 1978. 229 с.

92. Терещенко Л. Робота вихователя-методиста дитячого садка з батьками щодо запобігання ранньої шкільної дезадаптації / Л. Терещенко // Вихователь-методист дошкільного закладу. 2010. №6. С. 45 – 49.

93. Тест на мотивацію «Мотивация учения» (Гинзбург) [URL] <http://nsportal.ru/user/46844/page/test-na-motivatsiyu-ginzburg> (Дата звернення 4.09.2019).

94. Усова А.П. Обучение в детском саду. Москва : АПН РСФСР, 1961. 236 с.

95. Учебная деятельность младших школьников: Диагностика и коррекция неблагополучий / Под ред. Ю.З. Гидьбуха Київ : А.П. Н, 1993. 184 с.

96. Ушинський К. Д. Твори у 6 т. Київ 1954. Т. 2. 500 с.

97. Фадєєва Т. Готовність дитини до шкільного навчання //Рідна школа. 2003. № 12. С. 14-16.

98. Федорович Л.О. Час до школи: Навчальний посібник для підготовки дітей до школи. Полтава : Полтавський літератор, 1994. 104 с.

99. Характеристика мотиваційної готовності старших дошкільників [URL] Вікторія Гальченко, Інна Грузинська. Київ www.irbis-nbuv.gov.ua > irbis_nbuv > cgiirbis_64 (Дата звернення 24.07.2019).

100. Цияев В.Р. О связи диагностики психологической готовности детей к школе и содержания коррекционных занятий // Психологическая наука и образование. 2000. №1. С. 21-27.

101. Чала Т. Т. Настільна книга керівника ДНЗ / уклад.: Чала Т. Т. Харків : Вид. група «Основа», 2009. 508 с.

102. Чирцова Н. Забезпечити дитині психологічну готовність до школи // Початкова школа. 2001. № 2. С. 8-9.

103. Чепіга Я. Проект української школи // Світло. 1913. №2. С. 31 – 42.

104. Чуб Н. В. Комплексні тести готовності дитини до школи / Н. В. Чуб. Харків : Основа, 2007. 144 с.

105. Шеллер Ч. Подберите ключ к обучению своего ребёнка. Минск, 1998. 112 с.

106. Юр'єва Ю. В. Формування психологічної готовності дітей до школи в контексті інноваційної діяльності шкільного практичного психолога. [URL] / Ю. В. Юр'єва // Відділ освіти Жовтневої районної державної адміністрації Миколаївської області. Районний методичний кабінет. Пересадівська ЗОШ І-ІІІ ступенів, 2013. 104 с. www.moippro.mk.ua/attachments/article/1684/Брошура.pdf.pdf. (Дата звернення 12.07.2019).

107. Ясвин В. А. Образовательная среда: от моделирования к проектированию. Москва : Смысл, 2001. 365 с. [URL] http://pedlib.ru/Books/6/0471/6_0471-1.shtml (Дата звернення 2.08.2019).

ДОДАТКИ

1. Методика «Бесіда про школу» (Т. Нежнова)

Мета: дослідження внутрішньої позиції школяра і виявлення бажання дитини йти до школи, орієнтація на шкільно-навчальну діяльність.

Матеріал: перелік питань, ручка.

Процедура проведення.

Бесіда проводиться індивідуально. В ході обстеження дитині задаються питання, відповіді на які дозволяють виявити один з трьох типів орієнтації у відношенні школи і навчання. Переважна орієнтація на зміст навчальної діяльності свідчить про наявність у дитини внутрішньої позиції школяра.

Запитання бесіди:

1. Чи хочеш ти йти до школи?

- А – дуже хочу;
- Б – так собі, не знаю;
- В – не хочу.

2. Чому ти хочеш іти до школи?

А – інтерес до навчання, занять, хочу навчитись читати, писати, стати грамотним, розумним, багато знати, довідатись про нове;

Б – інтерес до зовнішньої шкільної атрибутики: нова форма, книги, портфель;

В – позашкільні інтереси: у садку набридло, у школі не сплять, там весело, усі діти ідуть до школи.

3. Чи готуєшся ти до школи? Як ти готуєшся (тебе готують) до школи?

А – освоєння деяких навичок читання, письма, лічби: з мамою вчили літери, лічили, розв'язували задачки;

Б – придбання форми, шкільного приладдя;

В – заняття, що не стосуються школи.

4. Чи подобається тобі в школі? Що тобі подобається (не подобається)? Найбільше? (Попередньо в дитини запитати, чи була вона у школі).

А – уроки, шкільні заняття, що не мають аналогів у дошкільному житті дитини;

Б – позашкільні заняття та інші, не пов'язані з навчанням, моменти: перерва, заняття в позаурочний час, особистість учителя, зовнішній вигляд школи, оформлення класу;

В – уроки художньо-фізкультурного циклу, знайомі і близькі дитині в дошкільному дитинстві.

5. Якби тобі не треба було ходити до школи й у дитячий садок, чим би ти займався вдома, як би проводив свій день?

А – заняття навчального типу: писав би літери, читав;

Б – дошкільні заняття: малювання, конструювання;

В – заняття, що не мають відношення до школи: ігри, допомога по господарству, догляд за тваринами.

Інтерпретація результатів

За відповідь А – 2 бали, відповідь Б – 1 бал, відповідь В – 0 балів.

Високий рівень – 10-9 балів – говорить про навчальну орієнтацію дитини та позитивне ставлення до школи (внутрішня позиція школяра достатньо сформована);

Середній рівень – 8-5 балів – свідчать про інтерес дитини переважно до зовнішньої атрибутики шкільного життя (початкова стадія формування внутрішньої позиції школяра);

Низький рівень – 4-0 балів – дитина не проявляє інтересу до школи (внутрішня позиція школяра не сформована).

2. Методика «Бесіда» (Т. Нежнова)

Мета: визначити рівень мотиваційної готовності до школи, уявлення про школу та співвідношення уявлень і бажання навчатися.

Інструкція виконання: визначення мотиваційної готовності дитини до навчання у школі відбувається шляхом бесіди. Вчитель ставить нескладні запитання на тему, близьку до життєвих інтересів дитини:

1. Чи відвідуєш ти дитячий садочок?
2. Чи маєш братів і сестер, які вже ходять до школи?
3. Чи розповідали вони тобі щось про школу?
4. Чи хочеш ти ходити до школи?
5. Як ти думаєш, що гарного, цікавого буде в школі?
6. Навіщо у школі дзвоник?

Оцінка результатів.

Високий рівень (5 балів) – відповіді, в яких бажання йти до школи, стати школярем, навчатися подається з адекватним уявленням про школу. Наприклад, діти відповідають: "Усім потрібно навчатися у школі, щоб, коли виростеш, добре працювати", "Хто добре навчається в школі, той зможе стати лікарем, учителем, бізнесменом, юристом".

Середній рівень (4-3 бали) – відповіді, в яких бажання йти до школи, прагнення стати школярем з поверховим уявленням про школу, з окремими яскравими враженнями, неістотними для вимог школи: "У школі цікаво, там багато дітей", "Мені вже купили форму і портфель".

Низький рівень (2-0 балів) – відповіді свідчать про начебто правильне уявлення дітей про вимоги, які ставить школа, і водночас викривають їхні побоювання, навіть острах: "Я боюся, що не почую, що говорить учителька", "Я, напевне, не зумію зробити те, про що вчителька говорить".

3. Тест «Мотивація навчання» (М. Гінзбург)

(Методика розроблена в 1988 р. М.Р.Гінзбург, експериментальні матеріали і система оцінок — у 1993 р. І.Ю.Пахомовою і Р.В.Овчаровою).

Форма проведення: індивідуальна.

Обладнання: стимульний матеріал до методики.

Інструкція.

«Зараз я прочитаю тобі розповідь».

№ 1. «Хлопчики (дівчатка) розмовляли про школу. Перший хлопчик сказав: «Я ходжу в школу тому, що мене мама змушує. Якби не мама, я б у школу не ходив».

На стіл перед дитиною психолог викладає картку з малюнком № 1: жіноча фігура з жестом, що вказує на школу, перед нею фігура дитини з портфелем у руках. (Зовнішній мотив.)

№ 2. «Другий хлопчик (дівчинка) сказав: «Я ходжу в школу тому, що мені подобається робити уроки. Навіть якби школи не було, я все одно вчився би».

Психолог викладає картку з малюнком № 2: фігура дитини, що сидить за партою. (Навчальний мотив.)

№ 3. «Третій хлопчик сказав: «Я ходжу в школу тому, що там весело і багато дітей, з якими можна пограти».

Психолог викладає картку з малюнком № 3: фігурки двох дітей, що грають у м'яч. (Ігровий мотив.)

№ 4. Четвертий хлопчик сказав: «Я ходжу в школу тому, що хочу бути великим. Коли я в школі, я почуваюся дорослим, а до школи я був маленьким».

Психолог викладає картку з малюнком № 4: дві фігурки, зображені спиною один до одного: у тієї, що вище, у руках портфель, у тієї, що нижче, іграшковий автомобіль. (Позиційний мотив.)

№ 5. «П'ятий хлопчик (дівчинка) сказав: «Я ходжу в школу тому, що потрібно вчитися. Без навчання ніякої справи не зробиш, а вивчишся — і можеш стати, ким захочеш».

Психолог викладає картку з малюнком № 5: фігурка з портфелем у руках прямує до будинку. (Соціальний мотив.)

№ 6. «Шостий хлопчик сказав: «Я ходжу в школу тому, що одержую там п'ятірки».

Психолог викладає картку з малюнком № 6: фігурка дитини, що тримає в руках розкритий зошит. (Оцінка.)

Після прочитання розповіді психолог ставить запитання:

—А як, по-твоєму, хто з них правий? Чому? (Вибір 1)

—З ким із них ти хотів би разом, грати? Чому? (Вибір 2)

—З ким із них ти хотів би разом учитися? Чому? (Вибір 3)

Діти послідовно роблять три вибори.

Обробка результатів.

Відповіді (вибір певної картинки) експериментатор заносить у таблицю і потім оцінює.

Вибори	Мотиви, №				
	1	2	3	4	5
I вибір					
II вибір					
III вибір					
Контрольний вибір					

Зовнішній мотив — 0 балів;

ігровий мотив — 1 бал;

оцінка — 2 бали;

позиційний мотив — 3 бали;

навчальний мотив — 5 балів;

соціальний мотив — 4 бали;

Контрольний вибір додає до загальної суми кількість балів відповідного вибору.

Домінуюча мотивація навчання діагностується за найбільшою кількістю балів. Дитина може керуватися й іншими мотивами. Про несформованість

мотивації навчання свідчить відсутність переваг, тобто різні підходи у всіх ситуаціях.

Мал. 1

Мал. 2

Мал. 3

Мал. 4

Мал. 5

Мал. 6

4. Тест «Мотиваційна готовність» (Л. Венгер)

Стимульний матеріал: набір запитань, що пропонує дитині вибір одного з двох варіантів поведінки.

Проведення тесту. Дітям читають уголос запитання, причому час на відповідь не обмежується. Кожна відповідь фіксується.

Інструкція: послухай мене уважно. Я зачитуватиму запитання, а ти маєш відповісти, який варіант відповіді тобі подобається більше.

1. Якби були дві школи — одна з уроками української мови, математики, читання, музики, малювання і фізкультури, а інша — лише з уроками музики, малювання і фізкультури — в якій школі ти хотів би навчатися?

2. Якби були дві школи — одна з уроками і перервами, а інша лише з перервами і без уроків, в якій із них ти хотів би навчатися?

3. Якби були дві школи — в одній ставили дітям за хороші відповіді високі бали, а в іншій — давали солодощі та іграшки, в якій із них ти хотів би навчатися?

4. Якби були дві школи — в одній на уроках можна вставати лише з дозволу вчителя і піднімати руку, якщо хочеш щось запитати, а в іншій можна робити на уроці все, що захочеш, в якій із них ти хотів би вчитися?

5. Якби були дві школи — в одній задавали уроки додому, а в іншій не задавали, в якій із них ти хотів би вчитися?

6. Якби у вас у класі захворіла вчителька і директор запропонував її замінити іншою вчителькою або мамою, кого б ти вибрав?

7. Якби мама сказала: «Ти у мене ще маленький, тобі важко рано вставати, робити уроки. Я пропоную тобі залишитися в дитячому садочку, а в школу підеш через рік», — чи погодився б ти з такою пропозицією?

8. Якби мама сказала: «Я домовилася з учителькою, що вона ходитиме до нас додому і буде займатися з тобою. Тобі не доведеться вранці ходити до школи», — чи погодився б ти з такою пропозицією?

9. Якби сусідський хлопчик запитав тебе, що тобі найбільше подобається у школі, що б ти йому відповів?

Аналіз результатів.

За кожну правильну відповідь дається 1 бал, за неправильну —0.

Внутрішня позиція вважається сформованою, якщо дитина набрала 5 балів і більше.

На підставі аналізу сформованості всіх функцій, необхідних для навчання у школі, робиться загальний висновок про готовність шестирічної дитини до шкільного навчання:

- висока готовність — дитина виконувала всі запропоновані завдання на успішному рівні;

- середня готовність — дитина виявила або достатній рівень сформованості всіх функцій, або недостатній рівень сформованості 1—2 функцій за успішності решти;

- низька готовність — дитина виявила недостатній рівень сформованості всіх шкільно-необхідних функцій.

Протокол результатів діагностичного обстеження старших дошкільників щодо готовності до навчання у школі; констатувальний етап експерименту

Старша група – ДНЗ «Світанок»

Умовні позначення:

В – високий рівень, С – середній рівень, Н – низький рівень.

п\п	Ім'я дитини	«Бесіда про школу» (Т. Нежнова)	«Бесіда» (Т. Нежнова)	Тест М. Гінзбурга	Тест Л. Венгера
1.	Аня Є.	5 (С)	4 (С)	6 (позиційн)	4 (С)
2.	Андрій С.	5 (С)	4 (С)	6 (оцінка)	4 (С)
3.	Ваня С.	3 (Н)	2 (Н)	3 (ігровий)	2 (Н)
4.	Віка Ч.	3 (Н)	1 (Н)	3 (ігровий)	2 (Н)
5.	Влада П.	9 (В)	5 (В)	10 (навчальн)	6 (В)
6.	Маша Н.	10 (В)	5 (В)	12 (соціальн)	6 (В)
7.	Назар Б.	8 (С)	4 (С)	8 (соціальн)	4 (С)
8.	Рита Т.	5 (С)	4 (С)	6 (позиційн)	4 (С)
9.	Ростик Г.	7 (С)	3 (С)	6 (оцінка)	4 (С)

10.	Ростик Б.	5 (С)	3 (С)	6 (позиційн)	4 (С)
-----	-----------	-------	-------	--------------	-------

Таблиця 2.

Протокол результатів діагностичного обстеження старших дошкільників щодо готовності до навчання у школі; констатувальний етап експерименту

Старша група – Головківський НВК

Умовні позначення:

В – високий рівень, С – середній рівень, Н – низький рівень.

п\п	Ім'я дитини	«Бесіда про школу» (Т. Нежнова)	«Бесіда» (Т. Нежнова)	Тест М. Гінзбурга	Тест Л. Венгера
1.	Аніта Г.	5 (С)	3 (С)	6 (позиційн)	4 (С)
2.	Віка О.	2 (Н)	1 (Н)	0 (зовнішн)	2 (Н)
3.	Милана Г.	6 (С)	4 (С)	12 (соціальн)	4 (С)
4.	Наташа Д.	3 (Н)	1 (Н)	0 (зовнішн)	2 (Н)
5.	Олексій К.	9 (В)	5 (В)	10 (навчальн)	6 (В)
6.	Сергій С.	9 (В)	5 (В)	12 (соціальн)	6 (В)
7.	Соня З.	6 (С)	4 (С)	10 (навчальн)	4 (С)
8.	Філіп А.	5 (С)	4 (С)	8 (соціальн)	4 (С)

Таблиця 5.

Протокол результатів діагностичного обстеження старших дошкільників щодо готовності до навчання у школі; контрольний етап експерименту.

Старша група – ДНЗ «Світанок»

Умовні позначення:

В – високий рівень, С – середній рівень, Н – низький рівень.

п\п	Ім'я дитини	«Бесіда про школу» (Т. Нежнова)	«Бесіда» (Т. Нежнова)	Тест М. Гінзбурга	Тест Л. Венгера
1.	Аня Є.	5 (С)	4 (С)	6 (позиційн)	4 (С)
2.	Андрій С.	5 (С)	4 (С)	6 (оцінка)	4 (С)
3.	Ваня С.	3 (Н)	2 (Н)	3 (ігровий)	2 (Н)
4.	Віка Ч.	3 (Н)	1 (Н)	3 (ігровий)	2 (Н)
5.	Влада П.	10 (В)	5 (В)	10 (навчальн)	7 (В)
6.	Маша Н.	10 (В)	5 (В)	12 (соціальн)	9 (В)
7.	Назар Б.	8 (С)	4 (С)	8 (соціальн)	4 (С)
8.	Рита Т.	5 (С)	4 (С)	6 (позиційн)	4 (С)
9.	Ростик Г.	8 (С)	4 (С)	6 (оцінка)	4 (С)

10.	Ростик Б.	8 (С)	4 (С)	9 (позиційн)	4 (С)
-----	-----------	-------	-------	--------------	-------

Таблиця 6.

Протокол результатів діагностичного обстеження старших дошкільників щодо готовності до навчання у школі; контрольний етап експерименту.

Старша група – Головківський НВК

Умовні позначення:

В – високий рівень, С – середній рівень, Н – низький рівень.

п\п	Ім'я дитини	«Бесіда про школу» (Т. Нежнова)	«Бесіда» (Т. Нежнова)	Тест М. Гінзбурга	Тест Л. Венгера
1.	Аніта Г.	9 (В)	5 (В)	9 (позиційн)	5 (В)
2.	Віка О.	3 (Н)	2 (Н)	1 (ігровий)	2 (Н)
3.	Милана Г.	9 (В)	5 (В)	12 (соціальн)	8 (В)
4.	Наташа Д.	3 (Н)	2 (Н)	1 (ігровий)	2 (Н)
5.	Олексій К.	10 (В)	5 (В)	15 (навчальн)	8 (В)
6.	Сергій С.	10 (В)	5 (В)	12 (соціальн)	8 (В)
7.	Соня З.	9 (В)	5 (В)	15 (навчальн)	7 (В)
8.	Філіп А.	9 (В)	5 (В)	12 (соціальн)	6 (В)

Корекційно-розвивальна програма формування мотиваційної готовності дітей до навчання в школі

На сьогоднішній день з'ясовано, що готовність до шкільного навчання – багатоякісне утворення, яке містить мотиваційну, соціально-психологічну, емоційну, вольову та інтелектуальну готовність дитини до навчання в школі. Досить значна кількість учнів є невстигаючими у навчанні, і рідко не в складних програмах викладання навчального матеріалу, чи занадто вимогливих вчителів, а в тому, що діти психологічно слабо підготовлені до навчання в школі. У першу чергу, проблема криється в слабкій мотивації, нерозумінні своєї нової, внутрішньої позиції школяра. Саме тому вихователям, батькам необхідно звернути увагу на розвиток мотиваційної готовності ще в дошкільних закладах. Представлена спеціальна корекційно-розвивальна програма, яка складається з 10 невеликих занять. Ця програма зможе допомогти дітям розвинути компоненти мотиваційної готовності і дасть змогу дитині в подальшому легко і швидко впоратись із труднощами в навчанні.

Заняття 1

1. Гра “Інтерв’ю”

Мета: формувати у дітей вміння орієнтуватись в оточуючому світі.

Інструкція: “Діти уявіть собі, що я журналіст, який хоче взяти у вас інтерв’ю для газети чи журналу. Ви повинні уважно послухати запитання, які я буду задавати, а потім правильно і швидко на них відповісти”. Кожен з дітей відповідає на запитання, ті запитання, які діти не розуміють, треба пояснити і обговорити колективно.

Запитання інтерв’ю:

1. Як вас звати? (кожен з дітей відповідає на запитання, якщо дитина замість ім’я називає прізвище, це не вважається помилкою).
2. Скільки вам років?
3. Як звати ваших батьків?
4. Як називається місто в якому ви живете?

5. Як називається вулиця, на якій ви проживаєте?
6. Який номер має ваш будинок, квартира?
7. Яких тварин ви знаєте? Які з них домашні? Які живуть у наших лісах? (Дитина повинна назвати хоча б по 2 тварини на кожне із завдань).
8. В яку пору року з'являється і в яку пору року опадає листя?
9. Як називається та година дня, коли ви прокидаєтесь, коли обідаєте, коли готуєтесь до сну?
10. Перерахуйте предмети одягу, меблі, столові прибори, які ви використовуєте? (правильна відповідь та, в якій перераховано не менше 3 найменувань з кожної групи).

2. Бесіда-гра “Я йду до школи!”

Мета: активізувати відомості дітей про школу і шкільне життя.

Інструкція: “Діти, давайте поділимося на дві команди. Назва однієї команди буде “Всезнайки” (це такі люди, які все знають), а іншої – “Незнайки” (такі люди, які нічого не знають). Я буду наводити запитання, команда “Всезнайки” має відповідати на всі запитання тільки правильно, а команда “Незнайки” повинні шуткувати і відповідати на всі запитання неправильно. За кожну правильну відповідь всезнайкама ставимо “+”, і незнайкама за кожну неправильну ставимо “-”. Кожна дитина має спробувати себе в обох ролях.

Запитання:

1. Чи потрібно ходити до школи?
2. навіщо потрібно ходити до школи?
3. Чим зазвичай займаються в школі? (Що ви будите робити в школі?)
4. Що потрібно мати учневі, щоб бути готовим до школи?
5. Що таке уроки? Чим на них займаються учні?
6. Як потрібно поводити себе на уроках у школі?
7. Що таке домашні завдання?
8. Навіщо потрібно виконувати домашні завдання?

9. Чим ви будите займатись вдома, коли прийдете зі школи?

10. Що нового з'явиться в твоєму житті, коли ти підеш у школу?

Дати дітям зрозуміти, для чого вони йдуть до школи, навіщо їм вчитись, що дасть їм це навчання.

3. Гра “Пантоміма”

Мета: прийняття позиції школяра дитиною, зменшення рівня тривожності, страхів пов'язаних зі школою, розвиток емоційної сфери.

Інструкція: “Діти, давайте спробуємо за допомогою різноманітних поз, рухів тіла показати, як виглядають...”

Завдання: добрий вчитель, злий вчитель; учень, який вчиться на самі п'ятірки – відмінник; учень, який погано вчиться; зошит неохайного учня; учень, який не хоче йти до школи; учень, який старанно робить уроки; уважний учень; неуважний учень; учень, який боїться відповідати; учень, який із задоволенням іде до школи.

Після гри потрібно обговорити з дітьми, кого їм було приємніше показувати, кого кумедніше, яким краще бути учнем, тим, з кого сміються, чи тим, кого поважають і ставлять на зразок іншим. За допомогою оплесків визначте ту дитину, яка краще всіх виконала завдання. (Можна нагородити орденом – “Найкращий мім”.)

Заняття 2

1. Гра “Я готуюсь до школи”

Мета: формувати позитивну навчальну мотивацію, коригувати негативне ставлення до школи.

Інструкція: “Уявіть собі, що я прилетіла до вас з іншої планети, щоб разом з вами йти до школи. Ваше завдання – якомога швидше підготувати мене до навчання в школі. Я буду запитувати вас про шкільне життя, а ви повинні мене навчити, відповідаючи правильно на запитання.”

Запитання:

1. Щоб піти до школи мені має виповнитись:
  - А) 1 – 2 роки;

- Б) 6 – 7 років;
2. Щоб добре вчитись, я повинна:
- А) дуже хотіти навчатись у школі;
  - Б) зовсім не хотіти навчатись у школі.
3. Для того щоб піти до школи, достатньо:
- А) мати кольорові олівці, гарний портфель і ручку;
  - Б) вміти трошки читати, писати, рахувати, малювати.
4. Щоб бути відмінником, треба:
- А) мати гарні олівці, зошити і ручку;
  - Б) бути старанною ученицею (учнем).
5. Домашні завдання потрібно виконувати:
- А) швидко і як-небудь;
  - Б) не поспішаючи, гарно, охайно, перевіряючи помилки.
6. На перервах потрібно:
- А) відпочивати (можна повторити якийсь предмет);
  - Б) відповідати біля дошки.
7. Якщо я отримаю двійку:
- А) потрібно плакати, кричати на вчительку;
  - Б) сміятись, кажучи, що мені байдуже;
  - В) попросити пояснити, вивчити цю тему, щоб перездати на кращу оцінку.
8. Коли я буду відповідати біля дошки, я повинна:
- А) хвилюватись, боятись;
  - Б) не хвилюватись, уважно послухати запитання і відповісти на нього.
9. В школі потрібно вчитись:
- А) тому, що всі вчаться;
  - Б) щоб бути розумною, досвідченою людиною.
10. Я хочу вчитись у школі:
- А) бо в школі гарні квіти, парти;

○ Б) бо в школі я дізнаюсь багато нового, що допоможе мені стати дорослою самостійною людиною.

2. Проективна корекційно-розвивальна методика “Я малюю школу”

Мета: корекція страхів у дітей перед навчанням у школі.

Інструкція: “Сьогодні ми всі будемо малювати різні ситуації, події, які можуть відбутися у школі. Нехай кожен з вас візьме олівець і намалює те, що йому подобається чи не подобається у школі”. Після того, як всі намалюють, діти повинні помінятися місцями і домалювати щось на малюнку сусіда і т.д. Після цього малюнки обговорюються, пояснюються елементи.

Обладнання: великий аркуш паперу, олівці.

3. Гра “Школа-казка”

Мета: зняття страху і сильного напруження, тривожності перед шкільним навчанням.

Інструкція: Діти читають (чи їм читають уривки з книги Є. Успенського “Школа клоунів”), розповідають про правила, вимоги в цій школі, придумують уроки, оцінки (дорослий бере в цьому процесі активну участь). Кожна дитина повинна обов’язково щось розповісти і показати. Клас попередньо домовляється, яке правило для “школи” буде виконуватись, і воно включається в хід “навчальних”, “ігрових” занять, що сприяє довільності. Це необхідно для того, щоб діти побачили, де добре, а де погано, для чого потрібні правила. Таким чином з’являється бажання завжди і в усьому діяти за правилом. Напрямом цієї роботи також є розвиток у дітей бажання бути компетентним, як одного з центральних мотивів навчання, бажання бути не гіршим за інших.

Заняття 3

1. Гра “Сокіл і лис”

Мета: моделювати навчальну ситуацію і розвивати довільність.

Інструкція: Обираються сокіл і лис. Інші діти – соколята. Сокіл вчить своїх соколят грати. Він бігає в різних напрямках і одночасно робить різні рухи руками (вверх, в сторони, вперед тощо). Зграйка соколят біжить за ним і

слідкує за його рухами, намагаючись точно скопіювати їх. В цей час з нори вискакує лис. Соколята швидко присідають, щоб лис їх не помітив. (Лис з'являється по команді ведучого і ловить лише тих, хто не встиг присісти.) соколята, яких спіймали на деякий час вибувають з гри. Після гри всі сідають у коло і вислуховують пояснення, чому лис зловив соколят (неуважність на уроках призводить до погіршення навчання, нерозуміння предметів, відставання і отримання поганих оцінок, щоб цього не сталося треба бути уважним і, якщо щось не зрозуміло, попросити пояснити ще раз).

2. Гра “Пташка”

Мета: розвивати самоконтроль.

Інструкція: Перед початком гри ведучий знайомить дітей з різними породами дерев. Можна показати їх на малюнку, розповісти, де вони ростуть. Перед грою всі підбирають для себе фант – іграшку чи будь-що інше. Гравці сідають у коло і обирають дитину, яка буде збирати фанти. Вона сідає в середину кола і всім гравцям дає назви дерев (дуб, клен, береза, ялинка, липа, каштан, горіх, вишня, тополя, акація, яблуня, груша, черешня, слива, абрикос, алича, пальма і ін.). кожен повинен запам'ятати свою назву.

Дитина, що збирає фанти, каже: “Прилетіла пташка і сіла на дуб”. Дуб повинен відповісти: На дубі трошки посиділа, а потім на березу полетіла”. Береза називає інше дерево і т.д. Хто програв, віддає фант. Наприкінці гри фанти розігруються. Потрібно уважно слідкувати за ходом гри і швидко відповідати. Підказувати не можна.

3. Вправа “Я не можу – я можу – я спробую”

Мета: розвивати мотивації до навчання.

Інструкція: Якщо дитина відмовляється виконувати якесь завдання, говорячи, що вона точно з ним не впорається, дорослий просить її уявити іншу дитину, яка знає набагато менше ніж вона, і, дійсно, не може впоратись із завданням (не знає літер, цифр, не вміє говорити). Потім пропонують уявити дитину, яка зуміє впоратись із завданням. Дітей запевняють, що вони при

цьому зможуть, якщо спробують, зробити все правильно. Дитина кладе руки на відкриті долоні дорослого, і весь клас, група говорять “чарівні слова”:

- “Я не можу..., – і кожен по черзі каже, чому це завдання для нього важке;
- “Я можу...”, – діти по черзі кажуть, що вони можуть зродити;
- “Я спробую і зумію...” – кожен намагається сказати якою мірою він зможе виконати завдання, якщо докладе зусиль.

Правильність чи неправильність реплік дітей не коментується, підкреслюється лише, що кожен чогось не вміє, чогось не може, але кожен зуміє, якщо спробує, схоче це зробити і бути не гіршим за інших.

Заняття 4

1. Гра “Підніми руку”

Мета: виховувати довірливість, розвивати навички дотримуватись правил і бути уважним до “однокласників”.

Інструкція: Діти, стоячи, утворюють коло. Вибирають ведучого, який стає посередині кола. Він спокійно ходить по колу, потім зупиняється навпроти одного з гравців і голосно вигукує: “Сусід”. Той гравець, до якого звертається ведучий, продовжує стояти, не змінюючи положення. Ведучий повинен зупинитись точно навпроти тієї дитини, до якої він звертається. Сусіди з боку повинні підняти ту руку, що ближче до обраної дитини. Якщо хтось з дітей помилився, тобто підняв не ту руку чи забув це зробити то він стає ведучим. Гравець програє навіть, якщо підняв не ту руку.

2. Гра “Складаємо фігури”

Мета: розвивати зорову пам’ять.

Інструкція: Для цієї гри необхідно мати 30-40 паличок (сірників). Ведучий каже: “Я покажу вам фігуру, складену з паличок”. Через 1-2 секунди фігурки накривають аркушем паперу. “За цей короткий проміжок часу ви повинні скласти таку саму фігурку. Якщо паличка пропущена чи покладена неправильно, це визнається помилкою. Починаємо!

Перша фігура – “будинок”, далі “зірочка”, “сніжинка”, “ялинка”.

Заняття 5

1. Гра “Першокласник

Мета: закріпити знання дітей про те, що потрібно для навчання в школі, виховувати охайність, бажання вчитись, привчати до порядку.

Інструкція: На столі ведучого лежать портфель і кілька різних предметів: ручка, пенал, зошити, книжки, ложка, тарілка, ножиці, щітка, карти. Після нагадування про те, що дитина незабаром піде до школи і буде самостійно складати свої речі, їй пропонують подивитись на розкладені предмети і якомога швидше і охайніше зібрати свій портфель. Гра закінчується, коли дитина складе всі речі і закриє портфель рахувати до 5.

2. Гра “Чорне – біле не бери, так і ні не говори”

Мета: виховувати зосередженість та збагачувати словниковий запас.

Інструкція: Грати можна у великій групі. Ведучий починає вести з партнером бесіду так, щоб дитина називала заборонені слова: чорний, білий, так, ні, той, хто неправильно відповість, вибуває з гри на деякий час. Відповідати потрібно швидко, всі діти уважно слідкують за виконанням правил. Бесіда має приблизно такий характер:

- Чи ходив ти коли-небудь у зоопарк?
- Один раз.
- Чи бачив ти там ведмедя?
- Бачив.
- Він був білий чи бурий?
- Полярний.

Заняття 6

1. День “відкритих дверей”

Мета: знайомити дітей зі школою, школярами, шкільними речами.

Інструкція:

- Відвідування кабінетів з математики, української літератури і мови, природознавства, трудового навчання і художньої праці, музичного кабінету, спортивної зали.

- Знайомство із школярами-початківцями, відвідування властивого уроку в першому класі з природознавства.

- Розповіді дітей 1-2 класів про своє шкільне життя.

- Бесіда з дошкільниками про їх враження, що сподобалось, а що ні.

Заняття 7

1. Вправа “Намалюй пароплав”

Мета: розвивати довільність.

Інструкція: Дитині пропонують якомога точніше скопіювати пароплав, окремі деталі якого складені з елементів прописних літер і цифр. Дорослий каже: “перед тобою лежить аркуш паперу. На цьому аркуші намалюй, будь ласка, такий самий малюнок, який ти бачиш перед собою”.

“Не поспішай, намагайся бути уважним, щоб малюнок був точнісінько такий самий, як на зразку. Якщо ти щось не так намалюєш, ластиком не витирай, а намалюй зверху або поруч правильно”. При порівнянні слід звернути увагу на:

- співвідношення розмірів деталей;
- присутність усіх елементів;
- правильність виконання (чи не переплутала дитини верх, низ малюнка);
- кількість деталей і спосіб виконання (чи рахує дитина клітинки або малює “на око”).

2. Гра “Три рухи”

Мета: розвивати вміння концентрувати увагу і виконувати вказівки дорослого.

Інструкція: Діти, будь ласка, запам’ятайте три руху:

- руку зігнути в ліктях: кисті на рівні плечей;
- руку витягнути перед собою на рівні грудей;
- руку підняти вгору.

Потрібно продемонструвати дітям всі рухи, попросити їх повторити і переконатися, що вони запам'ятали не лише самі рухи, а й їх порядкові номери – перше, друге, третє.

1. Ведучий показує один рух, називаючи при цьому номер для зразка. Потім проговорює номери, а діти самостійно виконують рух.

2. Ведучий показує один рух і при цьому називає номер іншого. Діти повинні показати той рух, якому відповідає номер, той, хто помиляється, вибуває на деякий час з гри.

Заняття 8

1. Бесіда на загальну обізнаність

Мета: розвивати загальну обізнаність дітей.

Інструкція для дорослого: Ви ставите запитання, а дитина відповідає. Час для відповіді необмежений, а тому не потрібно поспішати дайте малюкові можливість подумати. Якщо він відповів неправильно, нехай подумає ще трохи. За кожну правильну відповідь нараховуються бали, які слід занотовувати у квадратиках.

Інструкція для дитини: “Зараз я буду ставити тобі різні запитання, а ти постарайся на них відповісти. Деякі запитання видадуться тобі дуже легкими, а деякі – складними. Навіть якщо ти не зможеш відповісти на окремі з них, не хвилюйся. Оновне, не поспішай і думай гарненько”.

Запитання для бесіди:

- Назви своє прізвище, ім'я, по-батькові.
  - Назви прізвище, ім'я, по-батькові мати і тата.
  - Ти дівчинка чи хлопчик? Ким ти будеш, коли виростеш – жінкою чи чоловіком?
  - У тебе є брат чи сестра? Хто старший?
  - Скільки тобі років? А скільки буде через рік? А через два роки?
  - Зараз ранок чи вечір? (День чи ранок?)
  - Коли ти снідаєш ввечері чи вранці? А обідаєш – вранці чи вдень?
- Що буває раніше – обід чи вечеря?

- Де ти живеш? Назви свою домашню адресу.
- Ким працюють твої тато, мама?
- Ти любиш малювати? Якого кольору цей олівець? А сукня?
- Яка зараз пора року – зима, весна, осінь чи літо? Чому ти так вважаєш?

- Коли можна кататись на санках – взимку чи влітку?
- Чому сніг буває взимку, а не влітку?
- Що роблять листоноша, вчитель, лікар?
- Навіщо в школі дзвоник, парта?
- Ти хочеш вчитися в школі?
- Покажи своє праве око, ліве вухо. Для чого потрібні очі, вуха?
- Яких тварин ти знаєш?
- Яких ти знаєш птахів?
- Хто більший корова чи коза? Птах чи бджола? У кого більше лап: у собаки чи півня?

- Що більше: 8 чи 5, 7 чи 3? Порахуй від 3 до 6. від 9 до 2.
- Що потрібно зробити, якщо ненавмисно зламаєш чужу річ?

2. Вправа “Прості узагальнення”

Мета: розвивати інтелект дитини.

Інструкція: “Я буду називати різні слова, а ви повинні одним словом назвати їх – тобто узагальнити в одне”.

Наприклад: Київ, Москва, Харків – це міста.

- Яблука, сливи, грушки – ... (фрукти);
- Капуста, морква, картопля – ... (овочі);
- Ляльки, машинки, м’ячі – ... (іграшки);
- Мама, тато, сестра, брат – ... (родичі);
- Стіл, крісло, диван – ... (меблі);
- Шапка, куртка, штани – ... (одяг);
- Береза, дуб, каштан – ... (дерева);
- Василь, Микола, Андрій – ... (чоловічі імена);

- Тоня, Світлана, Марійка – ... (жіночі імена) і ін.

3. Гра “Ланцюжок”

Мета: стимулювати мотивацію до навчання.

Інструкція: Дорослий просить дітей стати в ряд – від того, хто краще всіх виконує будь-яке завдання, до того, хто виконує його гірше. Ця вправа, як правило, виконується наприкінці заняття. В деяких випадках ланцюжок складає хтось із дітей (після того, як він буде складений, дитина повинна саме знайти своє місце; в цій ролі має побувати кожна дитина); в інших – складання ланцюжка виконується без будь-якої допомоги. Вправа виконується у вигляді швидкої розминки. Основа для складання весь час змінюється, причому дорослий повинен мінімально втручатися в цю оцінку і самооцінку, слідкуючи за тим, щоб ніхто з дітей не опинявся весь час на місці лідера чи в положенні замикаючого. Якщо всі діти добре впораються із завданням, вони беруться за руки і піднімають їх вгору, утворюючи коло.

Заняття 9

1. Гра “Чарівний квадрат”

Мета: розвивати уяву, довільність.

Інструкція: Кожній дитині дається шаблон квадрата, який вона обводить на аркуші паперу. Потім пропонується домалювати фігуру так, щоб вийшли різні предмети, краще, якщо вони будуть пов’язані із шкільними речами.

2. Бесіда “Школа”

Мета: розвивати мотивацію до навчання, коригувати негативне ставлення до школи.

Інструкція: розповісти дітям про школу, описати всі позитивні сторони шкільного навчання. Дати можливість дітям виразити свої почуття і переживання з приводу шкільного навчання. Можна провести невеличкі уроки, адаптуючи тим самим дітей до навчання в школі. Головне, щоб діти відчули реальність шкільних ситуацій. Можна використовувати оцінки

(вирізати з червоного паперу – 5, а з синього – 4). Пояснити дітям, що таке оцінки, що це не є похвала, чи покарання, а це – бал за відповідь.

Заняття 10

Вправи на вміння дитини регулювати і контролювати свої емоції і поведінку.

Мета: саморегулювання і зняття психоемоційного напруження дітей.

Інструкція: Пояснити дітям, що таке емоції і до чого вони можуть призвести, якщо не вміти регулювати ними і контролювати їх. Дитині кажуть:

1. “Якщо ти відчуєш, що почав хвилюватись і хочеться когось вдарити, існує досить простий спосіб доведення собі своєї сили: обхопити долонями лікті і сильно притиснути руку до грудей. Це поза витриманої людини, тобто людина бере себе в руки”;

2. “Спробуй сильно-сильно надавити п’ятками на підлогу, руки затисни в кулаки, і зчепи зуби. Ти могутнє дерево, в тебе сильні корені, і ніякий вітер тебе не зламає. Це поза впевненої всобі людини.”;

3. “Якщо ви втомилися у школі на уроці, то на перерві необхідно встати, розвести широко ноги, зігнути їх трошки в колінах, зігнути тіло і вільно опустити руки, випрямити пальці, нахилити голову до грудей, трошки відкрити рот. Легенько похитатися з боку в бік, вперед, назад. Потім різко труснути головою, руками, ногами, тілом. Ти витрусив всю свою втому, але ще трошки залишилось, спробуй ще раз.”;

4. “Коли ти дуже втомився, тобі важко, хочеться лягти, але потрібно ще працювати, необхідно “скинути гору з плечей”. Треба встати широко розвести ноги, підняти плечі вгору, відвести назад і різко опустити. Зробіть цю вправу 5-6 разів і втома мине”.

Розвивальне заняття «Дуже-дуже скоро я іду до школи!»

Мета: встановити контакт між вихователем і групою дошкільнят, сприяти налагодженню позитивних стосунків між дітьми; виявити рівень загальної обізнаності майбутніх першокласників; формувати позитивну навчальну мотивацію, соціальну зрілість.

Хід заняття:

(Вихователь і діти сидять у колі)

Вступне слово вихователя: Доброго дня, діти! Сьогодні ми проведемо цікаве заняття, щоб допомогти вам краще підготуватися до школи. А для того, щоб воно пройшло успішно, потрібно прийняти деякі правила:

Я – маленьке вушко

Я – уважний

Я – дружелюбний

Я – активний

Хочеш сказати – підніми ручку

Не заважай іншим

А тепер пропоную вам привітатися.

Вправа «Привітання» Діти вітаються один з одним називаючи своє ім'я.

Вправа «Мій настрій сьогодні» Вихователь роздає аркуші, на яких зображені смайлики з різним настроєм, і пропонує діткам зафарбувати той, який у них настрій сьогодні (перед заняттям).

Вправа «Небо, сонце, квіточка, травинка» Кожній дитині пропонується обрати один із аркушів, на якому зображено хмарка, сонечко, квітка і трава (все різного кольору).

Хмарки високо піднялись,

Сонце усміхається,

Квіточки збирать ми стали,

І травичка з нами грається.

Після руханки діти об'єднуються в групи за кольорами і сідають за столики для подальшої роботи.

Вправа «Відгадай слово» Педагог зачитує діткам загадки, відгадками до яких є назви шкільних атрибутів. Дітям потрібно зобразити відгадки у вигляді малюнків, а потім порівняти з правильним варіантом.

1. Його носять на спині першокласники малі.
2. У руці її тримають, букви старанно писати вивчають.
3. Пишуть в ньому букви й цифри.
4. І простий, і кольорові розфарбують картинки чудові.
5. Щоб гарно й рівно лінії писати, нею треба скористатись.
6. В нього складають речі всі – лінійку, ручку й олівці.

Вправа «Що таке школа?» Педагог запитує у дітей «Діти, як ви думаєте, що таке школа?» Діти відповідають все, що знають. Педагог узагальнює відповіді «Школа – це заклад, де навчаються діти».

Вправа «Урок – перерва» Педагог пропонує погратися дітям у рухливу гру: «Уважно слухайте, уявіть, що ви прийшли до школи. Урок ще не почався, і ви можете бігати, стрибати. Коли пролунає дзвоник – спиняєтесь і завмираєте. Далі знову лунає дзвоник – і ви починаєте знову бігати, стрибати, бо почалася перерва»

Робота в «Дитячому кафе «Портфелік»» Педагог пропонує дітям на серветках, стікерах, кольорових листочках, які лежать на столі, зобразити школу так, як вони її собі уявляють. При цьому діткам пропонується печиво, цукерки та тепле молоко. Коли кожен дошкільник вже намалював школу, потрібно перейти до другого етапу – груповий малюнок школи. Заняття проходить в декілька раундів, при цьому, дітки, переходячи від одного столика до іншого, вносять свої корективи до малюнка групи. Далі відбувається презентація роботи груп.

Вправа «Посмішка по колу» Діти разом з педагогом стають у коло, а далі передають один одному посмішку по колу.

Розвивальне заняття «Чарівний світ твоїх емоцій»

Мета: сприяти вмінню розуміти емоційні стани інших людей; розвивати довільну регуляцію свого емоційного стану, уяву; знизити рівень тривожності; навчити вмінню адекватно виявляти емоційні стани; підвищити групову згуртованість.

Хід заняття:

(Педагог і діти сидять у колі)

Вправа «Привітання» У зовнішнє коло сідають ті діти, ім'я яких починається з приголосної букви, слідом за ними у внутрішнє коло сідають ті, чиє ім'я починається з голосної букви. Потім діткам з різних кіл потрібно привітатися один з одним за руку, плечима і носиками.

Вправа «Емоційний настрій» Педагог: Яка зараз пора року? Сьогодні на занятті ми подумки вирушимо на прогулянку до зимового лісу, зустрінемося з лісними тваринами, виконуючи при цьому різноманітні завдання. Дорога у нас попереду неблизька, та щоб не заблукати, давайте перевіримо, чи добре ми знаємо один одного по голосу.

Вправа «Впізнай по голосу» Хтось у лісі заблукав, Голосно «Ау!» гукав. Очі міцно закривай, Хто гукає, відгадай!

Один із учнів виходить на перед та повертається до всіх спиною. Хтось із класу гукає «Ау!». Дитина, яка стоїть перед групою, повинна відгадати по голосу того, хто його гукав. Гра повторюється кілька разів.

Методика «Градусник» Педагог: Перед вами на бланку зображений медичний градусник, на якому є кілька шкал, відповідних тому чи іншому емоційному стану. Поділки на шкалах відповідають тому або іншому вашому стану. Відмітьте будь-яким знаком на цій шкалі градусника «температуру» наявного в даний момент стану (у даному випадку – гнів або злість). Шкали градусника відповідають наступним станам: захоплений, радісний, світлий (приємний); спокійний, врівноважений; байдужий, нудний, дрімотний; роздратований, перенасичений.

Інтерпретація даних:

Розташування знака до 36 градусів відповідає слабкій вираженості стану, від 36 до 37 градусів – середній вираженості стану, від 37 до 38 градусів – високій вираженості, а від 38 до 39 градусів – дуже високій вираженості даного емоційного стану.

Вправа «Чарівна пісочниця»

Педагог: Зараз ми з вами помандруємо у чарівну сонячну піщану країну. А як ви її собі уявляєте? Так, дійсно, все у цій країні складається з маленьких піщинок: і сонечко, і квіточки, і люди, і тваринки, і будівлі і дерева.

Щоб нам потрапити до цієї країни, треба залишити відбитки своїх долоньок на пісочку! Ну-мо, спробуйте! Що ви відчули? Який пісок на дотик? Давайте зігріємо пісочок своїми долоньками, змішаємо його, віддамо йому своє тепло! У кого вже пісочок став теплим?

Молодці, ви всі добре потрудилися, а тепер давайте познайомимо наші пальчики один з одним. Підніміть спочатку вказівні пальчики, а тепер мізинчики, а зараз великі. Ну, що ж, попрацювали на славу, розрівняйте гарненько пісочок.

Зобразіть мені тепер свій настрій у вигляді смайликів. Молодці! І останнє завдання – намалювати піщану країну так, як ви її собі уявляєте!

Після того, як малюнки на піску будуть завершені, відбувається презентація результатів роботи. Діток потрібно націлити на порівняльну роботу: особливості країни уявної та середовища, в якому вони живуть.

Вправа «Квітка дружби» Педагог: А тепер з'єднаймо наші руки над пісочницею, щоб вийшла чарівна «квітка дружби». Відчуйте тепло ваших ручок, нехай і мешканці піщаної країни відчують нашу любов і дружбу!

Розвивальне заняття-дует «Мої знання – то справжній скарб»

Мета: сприяти загальному розвитку дошкільників; розвивати мислення, пам'ять, увагу; покращувати дрібну моторику, стимулювати розвиток логічного мислення; формувати знання, вміння, навички, які знадобляться дітям в майбутньому.

Хід заняття:

Вправа «Привітання» За сигналом діти хаотично рухаються кімнатою та вітаються з усіма, хто зустрічаються на їхньому шляху:

- 1) один раз плеснули в долоні – вітаються за руку;
- 2) два рази – вклоняються;
- 3) три рази – обнімаються.

Після виконання вправи діти обговорюють свої враження: кому та як сподобалося вітатися.

Вправа «Казковий герой» А тепер подивимось, хто з вас найуважніший? Я буду називати казкового героя: якщо це позитивний персонаж – сплесніть у долоні, якщо негативний – протупочіть ніжками.

Попелюшка, Баба-Яга, Коцій Безсмертний, Айболить, Червона Шапочка, Пірат, Змій Горинич, Кіт у чоботях, Снігова королева, Чиполіно.

Вправа «Знайди тінь» Подивіться уважно на ці малюнки. Знайдіть тінь до кожного предмета і з'єднайте їх лініями.

Вправа «Знайди відмінність» Подивіться уважно на малюночки, порівняйте їх і визначте відмінності.

Вправа «Збери мотрійки» Дітки збирали мотрійки і все переплутали. Зберіть мотрійки правильно. Знайдіть відповідні половинки і з'єднайте їх лініями.

Вправа «Знайди фігури» Роздивіться уважно малюночки і спробуйте відшукати на ньому коло, квадрат, хрестик, зірочку, трикутник.

Вправа «Веселі пташки» Уважно розглянь малюнок ліворуч. А тепер закрій його аркушем паперу і подивись на малюнок праворуч. Що змінилося?

Вправа «Відгадай свято» Діти, я дуже люблю колекціонувати листівки. Зараз я вам їх покажу, а ви спробуйте відгадати, на які свята їх дарують. **Вправа для розвитку дрібної моторики «Летять чайки»** (хвилеподібні рухи кожною рукою), «повзе гусінь» (на поверхні столу рука виконує відповідні рухи), «граємо на піаніно» (стукають кожним пальцем із заданим ритмом; у напрямі від мізинця до великого і навпаки), «пливе кораблик» (хвилеподібні рухи «склеєними долоньками»), «зігріти диханням» (напружити руки, щільно стиснуті в кулак (3сек.), а потім різко розкрити і подути, зігріваючи долоньки).

Релаксація "Тепло серця" (Діти лежать на килимі із закритими очима) Педагог: Дихаємо рівно, глибоко. Нам на серці так легко. Відчуйте, як від сердечок наших йде тепло, ніжно і ласкаво розливається по грудях. по спині. рукам. Тепло переходить в ноги, і ось ми вже все стаємо теплими. Представте рожеве світло, воно усередині нас, воно тепле, дуже приємне. Воно розливається навколо нас, нам дуже добре і приємно.

Вправа «Коробочка настрою» Подивіться уважно на коробочки: на них зображені байдужі, веселі та сумні обличчя. Зараз кожному з вас я роздам кольоровий жетон. Опустіть його у коробочку з зображенням, яке відповідає вашому настрою сьогодні. Дякую всім за активну участь у нашому занятті.

ЯК ПІДГОТУВАТИ ДИТИНУ ДО ШКОЛИ: ДЕЯКІ ПОРАДИ

Багато хто вважає, якщо дитина відвідує дитячий садок, то підготовку до школи повністю забезпечують співробітники дошкільного закладу. Дійсно, спеціально організовані заняття допомагають дітям підготуватися до школи, але без допомоги батьків така підготовка не буде якісною. Дитина потребує постійного закріплення знань: відкриття, зроблені вдома, вона повинна перевірити і закріпити у дитячому садку. І навпаки, знаннями, одержаними у дитячому саду, їй потрібно поділитися із близькими. Коли дошкільник стикається зі спеціально організованим навчанням, його установка залежить від минулого емоційного досвіду. Адекватне ставлення до своїх «проб і помилок», активність у навчанні дитина виявляє у тому випадку, якщо дорослий з перших днів зуміє стати для неї помічником, наставником, а не контролером і цензором. Критика і роздратування дорослого заважають навчанню, діти починають боятися ставити запитання. У них може з'явитися «комплекс невдахи».

Створити позитивну установку до навчання можна, якщо враховувати наступні правила:

1. Дошкільник вчиться у грі, де активну та рівноправну участь беруть батьки.
2. Навчання вимагає систематичності: 10—15 хвилин щодня матимуть більший результат, ніж година-дві у вихідні дні.
3. Необхідно враховувати принцип «від простого до складного», тобто не можна відразу навчити дитину всього, що Ви знаєте та вмієте, кожний новий елемент додається поступово, коли попередні знання, вміння вже засвоєно. Якщо дитина відповідає невпевнено, то поверніться до простих завдань, ігор, змінюючи їх зміст, але залишаючи мету. Наприклад, навчаєте розпізнавати й називати кольори. Коли один колір засвоєний, додається новий, а колишній закріплюється у грі.
4. Не забувайте оцінювати успіхи, а при невдачах – схвалюйте дії дитини словами: «Якби ти зробив так (показ, пояснення), то було б ще краще.»

5. Заняття та ігри з дитиною слід проводити у невимушеній обстановці, наприклад, під час приготування вечері на кухні («Чого не стало?» «Що змінилося?»), по дорозі у дитячий садок, у машині, автобусі («Гра у міста» тощо).

6. Діти емоційно чутливі, тому якщо Ви не бажаєте грати в якусь гру або погано почуваєтесь, краще відкласти заняття. Із поганим настроєм не грайте з дитиною, оскільки користі це не принесе. Ігрове спілкування повинне бути цікавим і для неї, і для Вас. У цьому випадку створюється позитивна атмосфера для засвоєння та розвитку.

ГОТУЄМОСЯ ДО ШКОЛИ ЗАЗДАЛЕГІДЬ

Можливо, цього року ваш малюк ще не йде до школи, однак готувати його до навчання вже можна. Це не так важко, як може здатися на перший погляд. Прості поради педагогів допоможуть вашій дитині стати успішним учнем у майбутньому! Для розвитку зв'язного мовлення корисно буде вчити дитину самостійно переказувати казки. Чудово підійдуть як українські народні, так і казки народів світу. Вчіть із малюком скоромовки, загадки, народні пісні, прислів'я. Читайте дитині твори українських поетів і письменників.

Щоб дитина була готова до вивчення математики в школі, потрібно працювати над розумінням понять збільшення, зменшення (додати, відняти), розпізнаванням геометричних фігур, кольорів. Формуйте в дитині розуміння поняття «задача» («математична загадка»). Розвивайте просторове уявлення: поняття «вгору», «вниз», «вліво», «вправо», «під», «над», «біля», «з».

Щоб підготувати руку дитини до письма, рекомендують такі вправи, як заштриховування контурів на папері олівцем, розфарбовування малюнків, не виходячи за лінію. Корисно різати ножицями або рвати руками папір. Робіть також різноманітні вправи з м'ячем, наприклад, «Підкинь – упіймай». Допоможуть підготувати м'язи руки до письма й ліплення з пластиліну та ігри з конструктором. І не забувайте про зарядку для пальчиків. Вивчивши декілька вправ, дитина зможе виконувати їх, щоб розслабити руку, якщо

втомиться від тривалого письма в школі. Тож бажаємо успіхів у заняттях!
Розвивайтеся та дізнавайтеся щодня щось новеньке!